

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

На правах рукопису

Гуд Андрій Михайлович

УДК 342.95 : 656.073.5

**ОРГАНІЗАЦІЯ МИТНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ**

12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник
Настюк Василь Якович,
доктор юридичних наук, професор

Харків – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ДЕРЖАВНА СИСТЕМА МИТНО-ПРАВОВОГО РЕГУЮВАННЯ ЗОВНІШНЬЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	14
1.1. Поняття, цілі та сутність державної системи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	14
1.2. Суб'єкти митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.....	27
1.3. Принципи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.....	46
Висновки до розділу 1	62
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НЕТАРИФНОГО РЕГУЮВАННЯ ЗОВНІШНЬЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	66
2.1. Поняття нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств та класифікація його заходів.....	66
2.2. Зміст, правові основи та підстави застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств в Україні.....	79
2.3. Структура і форми нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.....	125
Висновки до розділу 2	133
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНО-ПРАВОВОГО РЕГУЮВАННЯ ЗОВНІШНЬЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ	136

3.1. Адміністративно-процесуальне забезпечення митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності	136
3.2 Організаційно-правові засади механізму митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств в Україні.....	155
3.3 Основні шляхи удосконалення митно-правового регулювання відповідно до вимог Європейського Союзу.....	190
Висновки до розділу 3	205
ВИСНОВКИ	208
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	215
ДОДАТКИ	240

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Із розбудовою в Україні правової соціальної держави, реформування її основних інституцій відповідно до вимог Європейського Союзу особливо актуального значення набуває організація функціонування публічної влади в усіх сферах суспільного життя. Це повною мірою стосується й галузі митно-правового регулювання зовнішньоекономічних відносин. Без належного митного правопорядку неможливо ефективно розвивати основні складові вітчизняної економіки. Значне збільшення товарообігу між Україною й іншими державами, уповільнення темпів розвитку економіки, наповнення ринку імпортованими товарами призвели до активності підприємств у сфері здійснення зовнішньоекономічної діяльності з використанням потенційно неправомірних схем і технологій переміщення товарів та інших предметів через митний кордон України.

В умовах складних політичних та соціально-економічних процесів, які характеризуються розшаруванням майнового стану різних верств населення, зростанням митних правопорушень, загостренням впливу дестабілізуючих тенденцій на економічну безпеку держави актуальним стає питання створення державою ефективною системи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів підприємництва.

Розмаїття номенклатури товарів, що переміщуються через митний кордон, та особливостей зовнішньоекономічних операцій зумовлює здійснення митно-правового регулювання великою кількістю органів державної влади, кожний з яких, у межах своєї компетенції, наділений правом видавати нормативні документи в сфері зовнішньоекономічної діяльності, надавати дозволи на проведення зовнішньоторговельних операцій. Між тим виникають проблеми щодо забезпечення функціонування системи митно-правового регулювання.

Динамічність розвитку міжнародної торгівлі вимагає удосконалення законодавчого забезпечення митно-правового регулювання, визначення компетенції та функцій державних органів зазначеної сфери. Неузгоджені дії органів

виконавчої влади системи митно-правового регулювання та недостатня нормативна регламентація їхньої діяльності призводять до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання, бюрократії, створення штучних адміністративних бар'єрів при переміщенні товарів через митний кордон, зниження ефективності регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Перегляду підлягає функціональна структура органів виконавчої влади, уповноважених видавати дозволи на проведення зовнішньоекономічних операцій та здійснювати нормативне забезпечення митно-правового регулювання, які на етапі євроінтеграційних процесів не повною мірою відповідають міжнародним нормам та вимогам Європейського Союзу.

Необхідність лібералізації зовнішньої торгівлі та забезпечення митного правопорядку зумовлює актуальність комплексного дослідження проблем системи митно-правового регулювання: визначення цілей, сутності, принципів, предметів і об'єктів, взаємодії державних органів, удосконалення організаційно-правового й адміністративно-процесуального забезпечення митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Дослідження питань організації митно-правового регулювання є необхідною умовою для розвитку й удосконалення адміністративного, фінансового й митного законодавства, розробки нормативно-правових актів, спрямованих на оптимізацію митного адміністрування, необхідність прийняття яких набуває особливої актуальності в контексті вступу України до ЄС.

Проблемами забезпечення економічної безпеки держави і митного правопорядку, а також питаннями здійснення у той чи інший спосіб митного регулювання займалися такі вчені-правники, як: С. О. Алексєєв, І. Г. Бережнюк, Б. М. Габрічідзе, Є. В. Додін, В. Г. Драганов, Ю. М. Дьомін, О. Б. Єгоров, Ф. Л. Жорін, А. Б. Калюта, С. В. Ківалов, О. В. Кіян, В. К. Колпаков, В. Т. Комзюк, Б. А. Кормич, Т. В. Корнева, А. В. Мазур, В. Я. Настюк, В. П. Науменко, О. П. Ноздрачов, Ю. В. Оніщик, А. В. Павлов, П. В. Пашко, Д. В. Приймаченко, В. В. Прокопенко, Н. В. Прусакова, В. В. Романенко, К. К. Сандровський, С. С. Терещенко, О. В. Тодошак, Т. М. Трошкіна,

О. Г. Чернявський, Р. Б. Шишка, М. Г. Шульга та інші. Їхні роботи присвячені вивченню особливостей соціально-економічних зв'язків, що складаються між учасниками митно-правових відносин у сфері митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Наукові дослідження, присвячені аналізу відносин у галузі митної справи висвітлювали переважно питання вдосконалення митного контролю (Б.М. Габричидзе, Ю.М. Дьомін та інші), діяльності митних органів (С.В. Ківалов, А.Б. Калюта та інші). Слід виокремити науковий доробок у напрямку вивчення загальних проблем розвитку митного права (Є.В. Додін, С.В. Ківалов, П.В. Пашко, Д.В. Приймаченко, М.Г. Шульга та інші). Серед робіт, в яких розкривається сутність митної справи та її місця в державному управлінні доцільно відмітити дисертаційне дослідження В.Я. Настюка, присвячене адміністративно-правовим проблемам законодавчого регулювання митною справи в Україні. Науковий пошук у напрямку встановлення сутності і змісту митно-правового регулювання передбачає звернення до напрацювань у галузі теорії держави та права (М.В. Цвік, П.І. Голкіна А.С. та інші) адміністративного права (Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, В.В. Зуй, В.Б. Авер'янов та інші), державного управління (Т.М. Пісьмаченко та інші).

Разом з цим, слід зазначити, що комплексні дослідження правової проблематики організації митно-правового регулювання у вітчизняній юридичній науці не здійснювалися. Більшість науковців розглядали інститути митного права, не надаючи особливої уваги питанням організації митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Таким чином, недостатня розробленість теоретичних положень, наявність правових прогалин у сфері державної митної справи, а також необхідність проведення комплексного дослідження організації митно-правового регулювання визначили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок дослідження з державними та науковими програмами, планами, темами. Дослідження спрямоване на виконання Резолюції 1549 (2007) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Функціонування демократичних

інституцій в Україні», плану дій Україна – Європейський Союз у частині, що стосується спрощення адміністративних процедур. Тема дисертації затверджена Вченою радою Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого 21 березня 2003 р. (протокол №8) і відповідає завданням Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», що схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 (р. 3), та Стратегічному плану розвитку Державної фіскальної служби України на 2015-2018 роки, затвердженого наказом ДФС України від 12.02.2015 № 80 (п.п. 1-4, 6, 7, 11-13, 20, 24).

Напрями дисертаційного дослідження є складовою частиною наукових планів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, зокрема, кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності, і відповідають цільовій комплексній програмі «Конституційно-правові проблеми забезпечення верховенства права у функціонуванні механізму публічної влади в Україні» (реєстраційний №0111U000966).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є з'ясування стану організації митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств в Україні, відповідності законодавства, що регламентує митно-правове регулювання, міжнародним стандартам; виявлення недоліків норм матеріального та процесуального права в регулюванні митних відносин та формулювання пропозицій до законодавства в сфері митної справи.

Відповідно до поставленої мети дисертаційного дослідження пріоритетна увага спрямована на вирішення низки основних задач, а саме:

- з'ясувати сутність і сформулювати поняття системи митно-правового регулювання і засобів її забезпечення;
- визначити зміст, цілі і принципи митно-правового регулювання як одного з напрямів митної справи, його місця серед інших інститутів митного права, дати характеристику його структурним елементам;
- обґрунтувати поняття суб'єктів митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, здійснити класифікацію органів

державної влади, що беруть участь в організації митно-правового регулювання, визначити їхню компетенцію;

– визначити поняття нетарифного регулювання та здійснити класифікацію його заходів;

– провести аналіз чинного законодавства в сфері нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств та на підставі його результатів встановити елементи й форми нетарифного регулювання;

– проаналізувати провадження в сфері митно-правового регулювання, їх законодавче та процесуальне забезпечення;

– визначити роль митного адміністрування в механізмі митно-правового регулювання;

– сформулювати пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства з метою розвитку митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Об’єкт дисертаційного дослідження – суспільні правовідносини в сфері митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Предмет дослідження – організація митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Методи дослідження. Виходячи з мети і завдань наукового дослідження, у роботі використовувалися загальнонаукові критерії об’єктивності й дослідницькі методи, зокрема: діалектичний, історично-правовий, статистичний, порівняльно-правовий, формально-логічний, соціологічний, системного аналізу та інші, а також спеціальні юридичні методи: порівняльно-правовий, формально-юридичний, граматичного перекладу й тлумачення правових норм.

За допомогою діалектичного методу розглянуто розвиток державної системи митно-правового регулювання, виділені основні закономірності функціонування її організаційних і правових засад (розділ 1). На основі порівняльно-правового та аналітичного методів було здійснено порівняння законодавчого регулювання митних відносин в Україні з міжнародними

правовими нормами (підрозділи 2.2; 3.3). Формально-юридичний метод сприяв визначенню понять митної політики, митно-правового регулювання, нетарифного регулювання, митного адміністрування, з'ясуванню місця митно-правового регулювання серед інших інститутів митної справи (підрозділи 1.1; 2.1; 3.2). Системний аналіз дозволив дати комплексну характеристику елементам нетарифного регулювання та стадіям митного адміністрування (підрозділи 2.3; 3.2), провадженням у сфері митно-правового регулювання, процесуальним діям, що здійснюються у процесі таких проваджень (підрозділ 3.1). У роботі використано соціологічний метод дослідження (виявлення, збирання й узагальнення інформації, її пояснення (підрозділ 2.2)). Історико-правовий метод використовувався для обґрунтування виникнення й розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні (підрозділ 3.2). За допомогою методів документального аналізу, граматичного перекладу і тлумачення правових норм виявлялися прогалини й інші недоліки митного законодавства, що дозволило внести відповідні пропозиції щодо його оптимізації та гармонізації з міжнародними стандартами та вимогами (підрозділ 3.3).

Наукові положення, висновки і рекомендації, які містяться в дисертаційному дослідженні, ґрунтуються також на наукових доробках загальної теорії держави і права, теорії державного управління, конституційного, адміністративного, фінансового та інших галузей правової науки, на працях зарубіжних учених, нормах Конституції України, чинних законодавчих та інших нормативно-правових актах, які визначають правові засади діяльності державних органів щодо організації митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Дисертаційне дослідження здійснено з урахуванням міжнародних митних документів, зокрема, Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур та інших митно-правових актів міжнародного формату.

Емпіричну й інформаційну базу дослідження становлять узагальнення практичної діяльності органів виконавчої влади сфери нетарифного

регулювання, органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, статистичні матеріали, довідкові видання, економіко-правова публіцистика.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером розглянутих питань дисертація є одним із перших комплексних монографічних досліджень, у якому формулюються певні поняття, робляться теоретичні узагальнення й практичні рекомендації спрямовані на вдосконалення організації митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

У результаті дослідження отримано такі наукові результати:

вперше:

– здійснено теоретичне обґрунтування необхідності розробки і прийняття узагальненого нормативного акта щодо упорядкування заходів нетарифного регулювання експортно-імпортних операцій, надано проект авторського варіанту його структури;

– визначено поняття «митного адміністрування» як складової митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, адміністративної діяльності органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, по забезпеченню виконання законодавства в сфері нетарифного та митно-тарифного регулювання й реалізації прав і свобод громадян та представників підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності при переміщенні товарів через митний кордон;

– виділені й охарактеризовані митні і нетарифні провадження як різновиди неюрисдикційних проваджень в сфері митно-правового регулювання;

удосконалено:

– визначення поняття «державної системи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності» як комплексу взаємозалежних елементів, до складу якого входять цілі, завдання, методи, принципи й засоби митно-правового регулювання, державні органи – суб'єкти митно-правового регулювання, об'єкт і предмет, процес і механізм митно-правового регулювання, митні правовідносини;

– класифікацію заходів митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які умовно поділено на заходи нетарифного і митно-тарифного регулювання та заходи митного адміністрування;

– тлумачення таких правових категорій, як «митна політика», «митна справа», «митно-правове регулювання» на підставі опрацювання творчого доробку науковців, визначення поняття «митна політика» як діяльності держави в сфері регулювання митних правовідносин, спрямовану на вдосконалення системи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності; сукупність принципів, напрямів митної діяльності держави та інструмента їх реалізації – митної справи;

– теоретичні підходи до структури нетарифного регулювання, у якій виділено елементи понятійно-сутнісного змісту: цілі, суб'єкти, об'єкти й предмети нетарифного регулювання і елементи функціонального змісту: правила діяльності державних органів, юридичних осіб, громадян; здійснення контролю за дотриманням правил нетарифного регулювання з боку органів виконавчої влади, що реалізують митну політику; притягнення осіб, які винні у їх порушенні, до встановленої законом відповідальності;

– теоретико-методологічні підходи до класифікації проваджень у сфері митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, визначення яких дозволило виділити нетарифні провадження, митні провадження та провадження у справах про порушення митних правил;

набули подальшого розвитку:

– положення щодо органу виконавчої влади, що реалізує митну політику, як центрального суб'єкта системи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств;

– визначення форм і методів діяльності державних органів, які здійснюють митно-правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств;

– наукові підходи до процедури митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, яка становить собою різновид

адміністративного провадження й сприймається як чинник адміністративного процесу;

– пріоритетні шляхи удосконалення організації митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств відповідно до уніфікованих міжнародних норм і стандартів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що їх можна використовувати:

– у *науково-дослідній роботі* – для подальшого вивчення особливостей організації митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності як одного із напрямів (інститутів) державної митної справи;

– у *правотвірчій діяльності* – при розробці нормативно-правових актів сфери законодавства з питань митно-правового регулювання;

– у *правозастосовній діяльності* – шляхом використання рекомендацій і пропозицій щодо удосконалення як правової основи самої системи митно-правового регулювання, так і діяльності державних органів, які здійснюють її заходи (акт впровадження Харківської митниці ДФС від 07.09.2016);

– у *навчальному процесі* – при підготовці курсу лекцій з адміністративного й митного права, методичних і навчальних посібників, а також підручників для вищих навчальних закладів юридичного профілю (акт впровадження Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого від 02.09.2016).

Апробація результатів дисертації. Положення дисертації доповідалися на наукових і науково-практичних конференціях, як-то: «Митна політика України в контексті Європейського вибору: проблеми та шляхи їх вирішення» (20–21 листопада 2003, м. Дніпропетровськ), «Актуальні проблеми підготовки фахівців з митної справи» (19–20 травня 2005, м. Дніпропетровськ), «Митна політика та актуальні проблеми економічної та митної безпеки України на сучасному етапі» (23 листопада 2006, м. Дніпропетровськ), «Питання удосконалення діяльності органів дізнання та досудового слідства в умовах реформування кримінальної юстиції України» (30 травня 2008, м. Харків),

«Актуальні проблеми економічної безпеки та митної політики України» (17 жовтня 2008, м. Дніпропетровськ), «Сучасний стан та перспективи розвитку сектору безпеки України: публічно-приватні аспекти» (16 квітня 2015, м. Харків).

Публікації. Основні результати, отримані у процесі роботи над дисертацією, викладені у 12 наукових публікаціях, з яких 8 статей – у фахових виданнях, одне з яких включене до міжнародної наукометричної бази, та 6 тезах доповідей за матеріалами конференцій.

Структурно дисертація складається зі вступу, 3 розділів, 9 підрозділів, висновків (після кожного розділу й наприкінці дисертації), 2 додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 241 сторінку. Список використаних джерел складається із 227 найменувань й займає 25 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ДЕРЖАВНА СИСТЕМА МИТНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

1.1 Поняття, цілі та сутність державної системи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Перехід економіки на ринкові відносини, зростання кількості зовнішньоторгівельних операцій, збільшення пасажиропотоку через митні кордони, посилення заходів з національної й особистої безпеки громадян, застосування сучасних глобальних інформаційних технологій, формування міжнародної нормативно-правової бази зумовили необхідність комплексного реформування всієї системи митних відносин в Україні. Якісним змінам також були піддані структурні, економічні й правові аспекти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

З метою захисту своїх національних інтересів Українська держава здійснює митну діяльність, використовуючи різноманітні способи впливу на учасників виконавчих суспільних відносин, при цьому забезпечуючи їм підтримку або створюючи несприятливі умови для реалізації окремих видів операцій (угод) у царині зовнішньої економіки.

Відтак механізм регулювання зовнішньоекономічних відносин державою в сучасних умовах базується на останніх досягненнях міжнародного митного права та особливостях підприємницької діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання. До основних особливостей сучасної системи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні необхідно віднести:

по-перше, високий рівень правового забезпечення державної системи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

по-друге, уніфікацію організаційно-правових, адміністративних,

технічних компонентів систем регулювання зовнішньоекономічної діяльності та їх міжнародну сумісність.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється за допомогою:

- законів України;
- передбачених у законах України актів тарифного і нетарифного регулювання, які видаються державними органами України в межах їхньої компетенції;
- економічних заходів оперативного регулювання (валютно-фінансового, кредитного тощо) у межах законів України;
- рішень недержавних органів управління економікою, які приймаються за їх статутними документами в межах законів України;
- угод, що укладаються між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності і не суперечать законам України [1, ст. 7].

Статтею 1 Закону України від 16.04.91 №959–ХІІ «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначено поняття митного регулювання як регулювання питань, пов'язаних із встановленням мит та інших податків, що справляються при переміщенні товарів через митний кордон України, процедурами митного контролю, організацією діяльності органів митного контролю України.

Митно-правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств здійснюється на підставі Конституції України, Митного кодексу України, Закону України від 16.04.91 №959–ХІІ «Про зовнішньоекономічну діяльність», міжнародних договорів України, законів України, постанов Кабінету Міністрів України та Національного банку України, наказів міністерств та відомств, що регулюють переміщення товарів через митний кордон, Єдиного митного тарифу України, рішень Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі України та інших нормативно-правових актів в галузі митної справи. Аналізу зазначених нормативних документів та актів

регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, виданих державними органами, присвячене це дисертаційне дослідження.

Зазвичай правове забезпечення державної системи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності складається із законів та підзаконних актів, що визначають коло повноважень органів виконавчої влади, права й обов'язки суб'єктів підприємницької діяльності. В Україні правове забезпечення системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності представлено Конституцією України, Митним кодексом України та великою кількістю юридичних актів, що впливають на митні правовідносини. За інформацією Регуляторно-правового департаменту Державної фіскальної служби України, для митного обслуговування зовнішньоекономічних операцій підприємств співробітник митниці має знати близько 9000 документів та керуватися ними у своїй діяльності. Така ситуація вимагає певної систематизації цих документів та приведенні митної правової бази у відповідність до міжнародних норм і стандартів.

Система (від грецьк. *systema* – «ціле») – об'єднання певного розмаїття у єдине й чітко розмежоване ціле, елементи якого відносно цілого та інших частин займають відповідні їх місця [2, с. 415].

В умовах адміністративної реформи і ринкових перетворень в Україні державну систему митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності необхідно розглядати з позиції теорії управління (див. додаток А).

До основних компонентів зазначеної системи слід віднести:

– суб'єкта управління – орган виконавчої влади, що формує й реалізовує митну політику та інші компетентні державні органи;

– об'єкт управління – зовнішньоекономічну діяльність підприємств;

– управлінський вплив – комплекс регуляторно-правових та організаційно-правових заходів, за допомогою яких здійснюється вплив на об'єкт;

– зворотні зв'язки – інформацію підприємств для суб'єкта управління щодо результативності (оптимальності) управлінського впливу.

В умовах європейського вибору основним напрямом удосконалення митної справи Україна має стати міжнародна спрямованість динаміки державної системи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що органічно поєднує заходи тарифного та нетарифного регулювання, й удосконалення заходів митного адміністрування.

У контексті вказаних компонентів можна побачити, що державні органи здійснюють управлінський вплив на зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів господарювання шляхом прийняття та застосування нормативно-правових актів, які регулюють відносини, що виникають у процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності та визначають заходи митно-правового регулювання. Такий вплив і має на меті захист як публічних, так і приватних інтересів. Встановлені правові норми мають виконуватися підприємствами всіх форм власності. Органи виконавчої влади, що реалізують митну політику, за допомогою заходів митного адміністрування реалізують прийняті правові норми та забезпечують їх виконання підприємствами на території країни.

Підприємство як суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності у процесі здійснення зовнішньоекономічних операцій, перетинання митного кордону, митного оформлення вступає в митні правовідносини та має виконувати законні вимоги державних органів. При цьому непоодинокі випадки, коли підприємство зустрічає труднощі при переміщенні товарів через митний кордон, зайві процедури, адміністративні бар'єри, формальний підхід з боку представників органів виконавчої влади тощо. Така інформація має надходити до суб'єкта управління (державного органу) з метою подальшого вдосконалення механізму реалізації митної політики в Україні та вживання відповідних заходів. Суб'єкт управління коригує свій управлінський вплив з урахуванням пропозицій суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності шляхом внесення змін до нормативно-правових актів та вдосконалення митного адміністрування зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Результатом такого управлінського впливу має бути ліквідація умов, що призвели до необґрунтованих затримок у митному оформленні вантажів та уповільнення

товарообігу. Зазначений процес розкриває сутність динаміки державної системи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності та має бути безперервним.

З огляду на вищевикладене, державну систему митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності можна визначити як комплекс взаємозалежних елементів, до складу якого входять цілі, завдання, методи, принципи й засоби митно-правового регулювання, державні органи – суб'єкти митно-правового регулювання, об'єкт та предмет, процес та механізм митно-правового регулювання, митні правовідносини.

Основоположним законодавчим актом з митної справи в Україні є Митний кодекс України. Відповідно до його положень, митна політика – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки [3, ст. 5].

У юридичній літературі немає однозначного тлумачення таких базових понять «митна політика», «митна справа», «митне регулювання» та визначення співвідношення між ними. З цього приводу висловлювали свою думку такі відомі вчені, як, І. Г. Бережнюк, М. М. Блінов, П. В. Дзюбенко, О. Д. Єршов, С. В. Ківалов, А. В. Мазур, В. Я. Настюк, П. В. Пашко, А. М. Стельмашук та інші.

І. Г. Бережнюк визначає митну політику як систему орієнтирів (рамкових стандартів) митного регулювання, спрямовану на забезпечення економічних інтересів і цілей держави [4, с. 495].

А. М. Стельмашук трактує митну політику як систему принципів і напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі [5, с. 280].

А. В. Мазур вважає, що митна справа – це діяльність митних органів України з виконання у межах своїх повноважень завдань і функцій на

реалізацію державної політики у сфері митного регулювання суспільних відносин [6, с. 11].

П. В. Пашко визначає митну справу як засіб реалізації митної політики шляхом організації та провадження митної діяльності [7, с. 43].

К. К. Сандровський наголошує, що митна справа – це сукупність різноманітних засобів впровадження в життя митної політики, що забезпечують економічну (насамперед) охорону кордонів будь-якої держави [8, с. 3].

М. Г. Шульга зазначає, що усі частини митної справи, незалежно від характеру, цілей та місця в системі митної справи, є її найважливішими структурними елементами. Відрізняючись неоднорідністю та своєрідністю, вони підпорядковані митній політиці та реалізують її. Одночасно кожна складова частина митної справи має власне специфічне призначення і відповідні особливості, що відображено в правовому регулюванні митної справи. У сукупності вони спрямовані на досягнення економічних і правоохоронних цілей митної справи [9, с. 3].

Р. Б. Шишка відзначає, що митна справа за змістом і за структурою – поліаспектне економіко-правове явище, що регулюється нормами різних галузей права: конституційного, адміністративного, адміністративно-процесуального, цивільного, трудового, цивільно-процесуального, кримінального та кримінально-процесуального [10, с. 22].

Сутність митної справи та її місця в державному управлінні, як зазначає В. Я. Настюк, це одне з базових положень митного законодавства, на якому ґрунтується правове регулювання митних відносин в Україні [11, с. 52].

В. Т. Комзюк визначає адміністративно-правові засоби здійснення митної справи як сукупність встановлених нормами адміністративного права прийомів і способів, за допомогою яких держава впливає на суспільні відносини у зазначеній сфері з метою забезпечення дотримання порядку переміщення через митний кордон товарів та інших предметів, митного регулювання, процедур митного контролю, попередження та припинення правопорушень митних правил, притягнення винних до відповідальності та інших засобів реалізації

митної політики [233, с. 12].

З точки зору автора, найбільш слушну думку висловлює з цього приводу С. В. Ківалов. Митна справа, за С. В. Ківаловим, – це діяльність держави та її компетентних органів щодо встановлення тарифних і нетарифних обмежень стосовно переміщення товарів через митний кордон та контроль за їх виконанням з метою втілення в життя державної митної політики [13, с. 13].

З огляду на чинне законодавство, по-перше, визначення митної політики як системи принципів та напрямів діяльності держави не повною мірою відповідає сутності терміна «політика». У перекладі з грецької політика – діяльність держави, тому поняття митної політики має визначати не тільки принципи та напрями, а й саму діяльність держави в сфері митних правовідносин. По-друге, перелічені сфери державного впливу не охоплюють всього спектру правових інститутів, оскільки боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил, порядок переміщення товарів через митний кордон України, процедура митного оформлення та митного контролю, декларування товарів, міжнародне співробітництво також є складовими митної політики.

Поняття митної політики та митної справи, що наведені у Митному кодексі України, дають загальне уявлення про зміст цих термінів, визначають зовнішні зв'язки, але не визначають чіткої структури та внутрішніх зв'язків між правовими інститутами, віднесеними до базових понять Митного кодексу. Перелічення правових інститутів митної справи, що мають понятійне уточнення, виключає субординаційну залежність між ними.

На думку дисертанта, митну політику можна визначити як діяльність держави в сфері регулювання митних правовідносин, спрямовану на вдосконалення системи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності; сукупність принципів, напрямів митної діяльності держави та інструмента їх реалізації – митної справи. При цьому митно-правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств займає центральне місце в системі правових інститутів митної справи (див. додаток Б).

Стратегічну мету митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств можна визначити як гарантування безпечних умов життя населенню України та економічної безпеки держави, створення умов для соціального й економічного прогресу. До інших цілей митно-правового регулювання необхідно віднести захист навколишнього середовища, рослинного та тваринного світу, моралі, збереження історичної та культурної спадщини, підтримку національних товаровиробників, наповнення Державного бюджету, виконання міжнародних домовленостей тощо.

Для створення безпечних умов життя населенню України держава здійснює контроль за імпортними, транзитними вантажами й транспортними засобами, що надходять на територію України. При цьому можна говорити про два напрями такої діяльності – по-перше, це контроль за якістю товарів, що законно імпортуються та використовуються населенням України в особистих цілях або в процесі виробництва; по-друге – це припинення незаконного переміщення через митний кордон товарів неналежної якості або товарів та предметів, виключених законодавством із обігу в Україні.

Забезпечення економічної безпеки включає такі напрями діяльності, як захист інтересів національного товаровиробника, розвиток підприємств усіх форм власності, поповнення дохідної частини Державного бюджету та інші.

Уявляється, що об'єктом митно-правового регулювання є зовнішньоекономічна діяльність, поведінка людей, спрямована на переміщення товарів через митний кордон. Їх здійснення означає виконання обов'язків і реалізація права, передбаченого для сторін митних правовідносин. Товари та транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон, у митно-правових відносинах є предметом митно-правового регулювання.

Митно-правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств – це правовий інститут митної справи, що включає комплекс регуляторно-правових та організаційно-правових засобів управлінського впливу держави на зовнішньоекономічну діяльність підприємств усіх форм власності в сфері митних правовідносин.

Сутність митно-правового регулювання полягає в упорядкуванні митних відносин, у встановленні за допомогою митного права чітко визначених юридичних прав та обов'язків учасників цих відносин [14, с. 26].

До інших правових інститутів, які включаються у митну справу, можна віднести: митно-правове регулювання діяльності громадян по переміщенню предметів та валютних цінностей через митний кордон; боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил; ведення Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності; верифікацію сертифікатів про походження товарів з України; митну статистику; кадрову роботу та інші. Усі ці правові інститути можуть розглядатись як напрями розвитку теорії митного права та теми наступних дисертаційних досліджень у галузі митного права.

Правова природа митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств виражається передусім у його соціальній спрямованості, оскільки воно забезпечує можливість реалізації норм матеріального права різних галузей. Відповідно, кожний захід митно-правового регулювання – це комплекс юридично закріплених норм, що мають на меті практичну реалізацію митної політики держави.

Митно-правове регулювання як юридичне явище характеризується також тим, що в його ході виникають митно-адміністративні відносини – самостійний вид правових відносин.

Для виникнення митних правовідносин необхідна наявність чотирьох обставин: норми матеріального права, норми процесуального (процедурного) права, правосуб'єктність учасників правовідносин і юридичного факту.

Як правило, юридичним фактом у митних правовідносинах визнається переміщення через митний кордон України товару або транспортного засобу.

Правосуб'єктність учасників митних правовідносин включає правоздатність і дієздатність підприємства, що здійснює зовнішньоекономічну операцію, та правоздатність і дієздатність державного органу, який супроводжує та контролює зазначену операцію.

До норм матеріального права можна віднести норми адміністративного та тарифного (економічного) характеру. Норми економічного характеру виражаються у встановленні ставок ввізного (Єдиного митного тарифу) та вивізного мита, податку на додану вартість, розмірів акцизного податку та інших зборів, тобто всього спектру оподаткування товарів при їх переміщенні через митний кордон. Норми адміністративного характеру визначаються в законах та підзаконних актах таких галузей права, як екологічне, ядерне, аграрне, військове тощо. Як правило, такі документи охоплюють галузеві правовідносини, але ті норми, що регулюють експортно-імпорتنі операції або впливають на них, відносяться до норм митного права. Тому митне право вважається комплексною галуззю права. А норми інших галузей права, що охоплюють питання переміщення товарів через митний кордон, становлять митне законодавство.

Відповідно до міжнародної практики, термін «митне законодавство» означає всі установчі та регулюючі положення, що застосовуються або контролюються митними адміністраціями у зв'язку з імпортом, експортом або транзитом товарів [15, ст. 1].

Норми митно-процесуального права визначаються Митним кодексом та іншими юридичними актами, що встановлюють порядок послідовного виконання дій, які забезпечують виконання норм матеріального права.

У загальному розумінні митно-правове регулювання є відображенням державного впливу на зовнішньоекономічну діяльність підприємств, що виражається в установленні обмежень адміністративного й економічного характеру вільному переміщенню товарів та транспортних засобів через митний кордон.

У широкому розумінні митно-правове регулювання – це державна діяльність, відповідно до якої складаються суспільні відносини, регульовані нормами митного права – митні правовідносини. У вузькому розумінні воно розглядається як урегульований нормами права порядок реалізації заходів нетарифного та митно-тарифного регулювання за допомогою митного

адміністрування.

У цьому понятті відображений зв'язок норм митно-процесуального права з нормами матеріального адміністративного права, підкреслений зв'язок митного права з іншими галузями права. Він виявляється в тому, що внаслідок митно-правового регулювання розв'язуються завдання державного управління та реалізуються права суб'єктів господарювання на проведення зовнішньоекономічної діяльності.

Характерними рисами митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств в Україні є такі:

- митно-правове регулювання виражається у діяльності держави, що реалізується в правових формах;
- застосування норм матеріального права здійснюються в юридичному порядку, урегульованому митно-процесуальними нормами;
- митно-правове регулювання реалізує права підприємств на здійснення зовнішньоекономічних операцій;
- митно-правове регулювання забезпечує безпечні умови життя та поповнення доходної частини Державного бюджету;
- митно-правове регулювання забезпечує виконання міжнародних домовленостей держави [16, с. 52].

Митно-правове регулювання складається із низки державних заходів, які умовно можна об'єднати у дві групи засобів управлінського впливу на зовнішньоекономічну діяльність підприємств: регуляторно-правові та організаційно-правові. Регуляторно-правові засоби виражаються в нормах матеріального права адміністративного й економічного характеру, закріплених у законах України та підзаконних актах. При цьому ті нормативно-правові акти, що охоплюють питання державного впливу за допомогою встановлення адміністративних заборон та обмежень, автор відносить до заходів нетарифного регулювання. Сама назва «нетарифне» нині у юридичній практиці є найбільш популярною і пов'язана з регулюванням зовнішньої торгівлі без застосування тарифу. Оскільки поняття «тариф» та «ставка» є тотожними, то можна

стверджувати, що нетарифне регулювання пов'язане з обмеженнями зовнішньої торгівлі без застосування ставок митного оподаткування.¹

Поряд з нетарифними заходами регулювання до групи регуляторно-правових заходів можна віднести митно-тарифні важелі регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, пов'язані з митно-податковим навантаженням та наданням митно-тарифних преференцій (пільг) підприємствам щодо сплати митних податків.

Товари, що імпортуються в Україну, як і товари, що імпортуються в інші країни, підлягають обкладанню податками та зборами. Митно-податкове навантаження є основним регуляторно-правовим засобом державного впливу на зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів господарювання, комплексом правових заходів регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств економічного характеру. При ввезенні на митну територію України товари підлягають оподаткуванню митом, податком на додану вартість, а окремі їх види – ще й акцизним податком. Зазначені види податків є непрямими, оскільки останнім платником є споживач товару, на якого зазначені податки перекладаються шляхом надбавки до ціни. Основними функціями податків вважають фіскальну та регулюючу. Питання про те, наскільки ефективно держава в змозі використовувати регулюючу функцію податків, є одним із центральних у теорії оподаткування. Історія розвитку теорій оподаткування – це історія боротьби двох основних напрямів в економічній теорії – монетаризму та кейнсіанства.

Прихильники монетарних методів, насамперед А. Сміт та Д. Рикардо, вважали, що податки повинні виконувати фіскальну функцію та бути нейтральними відносно економічних процесів. Кейнсіанці відстоювали необхідність посилення державного регулювання економіки за допомогою фінансових регуляторів, у тому числі податків [17, с. 38].

Іншим фінансовим регулятором та заходом митно-тарифного регулювання є митно-податкові преференції. Преференції (від лат. *praeferentia* –

¹ Питанням нетарифного регулювання присвячений розділ 2 цього дисертаційного дослідження.

перевага) виражається у наданні пільг щодо сплати митних платежів підприємствам при ввезенні товарів на митну територію держави або вивезенні товарів за її межі. На даний час триває пошук інтеграції неокласичних (монетарних) та кейнсіанських моделей, створення нової теорії податків, яка ввібрала в себе позитивні елементи різних напрямів фінансової науки, розроблених у минулому. Державний вплив на зовнішньоекономічну діяльність може бути прямий, наприклад, надання конкретним експортерам пільг у сплаті мита, або непрямий, наприклад, шляхом установлення високих імпортних тарифів на продукцію, аби спонукати учасників зовнішньоекономічної діяльності імпортувати не ці, а інші товари.

Ставки податків, що встановлені на імпорт та експорт товарів, та митно-податкові преференції мають, з одного боку, захищати інтереси національного товаровиробника та поповнювати дохідну частину Держбюджету, а з іншого боку – сприяти зовнішньоекономічній діяльності підприємств. Оптимальне співвідношення зазначених процесів є запорукою зростання економіки держави [18, с. 74]. Питання митно-тарифного регулювання можуть розглядатись у дисертаційних дослідженнях з фінансового права або міжнародної економіки.

Прийняття правових норм, що охоплюють заходи нетарифного та митно-тарифного регулювання, зумовлює використання державою механізму реалізації цих правових заходів. Такий механізм має на меті забезпечення правових заходів за допомогою другої групи засобів митно-правового регулювання – організаційно-правових. Сутність організаційно-правових засоби виявляється у комплексі заходів митного адміністрування – визначенні порядку переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів та виконанні процедури вживання заходів нетарифного та митно-тарифного регулювання до кожної експортно-імпоротної партії товару у повному обсязі.

Заходи митного адміністрування, які за своєю правовою сутністю являють собою правила та процедури, мають характерні ознаки, а саме:

– процедури визначені Митним кодексом України та іншими нормативними документами;

– застосування заходів митного адміністрування спрямоване на забезпечення нетарифного та митно-тарифного регулювання;

– заходи застосовуються виключно органами виконавчої влади, що реалізують митну політику.

Наведена класифікація заходів митно-правового регулювання та виділення, поряд із традиційними нетарифними та митно-тарифними, окремої групи заходів митного адміністрування не суперечить визнанням міжнародним нормам.

Високий рівень розвитку митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в державі має і велике суспільне значення – дає надію на безпристрасне виконання службових обов’язків посадовцями всіх рангів, дає змогу керівникам здійснювати стратегічне планування діяльності своїх підприємств, а всім громадянам – мати безпечні умови життя та відчуття впевненості у майбутньому.

Таким чином, державна система митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності – це комплекс взаємозалежних елементів, до складу якого входять цілі, завдання, методи, принципи й засоби митно-правового регулювання, державні органи – суб’єкти митно-правового регулювання, об’єкт та предмет, процес і механізм митно-правового регулювання, митні правовідносини. Система митно-правового регулювання забезпечується регуляторно-правовими та організаційно-правовими засобами митно-правового регулювання. До регуляторно-правових засобів відносяться нетарифне та митно-тарифне регулювання, а до організаційно-правових – митне адміністрування.

1.2 Суб’єкти митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств

У підрозділі на підставі українського законодавства буде розглянуто

узагальнену класифікацію та функції суб'єктів митно-правового регулювання за їх адміністративно-протекціоністським впливом на процедури митного оформлення.

Вітчизняна система митно-правового регулювання являє собою сукупність правовідносин, які виникають між відповідними суб'єктами. Обов'язковою стороною в цих правовідносинах є державний орган виконавчої влади, що реалізує митну політику та має відповідний обсяг компетенції і виступає в них як «уповноважена» державно-владна сторона. Ця особливість зумовлена сутністю таких правовідносин, які є за своєю правовою природою адміністративно-дозвільними щодо митної справи. Тобто, у них можуть брати участь органи виконавчої влади, підприємці і громадяни, але співвідношення сторін у цих правовідносинах таке, що однією з них завжди виступає орган виконавчої влади, що реалізує митну політику, який здійснює в межах наданих йому повноважень владний управлінський вплив на ці суспільні відносини.

Виконання основних митних функцій держави, досягнення цілей і завдань, які стоять перед нею на різних етапах її розвитку, здійснюється за допомогою державного апарату, що являє собою систему органів, через які і здійснюється державна діяльність (що має різні форми та спеціальне призначення).

Стосовно системи митно-правового регулювання діяльність органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, та інших органів виконавчої влади полягає переважно у видачі відповідних дозвільних документів (ліцензій, карток реєстрації, свідоцтв, сертифікатів тощо). Іншими словами, санкціонуючи переміщення тих чи інших товарів через митний кордон, зазначені органи, на нашу думку, здійснюють тим самим адміністративно-дозвільну (протекціоністську) діяльність як один із багатьох видів державної діяльності.

Оскільки державні органи виконавчої влади, що реалізують митну політику, виступають як певні суб'єкти державного управління, зазначену їх сукупність можна визначити через поняття «суб'єктів митно-правового регулювання». Специфіка митно-правового регулювання як особливого виду

діяльності органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, накладає свій відбиток на їх організаційно-функціональну структуру.

У зв'язку з цим насамперед зазначимо, що вони є одним із впливових суб'єктів управління, наділених певними якісними ознаками, що дозволяють виявити їхню специфіку стосовно інших органів виконавчої влади, а саме:

1) ці органи є основними функціонально-галузевими носіями виконавчої влади щодо здійснення митної справи;

2) наділені чітко визначеною компетенцією в галузі митної справи: застосовують важелі митного регулювання (тарифні, нетарифні); справляють мито, податки і збори; здійснюють митний контроль і митне оформлення й інші заходи митного адміністрування;

3) здійснюють специфічний вид державної діяльності, яка у своєму юридичному змісті є виконавчо-розпорядчою та контрольною і наглядовою;

4) виконавчо-розпорядчій діяльності органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, властивий «зовнішній» характер, оскільки вона здійснюється за допомогою видання індивідуальних юридичних актів з питань митної справи – оформлених митних декларацій;

5) у рамках своєї компетенції вони самостійні в організаційному і функціональному відношеннях, діють під загальним керівництвом Міністерства фінансів України та Державної фіскальної служби України;

6) фінансування органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, здійснюється за рахунок коштів Держбюджету, спрямованих на утримання органів виконавчої влади, а також інших передбачених законодавством України джерел;

7) органи виконавчої влади, що реалізують митну політику, є юридичними особами, тобто володіють цивільною правоздатністю, мають печатку із зображенням Державного герба України і своєю назвою, інші необхідні печатки й штампи, рахунки (у тому числі і валютні) у банках та інших кредитних установах.

Як було встановлено раніше, в митно-дозвільних відносинах беруть

участь не тільки органи виконавчої влади, що реалізують митну політику, але й інші компетентні органи виконавчої влади, а також зацікавлені фізичні і юридичні особи – суб'єкти підприємництва.

Якщо вказані вище особи не епізодично, а на визначений час потрапляють в орбіту митно-правового регулювання, вони набувають спеціального митно-правового статусу. Останній поєднує обов'язки необхідного оформлення дозволу і супровідних документів, проходження митного контролю і сприяння йому, дотримання правил здійснення митно-дозвільних дій. Окрім додаткових обов'язків, із цим статусом пов'язане одержання прав, заради яких підприємство (юридична особа або фізична особа-підприємець) і стає суб'єктом розглядуваних правовідносин.

Наступною його особливістю є те, що суб'єкт, який звертається до уповноваженого державного органу з відповідною заявою, може в будь-який момент відмовитись як від реалізації свого права на таке звернення, так і від виконання прийнятого за зверненням рішення, причому така відмова не буде мати для нього негативних наслідків, що відрізняє митно-дозвільні відносини від інших обов'язків у сфері митної справи.

Одержання відповідним суб'єктом господарювання необхідного дозволу – це реалізація його права, яка, у свою чергу, дає юридичну і фактичну можливість задовольнити свої законні інтереси у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Суб'єктами митно-правового регулювання, відповідно до чинного законодавства, є уповноважені на те органи виконавчої влади, що реалізують митну політику, й інші органи державної влади. Існує значна кількість органів, які безпосередньо здійснюють видачу різних дозволів фізичним і юридичним особам. Особливе місце в цій групі займають митниці Державної фіскальної служби, які видають остаточні дозволи на переміщення вантажів через митний кордон шляхом завершення митного оформлення. Однак можна виділити й низку інших органів, без дозволу яких не можуть здійснюватися певні операції з митного оформлення. Серед них: Міністерство економічного розвитку і

торгівлі України, Державна служба експортного контролю, Міністерство охорони здоров'я України, Національний банк України та інші.

На нашу думку, необхідно на законодавчому рівні систематизувати перелік органів виконавчої влади, яким надане право видавати спеціальні дозволи на здійснення тих або інших дій, що необхідні для митного оформлення товарів, а також чітко визначити їхні повноваження, оскільки це стосується обмеження прав і свобод громадян і юридичних осіб, а їх недостатня урегульованість може призвести до виникнення непорозумінь і порушень зазначених інтересів у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Державна система митно-правового регулювання повинна органічно поєднувати особистий (приватний) і публічні інтереси. Але її застосування в більшому обсязі, ніж це потрібно, породжує напруженість у відносинах із суб'єктами державної влади, сприяє розвитку бюрократизму і проявам корупції. А там, де діяльність державних органів щодо здійснення організаційних заходів недостатньо регулюється правом, виникають делікти, свавілля, зловживання владою і хабарництво.

Для того, щоб уникнути настання перерахованих негативних явищ, органи, які здійснюють митно-правове регулювання, повинні керуватися у своїй діяльності певними принципами, на яких базується організація і функціонування цього інституту митного права.

Незважаючи на важливість і актуальність цього питання, воно ще недостатньо досліджене. Одним з негативних наслідків такої ситуації є відсутність належно оформленої правової основи державної системи митно-правового регулювання, відповідних законодавчих актів.

Дослідження інституту митно-правового регулювання, на нашу думку, неможливе без аналізу організації державного управління в цій сфері.

Система державного управління митною сферою – це сукупність органів виконавчої влади, наділених спеціальною компетенцією щодо здійснення державної політики, нормативно-правового врегулювання митної сфери, здійснення функцій контролю, нагляду та надання державних послуг у сфері

митної справи, а також сукупність правовідносин між ними на основі єдиної політики правової нормотворчості та розмежування повноважень у сфері сприяння розвитку та регулювання зовнішньої торгівлі й зовнішньоекономічних зв'язків [19, с. 10].

Державне управління є видом соціальних систем, тому під час його розгляду слід враховувати властивості, притаманні останнім: цілісність – характеризується силою поєднання, зв'язків між елементами системи, між суб'єктом і об'єктом управління; адаптивність – зумовлює необхідність забезпечення зовнішньої адаптації системи та приведення всіх її елементів у відповідність вимогам і запитам зовнішнього середовища; структурність – полягає у взаємодії елементів по вертикалі; в умовах унітарної форми державного устрою, яка характерна для України, налагодження взаємодії між органами державної влади різних організаційно-правових рівнів, формування ієрархічної вертикалі є ключовими завданнями удосконалення системи державного управління; здатність до самоуправління, самоорганізації – урахування їх під час формування управлінських механізмів виступає важливою передумовою забезпечення ефективності системи державного управління [20].

Організація як функція державного управління полягає у формуванні організаційних положень, які визначають порядок управління та процесуального регулювання: регламентів, нормативів, інструкцій, вимог, відповідальності тощо, використання яких дає змогу створювати організаційні умови для функціонування суб'єктів, встановлювати порядок залучення та використання ресурсів, формувати організаційну структуру управління на різних рівнях, налагоджувати взаємозв'язок і взаємодію між об'єктами та суб'єктами державного управління [21, с. 191].

Таким чином, беручи до уваги все викладене вище, а також з огляду на зміст виконавчо-розпорядчої діяльності державних органів, поняття «суб'єкт митно-правового регулювання» можна визначити як організацію, яка є частиною державного апарату і має певний обсяг компетенції, структуру,

територіальний масштаб діяльності, що за допомогою властивих тільки їй форм і методів державного управління встановлює або/та здійснює заходи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

З'ясувавши зміст правової категорії «суб'єкт митно-правового регулювання», вважаємо за необхідне для правильного розуміння і визначення ролі та місця кожного з органів, які входять у її сферу, з'ясувати їхні завдання, функції і повноваження в розглянутій сфері, визначитися з формами і методами їхньої діяльності, встановити межі компетенції цих органів, іншими словами – дати чітке визначення їхнього правового статусу.

Питання про завдання і функції органів державного управління – це, насамперед, питання про характер і межі втручання в приватне і громадське життя, а тому чітке їх визначення є, у свою чергу, фактором адекватного правового регулювання діяльності органів державного управління, у тому числі, й у сфері митно-правового регулювання.

Розглядаючи українську систему владних суб'єктів митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності, спиратимемося на узагальнену класифікацію, запропоновану в підрозділі 1.1 цього дисертаційного дослідження.

Митно-правове регулювання як комплекс адміністративних та економічних заходів суттєво впливає на здійснення експортно-імпортних операцій та віддзеркалює реалії державної політики України стосовно товарів, які переміщуються через митний кордон у процесі зовнішньоекономічної діяльності. Місце державного впливу на процедуру митного оформлення визначено статтею 319 Митного кодексу України, де зазначено, що товари, які переміщуються через митний кордон України, крім митного контролю, можуть підлягати державному санітарно-епідеміологічному, ветеринарно-санітарному, фітосанітарному, екологічному та радіологічному контролю. Водночас зазначається, що митний контроль та митне оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України, завершуються тільки після проведення встановлених законами України для кожного товару видів

контролю [3].

Перша особливість суб'єктного складу щодо практичного застосування цієї статті полягає в тому, що з моменту взяття товарів під митний контроль та до моменту завершення митного оформлення інші державні органи та структури, маючи на це відповідні повноваження, проводять необхідні перевірки документів, товарів та транспортних засобів. Процедура митного оформлення завершується оформленням документів на експорт чи імпорт товару тільки у разі позитивних висновків у дозвільних документах уповноважених державних органів виконавчої влади.

Друга особливість полягає у збільшенні видів контролю, якому підлягає товар при митному оформленні. Статтею 319 Митного кодексу України визначається, що, крім митного, можуть застосовуватись ще п'ять видів контролю. Але, як свідчить практика, нині кількість державних органів, що здійснюють контрольно-дозвільні функції, суттєво збільшилась.

Таким чином, митно-правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні має певні суб'єктні особливості, які слід ураховувати, здійснюючи наукове дослідження цієї проблеми.

Автор не претендує на його вичерпність, але, разом з тим, виділення основних суб'єктів на підставі проведеного аналізу та визначення відповідних їхніх повноважень, як адміністративних регуляторів зовнішньоекономічної діяльності, сприятиме подальшому поглибленню наукового пізнання системи митно-правового регулювання.

Аналіз вітчизняного законодавства дає змогу запропонувати класифікацію суб'єктів митно-правового регулювання залежно від їхньої компетенції в сфері митної справи.

До суб'єктів нетарифного регулювання необхідно віднести:

- Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України – у частині встановлення адміністративних заборон і обмежень зовнішньоекономічної діяльності;
- компетентні державні органи виконавчої влади: міністерства,

агенції, комітети, служби тощо та Національний банк – у частині державної реєстрації та видачі ліцензій, сертифікатів, дозволів, свідоцтв стосовно товарів, що переміщуються через державний кордон України.

До суб'єктів митно-тарифного регулювання варто віднести:

- Верховну Раду України – у частині встановлення ставок митного оподаткування та пільг до товарів, що переміщуються через митний кордон України;
- Кабінет Міністрів України – у частині встановлення ставок зборів, що стягуються з підприємств під час переміщення товарів через митний кордон України;
- Міжвідомчу комісію з міжнародної торгівлі – у частині встановлення розміру ставок антидемпінгового, компенсаційного або спеціального мита за результатами відповідного розслідування.

До суб'єктів митного адміністрування необхідно віднести:

- Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, Державну фіскальну службу України – у частині визначення митних правил та процедур,
- митниці Державної фіскальної служби України – у частині здійснення митних процедур, спрямованих на забезпечення митно-тарифного та нетарифного регулювання у повному обсязі.

Саме ці державні органи, відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.91 №959-ХІІ, можуть вдаватися до заходів митного регулювання:

- застосовувати повну заборону (повне ембарго) на торгівлю;
- застосовувати часткову заборону (часткове ембарго) на торгівлю;
- позбавляти режиму найбільшого сприяння або пільгового спеціального режиму;
- запроваджувати спеціальні мита;
- запроваджувати режим ліцензування або квотування зовнішньоекономічних операцій;

- встановлювати квоти;
- вчиняти інші заходи, передбачені законами та міжнародними договорами України [1, ст. 29].

Окрім цього, відповідно до статті 30 вищезазначеного закону, можуть встановлюватися обмеження реекспорту та заборонятися реекспорт товарів, імпортування за рахунок Державного валютного фонду України та валютних фондів місцевих органів самоврядування. Стаття 31 передбачає застосування заходів проти недобросовісної конкуренції та зростаючого імпорту у процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

На підставі статті 37 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.91 №959-ХІІ можуть бути застосовані спеціальні санкції, а саме:

- накладення штрафів у випадках несвоєчасного виконання або невиконання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності й іноземними суб'єктами господарської діяльності своїх обов'язків;

- застосування до конкретних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарської діяльності індивідуального режиму ліцензування у випадках порушення такими суб'єктами норм цього Закону стосовно зазначених у ньому положень, що встановлюють певні заборони, обмеження або режими здійснення зовнішньоекономічних операцій з дозволу держави;

- тимчасове зупинення зовнішньоекономічної діяльності у випадках порушення цього Закону або пов'язаних з ним законів України, проведення дій, які можуть зашкодити засадам безпеки національної економіки [1, ст. 37].

Найбільшу кількість адміністративних перепон за напрямом впливу на здійснення зовнішньоекономічних операцій створюють органи держави, які застосовують так звані «технічні бар'єри».

Б. А. Кормич слушно відзначає, що національне законодавство не дає чіткої класифікації поняття «технічні бар'єри» як елементів нетарифного регулювання, але подібні поняття широко вживані у світовій практиці. Угода

СОТ щодо технічних бар'єрів у торгівлі [22] у Додатку 1 містить тлумачення цих категорій, зокрема, у межах технічних бар'єрів окремо виділяють технічні вимоги і стандарти (санітарні й фітосанітарні вимоги винесено за рамки цієї угоди) [23, с. 141].

Саме технічні бар'єри, запроваджені національним законодавством, являють найскладнішу перешкоду на шляху імпорту товарів на український ринок. До них належать: державні стандарти, вимоги до якості товарів, вимоги до пакування та маркування, санітарно-гігієнічні вимоги, вимоги щодо фітосередовища, ветеринарні вимоги, вимоги охорони навколишнього середовища, інші державні адміністративні заходи.

До системи органів, наділених повноваженнями з видачі відповідних дозволів на товари, що переміщуються через митний кордон, входять: Мінекономрозвитку України, Мінпромполітики України, Мінагрополітики України, Мінприроди України, Мінфін України, Державна служба експортного контролю, МОЗ України, Мінкультури України, МВС України, Нацбанк України та інші.

Особливість юридичного положення названих та деяких інших органів полягає в тому, що тільки цим органам, і більше нікому, крім них, надане право давати офіційні дозволи зацікавленим суб'єктам на здійснення певних видів діяльності або наділяти їх повноваженнями щодо товарів, які переміщуються через митний кордон України.

Кожен з перерахованих органів державної виконавчої влади наділяється, відповідно до митного законодавства, певними повноваженнями у сфері митно-правового регулювання. При цьому слід зазначити, що їхній обсяг у різних органів не однаковий.

Зокрема, переміщення валюти банківськими установами через митний кордон України відбувається за індивідуальною ліцензією Національного банку України, запровадженою Декретом Кабінету Міністрів України від 19.02.93 №15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», яка є підставою для здійснення митного оформлення експортно-імпортних операцій з

готівковою валютою [24]. Національний банк також має повноваження на видачу суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності індивідуальної ліцензії на ввезення (вивезення) цінних паперів, яка є підставою для проведення митного оформлення [25].

Ввезення та вивезення мисливської, спортивної, пневматичної, газової та холодної зброї регулює дозвільна система Міністерства внутрішніх справ України, яка надає на кожну експортно-імпорتنу операцію окремий дозвіл, що є підставою для проведення митного оформлення [26].

Кількість документів, необхідних для проведення митного оформлення, є одним із методів митного адміністрування, який висуває додаткові вимоги, обов'язкові для виконання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності у разі здійснення експортно-імпорتنих операцій.

Статтею 335 Митного кодексу України визначається перелік документів і відомостей, які суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності у разі переміщення товарів через митний кордон України надають органам виконавчої влади, що реалізують митну політику. Поданням необхідних документів виконується одна з вимог статті 336, яка визначає форми митного контролю [3].

Однією з ознак, за якими можна класифікувати документи, що потрібні для проведення митного оформлення, є передусім напрямок переміщення вантажів – «вивезення», «ввезення».

Можна визначити мінімальний перелік документів, що обов'язково подаються до органу виконавчої влади, який реалізує митну політику, при здійсненні процедури митного контролю. Всього таких документів налічується близько п'ятдесяти. Серед них особливе значення мають документи, що засвідчують відповідність характеристик товару стандартам України та надають право на випуск товару у вільний обіг в Україні, тобто сертифікат відповідності або свідоцтво про визнання.

Усі перераховані вище органи виконавчої влади для досягнення чіткого виконання вимог митно-правового регулювання і розвитку суспільних відносин у межах чинного законодавства наділяються правом застосування різних

владних заходів, у тому числі правом адміністративного державного примусу.

Адміністративний державний примус у юридичній літературі визначається як психологічний або фізичний вплив державних органів (посадових осіб) на певних осіб з метою спонукати, примусити їх виконувати правові норми. Адміністративний примус використовують для: а) запобігання вчиненню правопорушень; б) припинення адміністративних проступків; в) притягнення до адміністративної відповідальності [27, с. 178].

Таким чином, державні органи – суб'єкти митно-правового регулювання наділяються правом застосовувати різні примусові заходи, серед яких можна виділити такі: 1) адміністративно-попереджувальні заходи: можливість проведення державними органами наглядово-контрольних перевірок за дотриманням встановлених правил митно-правового регулювання; встановлення певних обмежень, тимчасових заборон; проведення попереднього документального контролю [28]; застосування попереднього декларування та грошового забезпечення [29] тощо; 2) заходи запобігання митним правопорушенням: зупинення переміщення через митний кордон вантажів та транспортних засобів; припинення митного оформлення відповідних товарів та вантажів; застосування контролю за доставкою товарів під митним контролем [30]; використання митних складів [31]; дотримання режиму зони митного контролю [32] тощо; 3) адміністративні стягнення: накладання штрафу або застосування інших видів стягнень, виконання законних вимог посадових осіб відповідних органів щодо усунення порушень вимог митного законодавства.

Ефективність роботи компетентних органів зі здійснення покладених на них реєстраційних, дозвільних і контрольних функцій залежить насамперед від якості нормативно-правового регулювання даної сфери. Нині митне законодавство України йде шляхом розширення повноважень органів, що здійснюють функції нетарифного регулювання. Це виявляється у тому, що нормативна база конструється «під кожен орган» окремо, і навіть під визначені види діяльності і групи товарів. На нашу думку, тенденція до відокремлення нормативно-правового регулювання заходів нетарифної системи

й обороту окремих видів товарів, вантажів і в подальшому повинна мати місце. У той же час, необхідність прийняття єдиного нормативного акта рівня закону не викликає сумнівів. Це зумовлюється тим, що децентралізація цього виду діяльності може спричинити низку небажаних наслідків. Вбачається за доцільне у базовому законі «Про нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності» дати визначення ключовим термінам цього правового інституту, визначити межі його дії, коло органів, які здійснюють систему нетарифних заходів, принципи їхньої діяльності, загальні положення здійснення нетарифних заходів, способи забезпечення прав сторін, а також підстави притягнення до юридичної відповідальності за порушення правил застосування заходів нетарифного регулювання.

Аналіз діяльності різних державних органів щодо здійснення заходів митно-правового регулювання свідчить про те, що основна частина функціонального навантаження щодо їх запровадження покладається на митниці Державної фіскальної служби України.

Митниці як органи доходів і зборів у межах своїх повноважень, на основі та на виконання доручень ДФС України, видають нормативно-правові акти організаційно-розпорядчого характеру організують та контролюють їх виконання. До таких актів належать Регламент митниці ДФС України, у якому встановлюється порядок організації діяльності митниці, пов'язаної із виконанням покладених на неї завдань та здійсненням повноважень типового орієнтовного регламенту, розробленого виключно для митниць ДФС України [33]. Фактично митниці ДФС належать до органів виконавчої влади, що реалізують митну політику.

Крім здійснення повноважень щодо здійснення митного контролю та оформлення, органи виконавчої влади, які реалізують митну політику, також здійснюють дозвільно-погоджувальні повноваження.

Так, станом на 2015 р. у Державній фіскальній службі України було зареєстровано понад 110 тисяч суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Протягом 2015 року прийнято та оброблено: електронних митних декларацій

від суб'єктів ЗЕД – 2467021; гарантійних документів від незалежних фінансових посередників – 79030 [34, с. 81]. Таким чином, цілком обґрунтованим буде твердження про те, що Державна фіскальна служба України у сфері митно-правового регулювання займає центральне місце і є головним органом серед центральних органів виконавчої влади, яким підвідомчі питання реалізації митної політики, захисту економічних інтересів держави і суспільства від протиправних посягань, ведення боротьби з проявами контрабанди та порушеннями митних правил.

Діяльність органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, щодо здійснення покладених на них завдань досить складна і різноманітна.

Організаційно-функціональна діяльність органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, щодо здійснення митно-правового регулювання визначається значною кількістю нормативних актів, які відрізняються один від одного багатьма ознаками: назвою, юридичною чинністю, порядком прийняття, вступу в силу, дії тощо.

Так, після прийняття у 1990 Декларації про державний суверенітет України [35], Верховною Радою України була проведена значна законотворча робота, результатом якої стало створення фактично нового митного законодавства, у якому визначили повноваження органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, з питань здійснення митної справи. Разом з тим, не можна не відзначити той факт, що в ньому і досі відчувається вплив стандартів адміністративно-дозвільної системи колишнього Радянського Союзу.

За висновками фахівців з питань митної справи, у правовому регулюванні діяльності органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, щодо здійснення митного адміністрування важливу роль відіграють норми Конституції України [36], насамперед ті, які встановлюють принципи діяльності державних органів та їхніх посадових осіб (законність, гуманізм, правність тощо), права й обов'язки громадян (право на власність, оскарження неправомірних дій державних органів і посадових осіб, обов'язок дотримуватись законів України, поважати права і законні інтереси інших осіб)

тощо. Крім цього, вона містить базу для прийняття інших законів і підзаконних актів, що підкреслює значущість Конституції в системі правового регулювання діяльності органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, щодо здійснення заходів митного адміністрування.

Аналізуючи характерні ознаки митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, можна спостерігати очевидний розрив між наукою та практикою застосування відповідних норм митного законодавства.

Як відомо, право і законодавство визначаються матеріальними і соціальними умовами життя суспільства, зокрема у сфері міжнародних економічних зв'язків. Тому стан пізнання юридичною наукою галузі митного права є тим визначальним фактором, який слід брати до уваги у процесі розробки інститутів митного законодавства щодо митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

У зв'язку з цим особлива увага в сучасних умовах має бути приділена питанням розвитку митно-деліктного законодавства, а саме визначенню понять у митній сфері «дозволів», «приписів», «заборон» у контексті завдань і функцій державних органів та органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, як центральних суб'єктів по вдосконаленню систем митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Аналіз чинного законодавства підтверджує наявність у кожного державного органу своєї структури, компетенції, завдань і функцій.

У наукових працях Є. В. Додіна, Б. М. Габрічідзе, О. Г. Чернявського, О. Ф. Ноздрачова, О. Ф. Бакаєвої, присвячених аналізу правового регулювання діяльності органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, питання про їхні функції є дискусійним. У чинному Митному кодексі України функції органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, не визначені. Стаття 19-1 Податкового кодексу України містить функції контролюючих органів, але переважна їх більшість відноситься до функцій органів виконавчої влади, що реалізують податкову політику.

Відповідно до традиційної точки зору, система функцій органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, у найбільш загальному вигляді містить контрольну, оперативно-службову, дізнавальну (кримінально-процесуальну), адміністративно-юрисдикційну.

Є. В. Додін запропонував систему функцій діяльності митних органів, у якій розмежував фіскальні, регулятивні, правоохоронні, функції надання митних послуг та підприємницькі функції [37, с. 8].

О. Ф. Ноздрачов поділяє їх на основні і забезпечувальні функції [38, с. 94].

В. Т. Батичко зазначає, що до забезпечувальних функцій митних органів відносяться кадрова, фінансово-планова, матеріально-технічна та інші функції митних органів організаційного характеру [39].

О. Ю. Бакаєва вважає, що контрольно-наглядові функції митних органів охоплюють їхню правозастосовну діяльність, включаючи фінансову та правоохоронну [40, с. 21].

На наш погляд, становить інтерес висновок О. Г. Чернявського про те, що всі функції митних органів є рівнозначними, взаємозв'язаними та взаємозумовленими [41, с. 94].

Необхідно відзначити, що чинна редакція Митного кодексу України використовує термін «завдання органів доходів і зборів» та визначає їхній перелік. При цьому поняття «завдання» та «функції» є близькими за своєю сутністю, проте не ідентичними. Завдання – це те, що необхідно зробити, а функція – це діяльність, процес вирішення завдання [42, с. 42].

З огляду на вищевикладене, сформулюємо поняття «функції органу виконавчої влади, що реалізує митну політику» як діяльність компетентного державного органу в межах системи центрального органу виконавчої влади в сфері митної справи, спрямована на реалізацію митної політики держави.

На підставі аналізу митного законодавства ми встановили перелік функцій органів виконавчої влади, що реалізують митну політику:

1. Правоохоронна (запобігання контрабанди та порушень митних

правил; сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення та товарів через митний кордон).

2. Оперативно-службова (забезпечення порядку переміщення та пропуску товарів через митний кордон України різними видами транспорту; проведення митного контролю та митного оформлення; забезпечення митних режимів; робота з митними посередниками).

3. Фіскальна (забезпечення наповнення державного бюджету шляхом нарахування та стягнення податків з товарів, що переміщуються через митний кордон).

4. Інформаційно-статистична (ведення митної статистики; використання інформаційних технологій, здійснення інформаційного забезпечення з питань митної справи суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та громадян).

5. Функція міжнародного співробітництва (забезпечення виконання міжнародних зобов'язань у галузі митної справи; верифікація сертифікатів про походження).

6. Організаційно-технічна (кадрове, фінансове, матеріально-технічне забезпечення, забезпечення правового і соціального захисту працівників митниць ДФС).

При цьому вважаємо, що регуляторна функція не входить до функцій органів виконавчої влади, які реалізують митну політику, оскільки ці органи тільки забезпечують встановлені (як правило, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України) обмеження адміністративного й економічного характеру щодо переміщення товарів через митний кордон. Фактично функції органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, скеровані на забезпечення виконання заходів нетарифного та митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у повному обсязі. Тому у цьому сенсі доцільно говорити про регуляторну функцію митної політики, а не регуляторну функцію органів виконавчої влади, що реалізують митну політику.

Митне адміністрування є основним видом діяльності органів виконавчої

влади, що реалізують митну політику. Воно складається з двох частин, які в юридичній літературі прийнято називати внутрішньою діяльністю органів виконавчої влади, що реалізують митну політику (організація діяльності власне апарату органів виконавчої влади, що реалізують митну політику), і зовнішньою, під якою розуміється визначена нормативними актами виконавчовладна діяльність, спрямована на забезпечення захисту економічних інтересів та митної безпеки держави.

Саме в такому сенсі митниці Державної фіскальної служби виступають центральними суб'єктами, які безпосередньо забезпечують застосування заходів нетарифного та митно-тарифного регулювання. Ці заходи є одним з найбільш значних видів зовнішньої адміністративної діяльності органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, у ході якої забезпечується економічна й суспільна безпека, попередження і припинення можливого порушення порядку переміщення товарів через митний кордон.

З огляду на функції суб'єктів митно-правового регулювання адміністративно-правові засоби митного регулювання можна поділити на дві основні групи: 1) адміністративно-правові засоби, які використовуються державними органами в процесі відомчої нормотворчої діяльності; 2) адміністративно-правові засоби, які використовуються державними органами в процесі здійснення ними зовнішньої правозастосовної діяльності.

З огляду на вищевикладене, до основних суб'єктів митно-правового регулювання необхідно віднести Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Міжвідомчу комісію з міжнародної торгівлі, Міністерство фінансів України, інші міністерства і відомства, Державну фіскальну службу України та органи виконавчої влади, що реалізують митну політику (митниці ДФС), які займають центральне місце в системі органів державної влади в галузі митної справи.

Таким чином, визначальним елементом системи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств виступають органи державної влади, у тому числі й органи виконавчої влади, що реалізують митну

політику, як центральні суб'єкти цієї категорії, які за допомогою властивих тільки їм форм і методів державного управління встановлюють або/та здійснюють заходи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

1.3 Принципи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств

Науковий аналіз проблеми класифікації принципів митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств дозволить нам сформулювати конкретні рекомендації з оптимізації організаційно-правових засад цієї системи. При цьому, серед основних цілей проведення такого аналізу можна виділити такі: 1) розкриття суті поставленої проблеми; 2) формулювання конкретних висновків щодо визначення поняття категорії «принципи митно-правового регулювання»; 3) визначення складу і змісту загальних, галузевих і спеціалізованих принципів функціонування системи митно-правового регулювання; 4) встановлення місця принципів митно-правового регулювання в діяльності органів виконавчої влади, що реалізують митну політику.

Суттєве значення для теоретичного визначення й практичного використання митно-правового регулювання мають його принципи. Вони є не лише теоретичним відображенням різноманітності та різноплановості регулювання зовнішньоекономічної діяльності, але і потребою практики, проявом функціональної діяльності органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, та виокремленням важливих сфер суспільного життя, що перебувають під контролем держави.

Під принципом (від лат. *principium* – «початок», «основа») розуміється основне початкове положення будь-якої теорії, вчення, світогляду [43, с. 595]. Тому розгляд митно-правового регулювання, як правового інституту митної справи, необхідно розпочинати з розгляду його фундаменту, що цементує

конкретні державні приписи в галузі митних правовідносин.

Державний вплив на зовнішньоекономічну діяльність підприємств здійснюється за принципами, тобто основними ідеями, на яких базується система регулювання зовнішньоекономічних відносин.

Умовно принципи можна розділити на дві групи:

1. Загальноправові – принципи, що притаманні державному управлінню.
2. Спеціально-правові – принципи, що «пронизують» тільки правовий інститут митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Оскільки митно-правове регулювання є однією з основних функцій державного управління, то на нього розповсюджуються загальні (або основні) принципи, які притаманні державному управлінню в цілому.

До першої групи необхідно віднести:

- законність;
- гуманність;
- гласність та прозорість застосування юридичних норм;
- науковість;
- юридичну рівність.

Законність. Принцип законності є основним принципом регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, спрямованим на захист прав учасників митних правовідносин шляхом суворого дотримання норм чинного законодавства як державними органами, так і суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Конституція визначає Україну демократичною, соціальною, правовою державою, де діє принцип верховенства права. Верховна Рада України, висловлюючи волю народу України, приймає закони, що визначають коло прав і обов'язків суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та представників державної влади, єдиний порядок переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України. Органи державної влади, у тому числі Державної фіскальної служби України, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на

підставі й у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією й законами України.

Організація митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств зумовлюється виконанням державних функцій тільки посадовими особами митниць Державної фіскальної служби України в межах своїх повноважень.

Реалізація митної справи потребує від посадовців застосування норм права, закріплених лише в Законах України та підзаконних юридичних актах. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, у свою чергу, мають дотримуватись правил переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України, виконувати законні вимоги представників влади.

Принцип законності закріплений у положеннях Митного кодексу України, які визнають виключну компетенцію органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, щодо здійснення митної справи. Митниці Державної фіскальної служби у своїй діяльності взаємодіють з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами. Втручання в службову діяльність державних органів, пов'язану з реалізацією митної справи, заборонено законодавством.

Дотримання принципу законності забезпечується:

- систематичним відомчим контролем з боку органів Державної фіскальної служби України вищого рангу та шляхом перехресних та самостійних перевірок;
- прокурорським наглядом;
- правом підприємства оскаржити дії посадових осіб органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, та іншими передбаченими законодавством засобами.

Гуманність (від лат. *humanus* – «людяний» [44, с. 482]) виражає моральний ідеал, відповідно з яким людина визнається вінцем світобудови, вищим проявом сил природи.

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Конституції України найвищою соціальною цінністю [36, ст. 3]. Оскільки норми Основного Закону мають пряму дію, усі дії митних посадовців мають бути спрямовані на виконання функції держави з визнанням честі та гідності громадян і представників суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Процедура перетинання митного кордону є візитівкою держави, тому повага до учасників зовнішньоекономічних відносин є складовою розвитку зовнішньоекономічної та зовнішньополітичної діяльності всієї України. Система переміщення вантажів через митний кордон України забезпечуватиме мінімальне витрачання часу при виконанні підприємством встановлених правил. Затримки митного оформлення з боку представників влади мають бути мотивованими.

Переміщення через митний кордон України товарів та транспортних засобів проводиться під контролем держави. Міжнародне та українське законодавство дозволяють органам виконавчої влади, що реалізують митну політику, застосовувати до товарів та транспортних засобів технічні засоби при проведенні митного контролю. Усі технічні засоби проходять державну експертизу, мають бути сертифіковані і використовуватися у визначених цілях. Застосування технічних засобів має бути безпечним для здоров'я як громадян та представників суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які перетинають митний кордон, так і для представників державних органів, які їх використовують у службовій діяльності. Сутність принципу гуманізму визначається у проведенні митних процедур без шкідливого впливу на фізичний та психічний стан учасників митних правовідносин.

Гласність та прозорість застосування юридичних норм запроваджує в Україні, як демократичній державі, оприлюднення законів та підзаконних актів в засобах масової інформації, висвітлення роботи Верховної Ради України засобами телебачення та інтернету. Робота науковців та управлінців щодо кодифікації та видання збірників нормативних документів, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність, дає змогу підприємцям орієнтуватись у

багатогранному митному законодавстві України, використовувати отриману інформацію під час проведення зовнішньоекономічних операцій. Сприяє позитивному іміджу органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, обговорення проблемних питань під час проведення «круглих» столів, зустрічей митних посадовців з представниками суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, керівниками підприємств, виступи співробітників митниць ДФС на телебаченні, видання спеціалізованих періодичних видань.

Основні положення митного законодавства України розміщуються для загального ознайомлення на кордоні та в місцях розташування органів виконавчої влади, що реалізують митну політику. Усну інформацію можна отримати в спеціалізованих консультаційних центрах або у митних брокерів. За недостовірність наданої інформації з питань митної справи посадові особи органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, несуть відповідальність, передбачену законом.

Безумовно, охопити та висвітлити усі нюанси митного законодавства, процедури застосування норм митного права неможливо. Тому положення глави 3 Митного кодексу України зобов'язує органи виконавчої влади, що реалізують митну політику, інформувати зацікавлених осіб про митні правила, норми та умови переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України [3, ст. 19]. Інформація про нормативно-правові акти з питань митної справи (назва акта, його основні положення, інформація про опублікування) безоплатно надається органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, зацікавленим особам за їхніми запитами. Запити керівників підприємств розглядаються цими органами, як і іншими державними органами, у встановлені Законом України «Про звернення громадян» терміни. Після закінчення терміну розгляду запиту вмотивована письмова відповідь надсилається державним органом на адресу підприємства [45, ст. 20].

Принцип гласності та прозорості застосування юридичних норм реалізується і безпосередньо під час процедури митного оформлення товарів. У разі відмови у пропуску на митну територію України або в митному

оформленні товарів представнику підприємства видається картка відмови з інформацією про причини відмови та назвою нормативного акта, вимоги якого порушено [46, п. 7.1]. Законодавство України зобов'язує посадову особу митниці ДФС роз'яснити представнику суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності його дії для проведення митного оформлення вантажу.

Гласність та прозорість митно-правового регулювання спрямована на викорінення службових зловживань митними посадовцями та порушень митних правил, оскільки деякі правопорушники розглядають відсутність гласності та прозорості як своєрідну індульгенцію на продовження протиправної поведінки.

Слід мати на увазі, що інформація, яка містить державну, комерційну, банківську або іншу охоронювану законом таємницю, а також конфіденційна інформація не повинні розголошуватися посадовими особами органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, в особистих цілях, передаватись третім особам, а також державним органам, за винятком випадків, передбачених законодавством.

Науковість. Україна має багатий науковий потенціал, який необхідно використовувати у процесі стратегічного розвитку різних галузей, у тому числі й митної політики України. Велика мережа юридичних та економічних наукових та навчальних закладів, досвід українських учених мають використовуватись при підготовці нормативно-правових актів, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність підприємств. На думку автора, усі проекти нормативно-правових актів в галузі митних правовідносин мають проходити наукову експертизу за двома напрямками, а саме правову та економічну експертизу. Така процедура підготовки державних актів дасть змогу усунути різночитання норм права, дозволить спрогнозувати економічний ефект від введення нормативного документа. Розвиток митного права необхідно визначити пріоритетним напрямом в стратегії розвитку науки й освіти, оскільки митні правовідносини нині займають передові місця в діяльності підприємств України.

Підготовка фахівців в галузі митної справи, міжнародної економіки –ще

одна цегла в закладенні наукового фундаменту розвитку системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Використання досвіду науковців Європейського співтовариства та українських вчених може сприяти створенню нормативно-правової бази, яка б відповідала вимогам сьогодення, не порушуючи законні права й інтереси підприємств.

Сутність *принципу юридичної рівності* проявляється в тому, що всі підприємства – суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності наділені однаковими процесуальними правами незалежно від форми власності, організаційного устрою, назви, персонального складу органу управління, а також інших обставин. Принцип юридичної рівності забезпечується тим, що кожна заява-декларація підприємства розглядається в однаковому процесуальному порядку, в одних і тих самих процесуальних формах, з однаковим обсягом гарантій для всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Цей принцип доповнюється також рівністю сторін в адміністративному процесі в тому сенсі, що вони, по-перше, рівні перед законом та, по-друге, кожна сторона наділена відповідним обсягом взаємних процесуальних прав та обов'язків, забезпечений безперешкодний доступ зацікавлених сторін до процедур розгляду в адміністративному і судовому порядку.

У процесі митного адміністрування майже до прийняття митницею ДФС рішення сторони процесу співвідносяться між собою як рівноправні учасники горизонтальних адміністративно-процесуальних відносин щодо розгляду питань митного обслуговування зовнішньоекономічних операцій.

Митно-правове регулювання здійснюється з дотриманням принципів, притаманних державному управлінню. У той же час принципи добирають специфічні межі, відтінки, породжуючи нові – спеціально-правові принципи, що притаманні тільки правовому інституту митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

До другої групи принципів – спеціально-правових відносяться:

- системність;
- підвищення ефективності;

- оперативність;
- необхідності і достатності;
- спрощення, гармонізації та вдосконалення заходів митно-правового регулювання;
- стимулювання міжнародного співробітництва;
- введення сучасних міжнародних стандартів.

Системність як принцип митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств передбачає існування певного плану розвитку національного законодавства у галузі митної справи та поступової реалізації його положень. Стратегія розвитку державної системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності визначатиме основні напрями діяльності державних органів, зокрема органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, щодо створення конкурентоспроможної, економічно стабільної держави.

У наукових колах продовжується дискусія про вибір курсу України: з одного боку – прихильники європейського вибору, з іншого – прихильники інтеграції з Росією та країнами СНД. Безумовно, обидві сторони мають достатньо аргументів на користь своєї позиції, але, на думку автора, українська система регулювання зовнішньоекономічної діяльності визначатиметься як симбіоз тих позитивних ознак, що мають обидві системи, які існують у Європі та СНД. Послідовне зміцнення економіки, розвиток державної системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, усунення внутрішніх суперечок дозволить Україні бути бажаним членом будь-якого співтовариства.

Принцип системності має реалізуватися під час ведення господарської діяльності українських підприємств з представниками іноземних держав. Але непослідовна зміна процедури переміщення товарів через митний кордон України, збільшення ставок ввізного мита не створюють позитивного іміджу ані українським підприємцям, ані Україні загалом. Внесення значних змін у національне законодавство, що пов'язано з митно-правовим регулюванням зовнішньоекономічної діяльності підприємств, необхідно здійснювати не

частіше одного разу на рік, із вступом в дію нових норм права з початку календарного року.

Зазначений принцип спонукає правове регулювання суспільних відносин у сфері митної справи забезпечувати нормами законів та постанов, що відносяться до компетенції вищих органів законодавчої та виконавчої влади України. Чим більше коло питань буде охоплено вищими юридичними актами, тим менш суперечок виникатиме під час виконання митними посадовцями інших підзаконних актів та розпоряджень.

Системне оновлення національного законодавства, на якому базується митно-правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, усунення прогалин та суперечок – обов'язкова умова ефективного розвитку держави.

Принцип підвищення ефективності митно-правового регулювання реалізується в постійному оцінюванні та аналізі результатів застосування нетарифних та митно-тарифних заходів. Оцінка на державному рівні здійснюється органами виконавчої влади шляхом введення відповідних критеріїв та проведення порівняльного аналізу. При цьому при досягненні більш високих показників за визначеними критеріями в порівнянні із попередніми періодами можна говорити про високу ефективність. Зміцнення економіки держави та зменшення ентропії в системі регулювання зовнішньої торгівлі зумовлюються високою ефективністю митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств. І навпаки, за тенденції зниження цих показників говорять про низьку ефективність та необхідність вживання невідкладних заходів державного впливу на зовнішньоекономічну діяльність підприємств.

Принцип підвищення ефективності митно-правового регулювання можна розглядати у двох напрямках:

– збільшення кількісних та якісних показників після введення відповідного заходу або всього комплексу заходів митно-правового регулювання;

– зменшення часу для досягнення певної мети при застосуванні конкретного заходу митного адміністрування.

Митна політика України на сучасному етапі спрямована насамперед на поповнення Державного бюджету. А Державний бюджет – це не що інше, як фінансовий план держави на наступний рік. З кожним роком зазначений план зростає, зростають при цьому і завдання кожного органу виконавчої влади, що реалізує митну політику. У деяких юридичних колах критику викликає розподіл очікуваних показників по встановленню кожній митниці ДФС конкретних сум митних платежів, які необхідно зібрати за календарний рік. При цьому висловлюються думка, що відсутність зовнішньої торгівлі може призвести до невиконання плану очікуваних показників: немає зовнішньоекономічних операцій – немає митних платежів. На перший погляд, ця думка має логічний смисл. Але за такою логікою можна спростувати весь бюджетний процес, необхідність якого зумовлена Конституцією України. При більш глибокому й детальному вивченні питань митно-правового регулювання, в основі якого лежить принцип підвищення ефективності, та завдань державного управління можна зробити висновок про необхідність фінансового планування із визначенням чітких завдань для кожної митниці ДФС та кожного митного підрозділу на відповідний термін.

У процесі митного адміністрування підвищення ефективності може виражатись у скороченні часу для досягнення поставлених завдань. Так, прискорення процедури проходження митного контролю під час перетину митного кордону є результатом застосування принципу підвищення ефективності, оскільки виконання завдання митного контролю товару або транспортного засобу проходить у коротший термін. Таким чином, принцип підвищення ефективності митно-правового регулювання зумовлює щорічне зростання показників державного впливу на зовнішньоекономічну діяльність підприємств та скорочення часу на проведення митних процедур.

Принцип *оперативності* знаходить своє відображення у визначенні в законодавчому порядку порівняно коротких строків для застосування всього

комплексу заходів митно-правового регулювання до зовнішньоекономічних операцій. Цей принцип вивляється як у процесі нетарифного та митно-тарифного регулювання, так і в процесі митного адміністрування.

З метою недопущення на територію України небезпечної продукції держава негайно використовує адміністративні заборони або обмеження шляхом введення у дію відповідних нормативних документів. Інформація про такі обмеження передається до органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, які, виконуючи правозастосовну функцію, забороняють або обмежують пропуск товарів на митну територію України.

Для запобігання заподіяння шкоди економіці Україна має можливість оперативно вводити додаткові ставки мита до окремих видів товарів, шляхом введення антидемпінгового, спеціального та інших видів мита. Органом, що приймає такі рішення, визначена спеціальна міжвідомча комісія [47], а не Верховна Рада України, до компетенції якої входить внесення змін до Єдиного митного тарифу. Зазначений порядок також скорочує час введення економічних санкцій.

У процесі митного адміністрування, з одного боку – підприємства – суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, обмежені у термінах подання органам виконавчої влади, що реалізують митну політику, необхідних для митного оформлення документів та товарів, що перебувають під митним контролем, а з іншого боку – органи виконавчої влади, що реалізують митну політику, обмежені у термінах прийняття рішення стосовно товарів та транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон. Встановлення у законодавчому порядку термінів виконання відповідних процесуальних дій дисциплінує діяльність митних посадовців та створює умови для викорінення службових зловживань, неправомірних затримок у митному оформленні вантажів підприємств.

Принцип необхідності і достатності виражається в прийнятті таких заходів митно-правового регулювання зовнішньоекономічних операцій, які, з одного боку, виконували б завдання державного управління в сфері митної

справи, а з іншого – не перевантажували б підприємства наданням зайвої інформації та великої кількості документів. Цей принцип має двосторонню обмеженість, яка визначає нижню (необхідну) та верхню (достатню) межу обсягу митної процедури, рівня митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Необхідність застосування митної процедури зумовлена виконанням державою своєї функції. Достатність порядку виконання митної процедури визначається безпосередньо державними органами та має своє зовнішнє відображення на діяльності підприємств. Так, у разі невиконання необхідного обсягу процедури держава втрачатиме контроль за своєю безпекою, можуть виникнути недобори митних платежів. Наприклад, недостатній контроль за переміщенням митних вантажів по території України може призвести до їх недоставляння у митницю призначення і виходу на внутрішній ринок товарів, що не пройшли митну очистку. Така ситуація зумовлює збільшення зовнішньої активності підприємств, але це сприяє створення умов для розвитку тіньової економіки.

У разі недотримання умови достатності може настати протилежний ефект. За введення жорстокого контролю, встановлення великої кількості адміністративних бар'єрів або різкого підвищення рівня митного оподаткування зовнішньоекономічна активність підприємств зменшується, керівники змушені приділяти увагу іншим сферам діяльності. Держава при цьому обмежує розвиток міжнародного співробітництва та втрачає гроші від митного оподаткування товарів.

Принцип необхідності і достатності вивляється у приведенні адміністративних та економічних важелів митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств у відповідність ринкови вимогам.

Спрощення, гармонізація та вдосконалення заходів митно-правового регулювання мають на меті виконання державою своїх функцій шляхом створення комфортних умов для підприємств, що проходять процедуру

митного контролю. Спрощення встановлених державою правил, що необхідно виконувати підприємствам при переміщенні своїх товарів через митний кордон, по-перше, сприяє іміджу демократичної держави, по-друге, закладає основи для подальшого співробітництва підприємств з державними органами. Необхідність однозначного тлумачення положень юридичних актів зумовлює спрощення виконання завдань державного управління в галузі митної справи.

Керівники підприємств при взаємодії з державними органами не повинні відчувати перевантаження від проходження стадій митно-правового регулювання зовнішньоекономічних операцій, виконуючи законні вимоги держави, сконцентровуватись на виконанні конституційних обов'язків, а не на самій процедурі, що допомагає ці обов'язки виконувати.

Гармонізація виражається у природному вписуванні заходів митно-правового регулювання у систему державного управління. Правотворча діяльність держави має бути спрямована на будівництво стрункої нормативно-правової бази, у якій не має місця колізіям. Нормативно-правові акти, що безпосередньо впливають на зовнішню діяльність підприємств, мають не дублювати, а уточнювати положення нормативних актів вищої юридичної сили. Діяльність державних органів, які здійснюють обслуговування зовнішньоекономічних операцій, має бути узгоджена й не повинна впливати на поведінку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Не останнє місце в державному управлінні належить удосконаленню митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Діяльність держави з кожним роком відточує механізм митного обслуговування. Із використанням досвіду попередніх років триває пошук нових заходів державного регулювання, удосконалюються заходи митного адміністрування. Це виражається, насамперед, у визначенні оптимальної кількості співробітників митниць ДФС та інших державних органів та, по-друге, у встановленні ефективного порядку проходження підприємствами адміністративних процедур, у тому числі, із застосуванням електронних сервісів.

Таким чином, спрощення, гармонізація та вдосконалення заходів митно-правового регулювання – це запорука розквіту економіки правової, демократичної держави.

Принцип стимулювання міжнародного співробітництва покладений в основу відносин між державами. Оскільки зовнішньоекономічна діяльність держави складається, в основному, із зовнішньоекономічних операцій підприємств, можна стверджувати, що, створивши умови для розвитку системи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств всіх форм власності, держава стимулює свою зовнішню торгівлю.

У всіх формах діяльності людина шукає шляхи для своєї самореалізації. При цьому практика свідчить, що неможливо досягти певного результату без знаходження компромісів при вирішенні питань з іншими людьми. Так і внутрішня політика держави має своє відображення у пошуку точок перетину з іншими державами на зовнішньополітичній арені. Зовнішня торгівля підприємств завжди заохочується державою, оскільки вона зумовлює притік капіталу, поповнює державну скарбницю, розвиває зовнішні стосунки з іншими країнами. Тому найбільші експортери та імпортери повинні мати деякі переваги, що можуть проявлятися тільки у застосуванні заходів митного адміністрування. Переваги у застосуванні інших заходів державного регулювання порушують принцип рівності підприємств перед законом, призводять до перерозподілу обсягів зовнішніх операцій на користь «пільговиків» за допомогою посередницьких договорів. Така ситуація спонукає інші підприємства вдаватися до «послуг», які найчастіше юридично не оформлюються, призводять до переміщення економіки держави «у тінь». Тому переваги можуть проявлятися тільки в установленні підприємствам спрощеного порядку проходження митних процедур при проведенні зовнішньоекономічних операцій.

Стимулювання міжнародного співробітництва – це, перш за все, створення сприятливого інвестиційного клімату всередині країни, виконання державою зовнішньополітичних домовленостей, розвиток державної системи

митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, полегшення умов міжнародної торгівлі без шкоди для національних митних правил.

Закриті системи схильні до самознищення, тому співробітництво з державними органами інших країн та міжнародними організаціями під час розробки та реалізації заходів митно-правового регулювання мають на меті створення відкритої системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Співробітництво з державними органами інших країн найбільш яскраво знаходить своє відображення у застосування заходів, спрямованих на встановлення якості товару. Особливо це стосується країн ЄС, оскільки система контролю якості в них визнана на міжнародному рівні. Прийняття на вищому державному рівні договорів, за якими визнається якість товару країни-експортера, позбавить від додаткових витрат на проведення експертиз підприємства країни, що імпортує цей товар.

Перспективи має міждержавний розвиток відносин у сфері контролю за товарами військового призначення та товарами подвійного використання. Так, отриманий в одній країні дозвіл на експорт товарів військового призначення може бути визнаний як дозвільний документ на транзит через територію іншої держави – сторони зовнішньополітичного договору.

Другий напрям співробітництва – це узгодження процедур митного адміністрування. Яскравим прикладом є міжнародні Конвенції МДП [48], АТА [49] та інші.

При переміщенні автомобільним транспортом товарів по Європейському континенту перевізники проходять контроль на кордонах багатьох країн. Кожна країна має свої митні правила, тому необхідний єдиний порядок проходження митного кордону різних країн за одним уніфікованим документом. Таким документом стала книжка МДП, що оформлюється в країні експорту та дає змогу проходження по території транзитних держав у спрощеному режимі, без відкриття вантажних відсіків автомобіля. У такому порядку митні адміністрації різних країн визнають засоби митної ідентифікації країни експорту.

Підприємство – перевізник при цьому скорочує час доставки вантажу, уникає зайвих адміністративних процедур при проведенні митного контролю. Так співробітництво з іншими державами на зовнішньополітичному рівні шляхом приєднання до Конвенції напряду впливає на застосування заходів митного адміністрування при проходженні товарів підприємств через митні кордони різних держав.

Принцип *введення сучасних міжнародних стандартів* має на меті використання передового досвіду міжнародної спільноти по вдосконаленню своїх систем державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Якщо захід митно-тарифного регулювання використовується в одній чи іншій країні та має оптимальне співвідношення «ціль – засоби», то він, безумовно, з урахуванням особливостей нашої системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, може бути застосований в Україні. Під міжнародними стандартами в такому контексті можна розуміти встановлені іншими державами заходи митно-правового регулювання, які визнані на міжнародному рівні та застосовуються державними органами з метою реалізації митної політики. Поновлення українського митного законодавства відбувається безперервно, але введення сучасних міжнародних стандартів на сучасному етапі відбувається повільно. Для його прискорення необхідно, по-перше, вивчення митного законодавства розвинутих світових держав, по-друге, приєднання України до основних міжнародних конвенцій у сфері митних правовідносин, по-третє, обмін досвідом з представниками державних служб інших країн.

Розгляд аспектів міжнародного митного законодавства дає підстави для виділення двох основних напрямів: митного регулювання Росії та Європейського співтовариства. Розгляд зсередини та в історичній ретроспективі процесів розвитку державних систем регулювання зовнішньоекономічної діяльності цих двох блоків засвідчує, що в кожній із них вже давно визначилась однакова тенденція на зближення концептуальних основ, пошук спільного, що поєднує їх в одне ціле.

Таким чином, принципи митно-правового регулювання як елемент

державної системи митно-правового регулювання, маючи великий регулюючий вплив на зовнішньоекономічну діяльність, дозволяють досягти високого рівня узгодженості та координації дій державних органів в сфері митної справи, а підприємствам – вільно реалізувати своє право на здійснення зовнішньоекономічних операцій.

Висновки до розділу 1

1. Державна система митно-правового регулювання містить у собі елементи, виділення яких і дає можливість визначити їхню специфіку як самостійного правового явища. Ці елементи випливають з аналізу митного режиму і правовідносин, які складаються в сфері зовнішньоекономічної діяльності. До них відносяться: 1) мета митно-правового регулювання; 2) об'єкт і предмет митно-правового регулювання; 3) державні органи – суб'єкти митно-правового регулювання; 4) принципи митно-правового регулювання; 5) особливий порядок діяльності, дій або поведінки громадян, юридичних осіб, державних органів і їхніх посадових осіб у сфері міжнародної торгівлі, спрямований на реалізацію зацікавленими особами своїх суб'єктивних прав та інтересів; 6) здійснення контролю уповноваженими суб'єктами за дотриманням встановлених правил митно-правового регулювання; 7) притягнення осіб, які порушують правила митного регулювання, до встановленої законом відповідальності.

2. Стратегічну мету митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств можна визначити як гарантування безпечних умов життя населення України та економічної безпеки держави, сприяння соціальному й економічному прогресу.

3. Об'єктом митно-правового регулювання є зовнішньоекономічна діяльність, поведінка людей, спрямована на переміщення товарів через митний кордон. Їх здійснення означає виконання обов'язків і реалізацію права, передбаченого для сторін митних правовідносин. Товари та транспортні засоби,

що переміщуються через митний кордон, у митно-правових відносинах є предметом митно-правового регулювання.

4. Митно-правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств необхідно розуміти як визначену нормативними актами діяльність компетентних державних органів, спрямовану на забезпечення митної безпеки за допомогою адміністративних та економічних обмежень вільного переміщення товарів через митний кордон.

У загальному розумінні митно-правове регулювання є відображенням державного впливу на зовнішньоекономічну діяльність підприємств. У широкому розумінні митно-правове регулювання – це державна діяльність, відповідно до якої формуються суспільні відносини, регульовані нормами митного права – митні правовідносини. У вузькому розумінні митно-правове регулювання розглядається як врегульований нормами права порядок реалізації заходів нетарифного та митно-тарифного регулювання за допомогою митного адміністрування

5. Правова природа митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств виражається передусім у його соціальній спрямованості, оскільки воно забезпечує можливість реалізації норм матеріального права різних галузей. Відповідно, кожний захід митно-правового регулювання – комплекс юридично закріплених норм, що мають на меті практичну реалізацію митної політики держави.

Митно-правове регулювання як юридичне явище характеризується також тим, що в його ході виникають митно-адміністративні відносини – самостійний вид правових відносин.

6. Аналіз вітчизняного законодавства дає змогу запропонувати класифікацію суб'єктів митно-правового регулювання.

До суб'єктів нетарифного регулювання необхідно віднести:

- Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України – у частині встановлення адміністративних заборон і обмежень зовнішньоекономічної діяльності;

- компетентні державні органи виконавчої влади: міністерства, агенції, комітети, служби тощо та Національний банк України – у частині державної реєстрації та видачі ліцензій, сертифікатів, дозволів, свідоцтв стосовно товарів, що переміщуються через державний кордон України.

До суб'єктів митно-тарифного регулювання необхідно віднести:

- Верховну Раду України – у частині встановлення ставок митного оподаткування та пільг для товарів, що переміщуються через митний кордон України;

- Кабінет Міністрів України – у частині встановлення ставок зборів, що стягуються з підприємств під час переміщення товарів через митний кордон України;

- Міжвідомчу комісію з міжнародної торгівлі – у частині встановлення розміру ставок антидемпінгового, компенсаційного або спеціального мита за результатами відповідного розслідування.

До суб'єктів митного адміністрування необхідно віднести:

- Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, Державну фіскальну службу України – у частині визначення митних правил та процедур;

- митниці Державної фіскальної служби України – у частині здійснення митних процедур, направлених на забезпечення митно-тарифного та нетарифного регулювання у повному обсязі.

7. Віднесення певних дій (правочинів) до сфери митно-правового регулювання повинно відбуватися на підставі чітко встановлених принципів і критеріїв, які визначають порядок їх віднесення до даної сфери. Уявляється, що належність до системи заходів митно-правового регулювання могла б визначатися за принципами, розподіленими на дві основні групи: загально-правовими та спеціально-правовими. До першої групи віднесено: законність, гуманізм, гласність, прозорість, науковість, рівність, а до другої – системність, підвищення ефективності, оперативність, необхідності і достатності, спрощення, гармонізації та вдосконалення заходів митно-правового

регулювання, стимулювання міжнародного співробітництва, введення міжнародних стандартів митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

РОЗДІЛ 2

АДМІНСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1 Поняття нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств та класифікація його заходів

На сьогоднішньому етапі розвитку суспільства вільне переміщення товарів через кордон держави стає неможливим. Відсутність митних кордонів та переміщення товарів через митний кордон без контролю державних органів призведе до економічного хаосу, погіршення стану довкілля та здоров'я населення країни. Тому встановлення адміністративних обмежень і заборон стосовно зовнішньоекономічних операцій з експортно-імпортними товарами є передумовою розвитку правової, соціальної, економічно стабільної держави. Одним із засобів митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності є комплекс заходів нетарифного регулювання. Фахівці в галузі міжнародних економічних відносин, як свідчить спеціальна література, нараховують від 50 до 800 різних інструментів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності держави [50, с. 64].

Різноманітність заходів нетарифного регулювання зумовлена достатньо простим механізмом прийняття юридичних норм, що можуть впливати на роботу підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Кожна держава має право обмежувати або забороняти експорт, імпорт та транзит окремих товарів за допомогою адміністративних важелів.

Нетарифна система митно-правового регулювання – це сукупність взаємопов'язаних елементів, ефективна робота яких спрямована на досягнення економічного й соціального прогресу. Основними інструментами цієї системи є заходи нетарифного регулювання. Відповідно до статті 4 Митного кодексу

України, заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності – не пов’язані із застосуванням мита до товарів, що переміщуються через митний кордон України, встановлені відповідно до закону заборони та/або обмеження, спрямовані на захист внутрішнього ринку, громадського порядку та безпеки, суспільної моралі, на охорону здоров’я та життя людей і тварин, охорону навколишнього природного середовища, захист прав споживачів товарів, що ввозяться в Україну, а також на охорону національної культурної та історичної спадщини [3].

Як відзначалось раніше, важливим методом державного впливу на зовнішньоекономічні відносини є комплекс нетарифних заходів, які належать до важелів управлінського впливу на зовнішньоекономічну діяльність. Але нормативне закріплення поняття нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в сучасному українському законодавстві відсутнє. В статті 7 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначається, що регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється за допомогою передбачених в законах України актів тарифного і нетарифного регулювання, які видаються державними органами України в межах їх компетенції [1], стаття 14.1.61 Податкового кодексу України наводить перелік заходів нетарифного регулювання [51], проте сам термін «нетарифне регулювання» не розкривається.

Питання нетарифного регулювання висвітлюється в публікаціях та наукових працях багатьох учених.

С. С. Терещенко визначає, що «нетарифне регулювання є інструментом державної торговельної політики, який об’єднує решту методів, не пов’язаних з тарифним регулюванням» [52, с. 28], а «нетарифні обмеження є комплексом національних адміністративних заходів, які нерідко не пов’язані безпосередньо з зовнішньою торгівлею, але виконують функції регулятора експортних та імпорتنих операцій» [52, с. 63]. Необхідно погодитись, що нетарифне регулювання належить до інструментів державної політики, але віднесення нетарифного регулювання до інструментів тільки «торговельної політики», а

заходів нетарифного регулювання – до регуляторів тільки «експортних та імпорتنих операцій» звужує сферу застосування нетарифної системи регулювання, оскільки велика кількість зовнішньоекономічних операцій пов'язана не тільки з міжнародної торгівлею, експортом або імпортом, а і з здійсненням операцій некомерційного характеру (переміщенням культурних цінностей, гуманітарної та міжнародної технічної допомоги, тимчасовим ввезенням транспортних засобів тощо).

Т. В. Корнєва вважає «нетарифне регулювання сукупністю заходів, спрямованих на захист українського ринку при ввезенні на митну територію України і вивезення за межі цієї території товарів шляхом встановлених в актах законодавства України правових норм, крім заходів, встановлених в актах законодавства України про митний тариф та міжнародних договорах України стосовно встановлення, скасування або зміну митних ставок, надання тарифних пільг і преференцій, а також змін в номенклатурі Єдиного митного тарифу України» [53, с. 100]. Наведене твердження відмежовує нетарифне регулювання від іншого виду митно-правового регулювання митно-тарифного та визначає його мету як «захист українського ринку», але, на наш погляд, нетарифне регулювання має на меті не тільки захист внутрішнього ринку, а й захист навколишнього середовища, життя і здоров'я населення, моралі, тваринного та рослинного світу.

В. В. Романенко визначає «нетарифне регулювання переміщення товарів через митний кордон як нефіскальний засіб реалізації державної політики у сфері митної справи, що безпосередньо не пов'язаний з митним тарифом» [234, с. 54].

О. Б. Єгоров під нетарифним регулюванням розуміє «різного роду заходи контролю для регулювання зовнішньої торгівлі, за винятком мита» [55, с. 211].

С. О. Алексєєв визначає, що «заходи нетарифного регулювання становлять собою самостійну категорію заходів, які здійснюють як прямий, так і непрямий вплив на товарні потоки в зовнішній торгівлі та перешкоджають просуванню іноземних товарів на національні ринки» [56, с. 12].

Ф. Л. Жорін визначає, що «нетарифними заходами будуть ті, застосування яких хоча і впливає на зміст митної політики, але не стосується його ціни» [57, с. 62].

Є. В. Додін вважає, що «нетарифні заходи регулювання – це встановлені законодавцем обмежувально-заборонні заходи, які перешкоджають проникненню імпортованих товарів на внутрішній /ринок України з метою захисту інтересів вітчизняного виробника та споживача» [58, с. 29].

Положення статті ХХХVI(с) Угоди ГАТТ СОТ визнає, що міжнародна торгівля, як засіб досягнення економічного та соціального прогресу, повинна регулюватися такими правилами і процедурами, а також заходами, що відповідають таким правилам та процедурам, які є сумісними з такими цілями, як соціальний прогрес та постійний розвиток економіки всіх сторін [59].

Таким чином, аналіз наукових джерел дає підстави для віднесення заходів нетарифного регулювання до адміністративних заходів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. А класифікація заходів митно-правового регулювання за методом застосування на адміністративні та економічні здається найбільш слушною.

Заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності характеризуються:

- відображенням юридичних норм в нормативно-правових актах;
- застосуванням тільки компетентними державними органами;
- забезпеченням застосування державним примусом.

Норми, що встановлюються в актах, спрямованих на нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, відзначаються загальною обов'язковістю та неперсоніфікацією. Це означає, що встановлені обмеження мають виконуватись всіма підприємствами незалежно від форми власності. Вони зумовлюють застосування обмежень та заборон до зовнішніх операцій з конкретними товарами, а не до окремих підприємств, які здійснюють такі операції.

Беручи до уваги той факт, що метою дисертаційної роботи є дослідження

організації митно-правового регулювання в його вузькому розумінні, нами будуть проаналізовані організаційно-правові засади, повноваження, форми і методи діяльності тільки тих державних органів, які визначені в чинному українському законодавстві. Однак це не применшує місця і ролі інших державних органів, які видають відповідні дозволи, і дослідження діяльності яких, на нашу думку, може стати предметом окремого дисертаційного дослідження.

В останні десятиліття нетарифні заходи активно використовуються більшістю країн світу, у тому числі різними за рівнем економічного розвитку. Так, вже на початок 80-х років минулого століття у базі даних ЮНКТАД щодо застосування нетарифних обмежень було зареєстровано понад 21 тис. випадків їх використання як розвиненими країнами, так і тими, що розвиваються, на рівні чотиризначних товарних позицій Гармонізованої системи опису і кодування товарів (ГС) Ради митного співробітництва. За даними ГАТТ, упродовж 90-х років нетарифні обмеження охопили близько 18% світової торгівлі. Розвинені країни використовували нетарифні обмеження стосовно 17% імпорту, у тому числі імпорту сільськогосподарської продукції – 44%, чорних металів – 50%, текстильних виробів – 25%, засобів транспорту – 30%. Ще інтенсивніше застосовували нетарифні обмеження країни, що розвиваються. Нетарифні інструменти охоплювали понад 40% їхнього імпорту, у тому числі імпорту продовольчих продуктів – 50%, готових промислових товарів – близько 37% [60, с. 7].

В Україні заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, як правило, визначаються Верховною Радою України шляхом прийняття законів України або Кабінетом Міністрів України за поданням міністерств та відомств, у межах компетенції яких знаходиться відповідне регуляторне питання. За даними дисертанта, нині в Україні діє 52 заходи нетарифного регулювання, що визначають 65 видів документів, які можуть надаватись органам виконавчої влади, що реалізують митну політику, для контролю. Аналіз чинного законодавства, присвяченого заходам

нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств в Україні, засвідчує, що їх тією чи іншою мірою здійснюють відповідні органи виконавчої влади.

Відповідно до Конституції України, Кабінет Міністрів України організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи [36, ст. 116]. Нині поширилася практика надання Кабінетом Міністрів України відповідних доручень центральним органам виконавчої влади, які прямо впливають на зовнішньоекономічну діяльність підприємств. Безумовно, з позиції реалізації принципу оперативності такий механізм є позитивним. Але під час практичної реалізації заходу нетарифного регулювання, що викладений в дорученні Кабінету Міністрів України, виникають суперечки стосовно правомірності застосування органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, самого доручення як акта, що обмежує зовнішньоекономічну діяльність підприємств.

Згідно зі статтею 42 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», Прем'єр-міністр України спрямовує, координує та контролює діяльність членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади, дає з цією метою доручення, обов'язкові до виконання зазначеними органами та посадовими особами [61]. Державна фіскальна служба України, як центральний орган виконавчої влади, має вжити усіх заходів до його виконання. Але у разі застосування митними посадовцями положень доручення, яке за своєю юридичною природою не є нормативно-правовим актом, відмова у митному оформленні може розглядатись як порушення законних прав та інтересів підприємства в сфері зовнішньої торгівлі.

Також законодавство вимагає від митних посадовців при оформленні картки відмови у пропуску на митну територію України чи митному оформленні товарів посилення на номер та назву нормативного документа – закону України або постанови уряду України, вимоги якого порушені. Як правило, зміст доручень доводиться до відома митниць ДФС листами, посилення на які у картці відмови не допускається. У підсумку у картці

відмови вказуються нормативні документи вищої юридичної сили, які не містять порушеної підприємством конкретної норми права. Зазначені дії митних посадовців приводять до скарг та звернень суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності до судових органів з метою оновлення порушених прав та інтересів.

При здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, застосовуються виключно норми законів України та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи [3, ст. 3].

Оскільки доручення Кабінету Міністрів України носять персоніфікований характер та не підлягають оприлюдненню в офіційних друкованих виданнях, віднести їх до нормативно-правових актів не вбачається можливим.

Стаття 117 Конституції України визначає, що Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання [36].

На думку автора, з метою зменшення скарг на дії митних посадовців та випадків подання позовних заяв до судових органів усі рішення Уряду, що визначають нетарифні заходи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, мають бути закріплені постановами Кабінету Міністрів України.

Відповідно до статі 544 Митного кодексу України, застосування передбачених законом заходів митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є одним із основних завдань органів доходів і зборів [3].

Безпосередньо керівництво митною справою, що включає в себе й митно-правове регулювання, держава покладає на центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику – Державну фіскальну службу України. Оскільки контроль за переміщенням через митний кордон України товарів та транспортних засобів здійснює Державна фіскальна служба України, заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності застосовує тільки держава в

особі митниць ДФС та їхніх посадових осіб. Втручання інших державних органів, недержавних установ та організацій у діяльність органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, обмежене законом.

Застосування заходів нетарифного регулювання, особливо для імпорتنих товарів, має значення не тільки для держави, але і для підприємств. Імпорتنий товар не може бути випущений у вільний обіг на території України без застосування до нього визначених державою заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної операції. Тому невиконання законних вимог посадової особи митниці при реалізації заходів нетарифного регулювання може привести до повернення транспортного засобу з товаром на територію суміжної держави, затримці вантажу, додатковим витратам підприємства по зберіганню товарів на складах тимчасового зберігання або на складах митниці.

Реалізація заходів нетарифного регулювання забезпечується державним примусом шляхом встановлення адміністративної або кримінальної відповідальності за порушення порядку переміщення через митний кордон України товарів та транспортних засобів.

Застосування заходів нетарифного регулювання реалізується шляхом подання органу митного контролю відповідної підстави або дозвільного документа державного зразка. З метою спрощення процедури митного оформлення вантажів як дозвіл державного органу можуть визнаватися відбитки печаток (штампів) на товаросупровідних документах, які надаються митниці з метою контролю.

Таким чином, реалізація заходів нетарифного регулювання забезпечується, з одного боку, відповідальністю керівників підприємств за порушення порядку переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України, з іншого боку – механізмом митного адміністрування зовнішньоекономічних операцій.

Стратегічну мету нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств можна визначити як забезпечення безпечних умов життя осіб, що мешкають в Україні, та створення сприятливих умов для

розвитку підприємств всіх форм власності.

Застосування заходів нетарифного регулювання імпорتنих зовнішньоекономічних операцій безпосередньо впливає на довкілля та здоров'я населення України. Так, радіаційно-забруднена продукція, пропущена органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, на територію України, може привести до екологічної катастрофи. Імпорتنі товари неналежної якості, що не відповідають українським стандартам, можуть завдати шкоди життю та здоров'ю громадян. Оскільки Конституція України визначає найвищою соціальною цінністю в державі людину, її життя і здоров'я, розробці питань організації нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств має бути приділено найбільшій уваги. Рішення про встановлення технічних бар'єрів на товари, що можуть завдати шкоди населенню чи довкіллю, прийматимуться оперативно в найкоротші строки.

Розвиток підприємств всіх форм власності має забезпечуватися шляхом створення реального ефективного механізму митного обслуговування зовнішньої торгівлі підприємств з іноземними контрагентами без завдання шкоди здоров'ю населення та економіці України. Усі заходи державного регулювання зовнішньої торгівлі мають бути спрямовані на забезпечення зміцнення економіки, її стабільності і розвитку. Україна має здійснювати державний контроль за переміщенням товарів та валюти через митний кордон, забезпечуючи захист своїх економічних інтересів та створення умов для недопущення відтоку капіталу з країни.

Україна, як незалежна держава, може встановлювати заходи нетарифного регулювання до будь-яких зовнішньоекономічних операцій підприємств. Але такі рішення мають бути прийняті після проведення глибокого наукового аналізу стану економіки України та прогнозування впливу на її стан нових заходів нетарифного регулювання. Особливо негативно впливає на виконання контрактних вимог підприємств негайне введення нових нетарифних заходів всередині календарного року. Українські підприємства укладають контракти на відповідний термін, але, як правило, не менше ніж на один календарний рік.

Введення нових державних обмежень зовнішньоекономічної діяльності призводить до додаткових витрат підприємств або невиконання домовленостей з іноземними контрагентами. Таке невиконання контрактних вимог українськими підприємствами негативно впливає на імідж України в цілому. На думку автора, з метою охорони прав та законних інтересів підприємств при здійсненні зовнішньої торгівлі введення новоприйнятих заходів нетарифного регулювання, реалізація яких не впливає на довкілля та здоров'я населення країни, має здійснюватися послідовно, але не частіше одного разу на рік.

Розвиток підприємництва в Україні забезпечується можливістю доступу вітчизняних суб'єктів господарювання на закордонні ринки. Володіння інформацією з питань умов експортування товарів є необхідною передумовою для успішного ведення зовнішньоекономічної діяльності, досягнення належного рівня конкурентоздатності українських товарів. З цією метою необхідно створити систему з надання інформаційної допомоги вітчизняним експортерам щодо умов та порядку ввезення українських товарів до іноземних держав. Відповідна інформаційна база може бути сформована за допомогою дипломатичних представництв України за кордоном. А надання інформації підприємствам може покладатися безпосередньо на органи виконавчої влади, що реалізують митну політику в Україні. Не зайвим було б і використання міжнародного досвіду, на прикладі США, шляхом створення в українських дипломатичних представництвах за кордоном інституту митних аташе.

Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств – це діяльність держави, спрямована на закріплення комплексу юридичних норм, що впливають на суспільні відносини в галузі зовнішньоекономічної діяльності шляхом встановлення адміністративних заборон та обмежень, їх застосування та запровадження контрольної-адміністративного впливу з боку компетентних органів держави.

Таким чином, нетарифне регулювання у широкому розумінні, на нашу думку, можна визначити як сукупність правовідносин, що виникають між уповноваженими державними органам та підприємствами з приводу отримання

дозвільних документів на товари, що переміщуються через митний кордон у процесі зовнішньоекономічної діяльності.

Нетарифне регулювання у вузькому розумінні можна визначити як сукупність заходів адміністративного характеру щодо встановлення заборон та обмежень вільному переміщенню товарів через митний кордон України.

Питання класифікації заходів нетарифного регулювання нині не має однозначного визначення ані в теорії, ані на практиці. Визначення чіткої класифікації заходів нетарифного регулювання необхідне для:

- 1) визначення сутності заходів нетарифного регулювання, що застосовуються різними державними органами, їхніх цілей та їхньої взаємодії;
- 2) забезпечення ефективності впливу на зовнішньоекономічну діяльність;
- 3) підвищення рівня інтеграції у світову економіку та виконання міжнародних домовленостей;
- 4) наукової кодифікації.

Класифікація заходів нетарифного регулювання може здійснюватися відповідно до тих завдань, які ставляться при проведенні досліджень. З метою розкриття сутності нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств автор вважає за доцільне встановлення класифікації відповідно до напрямів діяльності держави по встановленню адміністративних обмежень у сфері митних правовідносин.

До заходів нетарифного регулювання на підставі чинного міжнародного та українського законодавства відносяться:

- Державно-дискримінаційні заходи регулювання зовнішньоекономічної діяльності:
 - ліцензування і квотування зовнішньоекономічних операцій;
 - «добровільні» обмеження експорту;
 - ліцензування імпорту та експорту спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів;
 - ліцензування імпорту валюти та цінних паперів;

- реєстрація зовнішньоекономічних контрактів;
- система експортного контролю:
 - виконання міжнародних економічних санкцій (ембарго);
 - міжнародна передача товарів військового призначення та подвійного використання;
- контроль за переміщенням через митний кордон України окремих категорій товарів із спеціальним статусом:
 - об'єктів інтелектуальної власності;
 - культурних цінностей;
 - гуманітарної допомоги;
 - міжнародної технічної допомоги.
- Технічні бар'єри :
 - сертифікація;
 - санітарно-епідеміологічні вимоги;
 - вимоги екологічної та радіаційної безпеки;
 - вимоги до пакування та маркування товарів;
 - ветеринарні вимоги;
 - фітосанітарні вимоги;
 - фармакологічні вимоги:
 - реєстрація лікарських засобів
 - реєстрація виробів медичного призначення;
 - вимоги до наркотичних, психотропних засобів та прекурсорів;
 - імунобіологічні вимоги;
 - харчові вимоги;
 - насінневі вимоги;
 - вимоги до металобрухту та виробів з нього;
 - вимірювальні вимоги;
 - радіоелектронні та високочастотні вимоги;
 - гемологічні вимоги;

- інші.

Перераховані заходи нетарифного регулювання з огляду на притаманний їм характер належать до запобіжних заходів, що застосовуються з метою припинення порушень митно-правових норм, порушень митних правил, злочинів і об'єктивно протиправних дій, запобігання здійсненню нових правопорушень, створення умов для подальшого притягнення винних до відповідальності, усунення шкідливих наслідків правопорушення та відновлення попереднього нормального стану.

В організації роботи щодо здійснення заходів нетарифного регулювання важливе значення має координація та взаємодія органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, з іншими органами виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України здійснює координацію діяльності міністерств, державних комітетів та відомств України по регулюванню зовнішньоекономічної діяльності; координує роботу торговельних представництв України в іноземних державах [1, ст. 9].

Саме, здійснюючи нетарифне регулювання, Державна фіскальна служба на підставі статей 318, 319 Митного кодексу України взаємодіє з чисельною групою відповідних відомств, адміністраціями підприємств. Це виявляється у проведенні спільних заходів щодо забезпечення дотримання встановлених державою правил нетарифного регулювання (наприклад, здійснення різних видів контролю за принципом «єдиного вікна»).

Як було зазначено, органи виконавчої влади, що реалізують митну політику, наділяються низкою погоджувальних та контрольних повноважень щодо товарів, дозволи на розміщення яких видаються іншими органами. Перебуваючи у функціональному аспекті елементами єдиної митної системи, ці органи функціонують (працюють) не ізольовано, а в межах комплексної діяльності щодо здійснення нетарифного регулювання, у безпосередньому або опосередкованому взаємозв'язку і взаємодоповненні, тобто взаємодії.

Варто підкреслити, що нині реалізація принципу взаємодії у сфері нетарифного регулювання набуває особливого значення. Це зумовлено тим, що:

1) сучасна криміногенна ситуація на митному кордоні вимагає від взаємодіючих суб'єктів нових підходів до тісного співробітництва в царині забезпечення неухильного дотримання встановлених правил нетарифного регулювання всіма суб'єктами, а відповідно вироблення нових її форм; 2) спостерігається певна неузгодженість дій деяких органів нетарифного регулювання, відсутність єдиного координаційного центру управління в розглянутій сфері; 3) організація взаємодії в сфері нетарифного регулювання є занадто громіздкою, оскільки заходи нетарифного регулювання в Україні закріплені у більш ніж 140 нормативних актах. Численні інституції управління в багатьох випадках дублюють одна одну. Усе це вимагає проведення певних заходів для чіткого розмежування і забезпечення раціонального співвідношення функцій різних органів нетарифного регулювання (у тому числі й органів виконавчої влади, що реалізують митну політику) і, відповідно, належного забезпечення її організаційно-правових засад.

Таким чином, нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств – це державна діяльність по закріпленню комплексу юридичних норм, що впливають на суспільні відносини в сфері митної справи, шляхом встановлення адміністративних заборон та обмежень зовнішньоекономічної діяльності, їх застосуванню та запровадженню контрольо-адміністративного впливу з боку компетентних органів.

2.2 Зміст, правові основи та підстави застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств в Україні

Найпоширенішим заходом нетарифного регулювання протекціоністського характеру, що застосовується практично в усіх країнах світу, є ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій.

Відповідно до Закону України від 2 березня 2015 року №222-VIII «Про ліцензування видів господарської діяльності», ліцензування – це засіб

державного регулювання провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, спрямований на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері ліцензування, захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів [62, ст. 1].

Ліцензування тісно пов'язане з квотуванням, оскільки перше використовується як механізм розподілу квоти шляхом видачі ліцензій індивідуальним імпортерам до її вичерпання [63, с. 14]

У міжнародній практиці режим ліцензування встановлюється в таких випадках:

- 1) введення тимчасових кількісних обмежень експорту або імпорту окремих видів товарів;
- 2) реалізації дозвільного порядку експорту та (або) імпорту окремих видів товарів;
- 3) надання виняткового права на експорт та (або) імпорт окремих видів товарів;
- 4) виконання державою міжнародних зобов'язань.

Рішення про запровадження режиму ліцензування та квотування експорту (імпорту) в Україні приймається Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства економічного розвитку і торгівлі України з визначенням списку конкретних товарів (робіт, послуг), що підпадають під режим ліцензування та квотування, і строків цього режиму [64]. Зазначені рішення щорічно переглядаються.

Ліцензія – документ, що надається органом ліцензування, на право провадження суб'єктом господарювання визначеного ним виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, в електронному вигляді (запис про наявність ліцензії у такого суб'єкта господарювання в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців) або на паперовому носії [1, ст. 1].

На підставі Закону України від 16.04.91 №959–ХІІ «Про зовнішньоекономічну діяльність», в Україні запроваджують такі види експортних (імпортних) ліцензій:

- генеральна;
- разова (індивідуальна);
- відкрита (індивідуальна);
- антидемпінгова (індивідуальна);
- компенсаційна (індивідуальна);
- спеціальна (індивідуальна).

За кожним видом товару встановлюється лише один вид ліцензії.

Квота – це кількісний нетарифний захід обмеження експорту чи імпорту товару певною кількістю або сумою на певний проміжок часу [65, с. 66]. Квотування здійснюється шляхом встановлення режиму видачі індивідуальних ліцензій, причому загальний обсяг експорту (імпорту) за цими ліцензіями не повинен перевищувати обсягу встановленої квоти. В Україні запроваджуються такі види експортних (імпортних) квот (контингентів):

- глобальні;
- групові;
- індивідуальні;
- антидемпінгові;
- компенсаційні;
- спеціальні [1, ст. 1].

За кожним видом товару може встановлюватися лише один вид квоти.

Ліцензування експорту (імпорту) товарів здійснюється у формі автоматичного або неавтоматичного ліцензування [1, ст. 6].

При цьому неавтоматичне ліцензування, на відміну від автоматичного, передбачає встановлення квот (кількісних обмежень) до імпорту або експорту товарів.

Ліцензії видаються Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, а також у межах наданих ним повноважень – відповідним

структурним підрозділом обласних та Київської міської адміністрацій на підставі заявок суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, складених згідно з формою, яка затверджена спільним наказом Мінекономрозвитку України та Державної регуляторної служби від 14.07.2015 №781/38 [66].

Копія ліцензії, яку одержав суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, додається до митної декларації і є підставою для пропуску через митний кордон вантажів, що підпадають під режим ліцензування та квотування.

Законодавче закріплення такого напряму державного регулювання, як *регулювання експорту, імпорту алкогольних напоїв та тютюнових виробів*, знайшло відображення у Законі України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» [67].

Цей Закон визначає основні засади державної політики щодо регулювання виробництва, експорту, імпорту спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, а також посилення боротьби з незаконним виробництвом та обігом алкогольних напоїв і тютюнових виробів на території України та встановлює окремі вимоги до підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності залежно від предмета зовнішньоекономічної операції, а саме:

1) для імпорту, експорту спирту етилового і плодового, спирту етилового, ректифікованого виноградним, спирту етилового ректифікованого плодовим:

- наявність ліцензії;
- державна форма власності;
- наявність спеціальних повноважень від Кабінету Міністрів України;

2) для імпорту, експорту спирту коньячного та плодового:

- наявність ліцензії;
- наявність ліцензії на виробництво спирту коньячного та/або плодового;
- забезпеченість спеціалізованих коньячних підприємств:
 - дубовою тарою для витримки коньячного спирту;
 - кваліфікованими фахівцями;

- власними виробничими потужностями з виробництва коньячного спирту і коньяку [67, ст. 14].

Імпорт, експорт алкогольних напоїв та тютюнових виробів можуть здійснюватися суб'єктами підприємницької діяльності всіх форм власності за наявності ліцензій. Особливості нетарифного регулювання імпорту алкогольних напоїв та тютюнових виробів полягають у попередньому декларуванні партії таких товарів митниці призначення.

Суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності – імпортер попередньо сплачує всі платежі, які слід сплатити за митною декларацією при випуску товарів у вільний обіг на внутрішній споживчий ринок України, оскільки алкогольні напої входять до Переліку товарів, ввезення яких на митну територію України здійснюється за умови обов'язкового надання митним органам забезпечення сплати митних платежів [68, ст. 1]. Відповідно до Розділу V Порядку виконання митних формальностей, при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа підставою для пропуску через митний кордон України алкогольних напоїв та тютюнових виробів для митного оформлення у митниці призначення є наявність оформленої відповідним чином попередньої митної декларації з позначкою про сплату належних митних платежів [29].

Ввезення на митну територію України алкогольних напоїв та тютюнових виробів здійснюється з нанесеними на пляшки з алкогольними напоями та пачки з тютюновими виробами марок акцизного податку. Зазначені марки оформлюються в режимі тимчасового вивезення та використовуються під час маркування виробів після їх виробництва в країні експорту. Імпортування такої продукції одночасно завершує процедуру тимчасового вивезення марок акцизного збору.

Ліцензії на право імпорту, експорту спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів видаються окремо на кожний вид зовнішньоекономічної діяльності терміном на 5 років [67, ст. 14].

Таким чином, державне регулювання зовнішньоторговельних операцій з

алкогольними напоями та тютюновими виробами має певні національні особливості, а саме:

– експорт спирту етилового, коньячного і плодового може здійснювати суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності державної форми власності за наявності повноважень Кабінету Міністрів України;

– експортно-імпортні операції з алкогольними напоями та тютюновими виробами підлягають ліцензуванню;

– пропуск через митний кордон України алкогольних напоїв та тютюнових виробів здійснюється на підставі проведення попереднього декларування зі сплатою належних митних платежів відповідно до режиму імпорту.

Ліцензування експорту, імпорту дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва здійснюється відповідно до Закону України від 17.01.2002 №2953-III «Про особливості державного регулюванні діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» [69]. Перелік спеціалізованого обладнання з виробництва дисків для лазерних систем зчитування затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 №672 [70].

Експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва без ліцензії забороняється.

Експорт дисків для лазерних систем зчитування, матриць здійснюється лише за наявності на них спеціальних ідентифікаційних кодів. Імпорт матриць здійснюється за наявності на них спеціальних ідентифікаційних кодів [69, ст. 5].

Особливістю нетарифного регулювання дисків для лазерних систем зчитування, матриць є встановлена кримінальна відповідальність, передбачена статтею 203 Кримінального кодексу України, за порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва,

Переміщення валютних цінностей через митний кордон здійснюється відповідно до Правил вивезення з України і ввезення в Україну уповноваженими банками національної та іноземної валюти, банківських металів, бланків чеків, затверджених постановою Правління Національного банку України [71] за наявності дозвільних документів, що видаються Національним банком України. До них відносяться генеральна ліцензія, індивідуальна ліцензія та спеціальний дозвіл.

Національний банк України видає індивідуальні та генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій, які підпадають під режим ліцензування згідно з Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [72].

Ввезення та вивезення готівкової іноземної валюти та цінних паперів уповноваженим банком здійснюється на підставі генеральної ліцензії, але окремого дозволу на таке переміщення уповноваженому банку отримувати не потрібно. Умовою для проведення такої операції є наявність договору з іноземним банком-кореспондентом. У даному випадку генеральна ліцензія на проведення валютних операцій є дозвільним документом (актом нетарифного регулювання), що дає право на проведення зовнішньоекономічної діяльності з валютними цінностями.

Спеціального дозволу Національного банку України на ввезення або вивезення потребує переміщення національної валюти України.

Деякі особливості нетарифного регулювання мають зовнішньоекономічні операції із вивезення банківських металів. Вивезення уповноваженим банком банківських металів здійснюється також на підставі генеральної ліцензії.

Уповноважений банк здійснює вивезення банківських металів, виготовлених українськими виробниками, за наявності письмової відмови Національного банку від купівлі банківських металів [71, ст. 2].

Таким чином, проведення зовнішньоекономічної операції з вивезення банківських металів, виготовлених українськими виробниками, потребує

додаткового документа – письмової відмови Національного банку України, що за своєю сутністю є додатковим актом нетарифного регулювання.

Після проведення зовнішньоекономічної операції з переміщення валютних цінностей копія митної декларації уповноваженим банком направляється до Національного банку України.

Індивідуальні ліцензії на переміщення валютних цінностей видаються всім іншим суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, які не мають генеральної ліцензії.

Одним із різновидом режиму квотування є *«добровільні» обмеження експорту*.

Добровільне обмеження експорту – метод державного регулювання зовнішньої торгівлі, що передбачає зобов'язання одного з партнерів зовнішньої торгівлі обмежувати або не розширювати обсяг експорту. Таке зобов'язання може бути прийняте внаслідок укладення офіційної або неофіційної угоди про встановлення квот на експорт товару, а також щодо підприємств, фірм, компаній, які порушили закон про добросовісну конкуренцію в тих країнах, куди експортуються товари цих виробників [73, с. 701]. На сучасному етапі зазначений захід нетарифного регулювання в Україні не застосовується.

Таким чином, ліцензування та квотування є основними протекціоністськими заходами нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, спрямованими на забезпечення економічної та митної безпеки держави.

Нині в Україні діє процедура *реєстрації зовнішньоекономічних контрактів* на експорт брухту чорних металів, брухту легованих чорних металів та брухту кольорових металів, яка законодавчо регламентована постановою Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 №155 «Про затвердження Порядку реєстрації зовнішньоекономічних контрактів (договорів) на здійснення експортних операцій з металобрухтом» [74].

Документом, що підтверджує реєстрацію зовнішньоекономічного договору (контракту) згідно зі статтею 4 Порядку реєстрації

зовнішньоекономічних контрактів (договорів) на здійснення експортних операцій з металобрухтом, є картка реєстрації-обліку зовнішньоекономічного договору (контракту).

Слід зазначити, що для отримання такої картки підприємству необхідно, разом з іншими документами (супровідним листом, інформаційною карткою зовнішньоекономічного контракту, копією зовнішньоекономічного контракту, копією витягу з торговельного, банківського або судового реєстру про реєстрацію іноземного суб'єкта господарської діяльності або копією його реєстраційного посвідчення) надати державному органу, а саме Мінекономрозвитку України, копію експортного сертифікату якості експортованого брухту легованих чорних металів або брухту кольорових металів та копію сертифіката відповідності системи управління якістю суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності вимогам стандартів ISO 9000-2001. Необхідність оформлення зазначених документів за своєю правовою природою може розглядатись як захід нетарифного регулювання.

Форму та порядок заповнення картки реєстрації-обліку зовнішньоекономічного договору (контракту) визначає Мінекономрозвитку України.

Картка реєстрації-обліку зовнішньоекономічного договору (контракту) видається суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності протягом 10 робочих днів з дня подання документів і діє протягом 12 місяців з дня отримання картки.

У разі відмови в реєстрації зовнішньоекономічного контракту (договору) заявнику направляється мотивований лист.

Митне оформлення металобрухту здійснюється за наявності картки реєстрації-обліку зовнішньоекономічного договору (контракту), яка видається у визначеному порядку.

Після проведення митного оформлення металобрухту за карткою реєстрації-обліку зовнішньоекономічного договору (контракту) інформація про фактичний обсяг вивезеного товару направляється органами митного контролю до Мінекономрозвитку України в електронному вигляді.

Наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 11.07.2002 №207 до Переліку товарів, експорт яких здійснюється за умови реєстрації зовнішньоекономічних договорів (контрактів) [75], було включено 16 назв товарів. Нині реєстрація договорів (контрактів) посідає незначне місце у системі заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та законодавчо передбачена лише для одного виду зовнішньоекономічних операцій, а саме: здійснення експорту металобрухту.

Експортний контроль як вид нетарифного регулювання забезпечує державне регулювання експорту, імпорту та транзиту озброєння, військової і спеціальної техніки, а також окремих видів сировини, матеріалів, устаткування і технологій, що можуть бути використані для виробництва озброєнь. Цей вид контролю забезпечує виконання міжнародних зобов'язань України стосовно нерозповсюдження зброї масового знищення, засобів її доставляння, а також обмежень розповсюдження звичайних озброєнь.

У всьому світі, у тому числі в Україні, багато зроблено для того, щоб енергія атома використовувалася виключно в інтересах суспільства і була безпечною для людей та навколишнього середовища. Людство, зіткнувшись з негативними наслідками впровадження нових технологій, усвідомило необхідність пошуку нових підходів для гарантування своєї безпеки.

Необхідність правового врегулювання відносин у сфері використання ядерної енергії зумовлена потенційною небезпекою, з якою пов'язана діяльність людини у цій галузі розвитку техніки і технологій. Це характерна ознака правових відносин, які виникають при використанні ядерної енергії, оскільки жоден вид діяльності людини не призводить до таких небезпечних наслідків, які можуть мати місце під час ядерних катастроф. Про це всьому людству ще раз нагадала Чорнобильська катастрофа, наслідки якої воно відчуватиме на собі ще надзвичайно довго.

Кожна держава свого часу приходять до визнання необхідності адекватного правового регулювання відносин, пов'язаних з використанням

ядерної енергії (особливо під час її промислового використання). Так, у США та Канаді вже у 1946 році були оприлюднені перші закони, якими регулювалися відповідні відносини.

Важливим кроком у процесі створення системи нетарифного регулювання став прийнятий Верховною Радою України Закон України від 8 лютого 1995 року № 35/95-ВР «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» [76]. Він встановлює пріоритет безпеки людини і навколишнього середовища, права та обов'язки громадян у сфері використання ядерної енергії, регулює діяльність, пов'язану з використанням ядерних установок та джерел іонізуючого випромінювання, встановлює також основні правові основи міжнародних зобов'язань України щодо використання ядерної енергії.

Україна, як держава, підтримує зусилля міжнародного співтовариства щодо впровадження ефективних механізмів контролю, які створюються з метою запобігання розповсюдженню зброї масового знищення та засобів її доставки, а також контролю за переміщенням звичайних видів озброєнь і військової техніки.

Одним з важелів здійснення такого контролю є державний експортний контроль – комплекс заходів з контролю за міжнародними передачами товарів, їх використанням юридичною чи фізичною особою, що здійснюється спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю та іншими державними органами з метою забезпечення захисту інтересів національної безпеки та відповідно до міжнародних зобов'язань України [77, ст.1].

Згідно зі статтею 6 Закону України від 20.02.2003 №549-IV «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» до органів державної влади в галузі експортного контролю відносяться:

- 1) Президент України (здійснює загальне керівництво державною політикою в галузі державного експортного контролю);

2) Рада національної безпеки і оборони України (координує діяльність та здійснює контроль за діями органів виконавчої влади в галузі державного експортного контролю);

3) Кабінет Міністрів України (забезпечує здійснення державної політики в галузі державного експортного контролю);

4) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, а також міністерства та інші уповноважені центральні органи виконавчої влади (реалізують державну політику в галузі державного експортного контролю) [77].

Спеціально уповноваженим органом виконавчої влади України з питань державного експортного контролю, відповідно до Указу Президента України від 8 квітня 2011 року №448/2011 «Про Державну службу експортного контролю України», є Державна служба експортного контролю України [78].

Слід зазначити, що контроль за переміщенням товарів військового призначення та подвійного використання, у тому числі і ядерних матеріалів та пов'язаного з ядерною діяльністю обладнання, здійснюється відповідно до вимог:

– Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.11.2003 №1807 [79];

– Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.01.2004 №86 [80].

Перелік товарів, про які йде мова, внесено до Додатків до згаданих Порядків у формі контрольних списків з детальним описом їхніх характеристик.

Відповідно до статті 12 Закону України від 20.02.2003 №549-IV «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», суб'єкти господарювання мають

пройти процедуру реєстрації суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів.

З цією метою зазначені суб'єкти подають відомості та документи, необхідні для проведення попередньої експертизи товарів, до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю.

За підсумками експертизи центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, ідентифікує товари, визначає умови здійснення їх міжнародних передач до конкретних держав залежно від категорії товарів, видів міжнародних передач таких товарів тощо та видає зазначеним суб'єктам посвідчення про їх реєстрацію як суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів разом з відповідними роз'ясненнями про особливості здійснення таких передач [77, ст. 12].

Відповідно до статті 1 Закону України від 20.02.2003 №549-IV «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», до дозвільних документів Державної служби експортного контролю України належать дозвіл та висновок, які мають три різновиди: разовий, генеральний та відкритий. При цьому дозвіл використовується при розміщенні товарів у митний режим «експорт» або «імпорт», а висновок – при розміщенні товарів у митний режим «тимчасове вивезення», «тимчасове ввезення» або «транзит».

Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності після отримання посвідчення про реєстрацію як суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів для отримання дозволу або висновку мають звернутися до Державної служби експортного контролю.

Державна служба експортного контролю України, відповідно до статті 16 Закону України від 20.02.2003 №549-IV «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», проводить експертизу та за результатами експертизи приймає

рішення щодо надання дозвільного документа (дозволу/висновку) на право здійснення міжнародної передачі товарів, зазначених у частині другій статті 20 Закону України від 16.04.91 №959-ХІІ «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Слід зазначити, що дозвіл чи висновок Державної служби експортного контролю України є єдиною підставою для прийняття до митного оформлення товарів військового призначення та подвійного використання, але не звільняє від подання органу виконавчої влади, що реалізує митну політику, інших документів, необхідних для здійснення митного оформлення та митного контролю відповідно до законодавства України.

У сучасній міжнародній практиці функціонують чотири найбільш важливі міжнародні режими експортного контролю, які умовно поділені на дві групи.

До першої групи віднесено міжнародні режими контролю за нерозповсюдженням зброї масового знищення та засобів її доставки, а саме:

- режим контролю ракетних технологій;
- режим контролю за нерозповсюдженням матеріалів, обладнання і технологій, що мають відношення до ядерної діяльності та можуть бути використані при створенні ракетної зброї;
- режим контролю за нерозповсюдженням матеріалів (хімікатів та біопрепаратів), обладнання та технологій, що можуть бути використані при створенні хімічної, бактеріологічної (біологічної) та токсичної зброї.

До другої групи віднесено міжнародний режим, спрямований на здійснення контролю за звичайними видами озброєнь та військової техніки, а також товарів подвійного використання, які можуть бути використані при створенні таких озброєнь та військової техніки.

В основі багатьох режимів нерозповсюдження лежать юридично зобов'язуючі міжнародні документи, наприклад: в основі режиму нерозповсюдження ядерної зброї лежить юридично зобов'язуючий «Договір про нерозповсюдження ядерної зброї»; в основі режиму нерозповсюдження хімічної зброї лежить «Конвенція про заборону розробки, виробництва,

накопичення та застосування хімічної зброї та про її знищення»; в основі режиму нерозповсюдження біологічної зброї лежить «Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення бактеріологічної (біологічної) і токсинної зброї та про її знищення». Усі ці документи є юридично зобов'язуючими міжнародними договорами, підписаними й ратифікованими переважною більшістю держав. На виконання цих документів створені обмежувальні списки, пов'язані з експортом відповідних товарів, тим самим (разом з деякими іншими заходами) створена організаційна основа нерозповсюдження засобів масового знищення. Відносно безпосередньо ракетних засобів доставки зброї масового знищення юридично зобов'язуючих міжнародних договорів чи конвенцій не існує [81, с. 99].

Зазначені міжнародні режими стали підґрунтям для створення в Україні законодавчої бази системи нетарифного регулювання в галузі експортного контролю, а також розробки списків товарів військового та подвійного використання, що підлягають державному контролю при переміщенні через митний кордон України.

До одного із заходів нетарифного регулювання у міжнародній практиці належить ембарго – повна заборона на ввезення до країни окремих видів товарів. Як правило, підставою для введення ембарго є резолюція Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй. В Україні порядок реалізації таких санкцій закріплений в Указі Президента України від 15.07.99 №861/99 «Про порядок встановлення (скасування) обмежень на експорт товарів відповідно до міжнародних зобов'язань України» [82]. Це положення визначає порядок забезпечення Україною виконання рішень Ради безпеки ООН щодо встановлення (скасування) ембарго на експорт товарів.

Міністерство закордонних справ України у триденний строк після прийняття Радою Безпеки ООН рішення щодо встановлення (скасування) ембарго інформує про нього Кабінет Міністрів України і Державну службу експортного контролю України та/або Міністерство економіки та з питань

європейської інтеграції України, а також Секретаря Ради національної безпеки і оборони України [82, ст. 4].

Механізм встановлення ембарго передбачає розробку номенклатури товарів, що підпадають під режим ембарго. При цьому розробка переліку номенклатури товарів, міжнародні передачі яких підлягають державному експортному контролю, покладено на Державну службу експортного контролю для товарів, а переліку номенклатури інших товарів – на Мінінекономрозвитку України.

Після узгодження з іншими органам державної влади розроблений Міністерством закордонних справ України проект постанови Кабінету Міністрів України про виконання Україною рішення Ради Безпеки ООН про встановлення ембарго і затвердження номенклатури товарів, експорт яких підпадає під ембарго, передається до Кабінету Міністрів України для затвердження.

Постанову щодо встановлення (скасування) ембарго Кабінет Міністрів України видає не пізніше одного місяця з дня прийняття Радою Безпеки ООН рішення з цього питання [82, ст. 7].

Органи виконавчої влади, що реалізують митну політику, застосовують номенклатуру товарів, експорт яких підпадає під ембарго, та фактично забороняють переміщення зазначених товарів через митний кордон України.

Таким чином, цей захід нетарифного регулювання, по-перше, потребує витрат часу суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності на отримання дозволу на здійснення зовнішньоекономічної операції; по-друге – підготовки відповідного пакета документів для подання до Державної служби експортного контролю та органів виконавчої влади, що реалізують митну політику; по-третє, результати митного оформлення потребують окремого обліку в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику.

Окрему групу заходів нетарифного регулювання складають заходи, що створюють обмеження переміщення товарів із спеціальним статусом. Такий

статус надається у зв'язку із необхідністю охорони прав громадян в сфері інтелектуальної власності, охорони культурної та історичної спадщини, тощо.

Набуття предметом статусу об'єкта права інтелектуальної власності відбувається шляхом видачі уповноваженим центральним органом виконавчої влади документа державного зразка, що визнає результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в промисловій, науковій, художній, виробничій та інших сферах.

Згідно з чинним законодавством України в сфері захисту прав інтелектуальної власності, до документів, що засвідчують право на інтелектуальну власність, відносяться:

– патент (патент на винахід, деклараційний патент на винахід, деклараційний патент на корисну модель, патент (деклараційний патент) на секретний винахід, деклараційний патент на секретну корисну модель) – охоронний документ, що засвідчує пріоритет, авторство і право власності на винахід (корисну модель) [83, ст. 1];

– патент – патент України на промисловий зразок [84, ст.1];

– свідоцтво – свідоцтво України на знак для товарів і послуг [85, ст. 1; 86];

– свідоцтво – документ, що посвідчує право на кваліфіковане зазначення походження товару та/або право особи на використання за реєстрованої назви місця походження товару чи зареєстрованого географічного зазначення походження товару [87, ст. 1];

– свідоцтво – документ, що підтверджує реєстрацію топографії інтегральних мікросхем і засвідчує виключне право власності на цю топографію інтегральних мікросхем [88, ст. 1];

– документи та відомості, що засвідчують наявність авторських та суміжних прав [89; 90].

В Україні центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, є Державна служба інтелектуальної власності України. Відповідно до статті 5 Положення про

Державну службу інтелектуальної власності України, одним із завдань, покладених на службу, є ведення державних реєстрів об'єктів права інтелектуальної власності [91]. Для захисту прав на інтелектуальну власність під час проведення зовнішньоекономічних операцій в Україні створений митний реєстр.

Згідно з до п.1.2 Порядку реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 №648, митний реєстр ведеться з метою сприяння захисту майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності під час митного контролю та митного оформлення товарів, що містять такі об'єкти, на підставі заяв правовласників і містить інформацію, яка використовується з метою запобігання переміщенню через митний кордон України товарів з порушенням права інтелектуальної власності [92].

У митний реєстр вносяться винаходи, корисні моделі, промислові зразки, об'єкти авторського права, торгові марки, географічні позначення, сорти рослин. Особливістю зазначених предметів нетарифного регулювання є можливість використання всієї товарної номенклатури з метою захисту прав творця на одержаний результат діяльності.

Відповідно до п. 2.3 Порядку реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону, для включення об'єкта права інтелектуальної власності до митного реєстру суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності подаються такі документи:

- 1) заява встановленого зразка;

- 2) виписка з відповідного реєстру Державної служби інтелектуальної власності України про реєстрацію в Україні права інтелектуальної власності, яка засвідчує дійсність акта про таку реєстрацію на дату подання заяви із зазначенням терміну дії правової охорони або повідомлення Державної служби інтелектуальної власності про дію в Україні правової охорони прав інтелектуальної власності на об'єкти, які мають міжнародну реєстрацію, або

копія документа, що засвідчує майнові права інтелектуальної власності на сорти рослин у Державному реєстрі прав інтелектуальної власності на сорти рослин;

3) для об'єктів авторського права і суміжних прав – документи та відомості, що засвідчують наявність зазначених прав;

4) докладний опис об'єкта права інтелектуальної власності і товарів, що його містять, який дає змогу митному органу ідентифікувати такий об'єкт права інтелектуальної власності і товари та визначити код товарів згідно з УКТЗЕД. При реєстрації запатентованих винаходів (корисних моделей) – опис способів та методів їх ідентифікації у конкретних товарах;

5) у разі подання Заяви особою, яка діє від імені власника майнових прав на об'єкт права інтелектуальної власності в межах наданих повноважень, – належним чином оформлена довіреність або її завірена копія;

6) зразки товарів, що містять об'єкт права інтелектуальної власності, або їх фотографічне зображення.

Заява та додані до неї матеріали подаються у паперовому та електронному вигляді. У разі подання заяви в електронному вигляді з електронним цифровим підписом правовласника та електронних копій документів, завірених електронним цифровим підписом правовласника, заява та додані до неї матеріали в паперовому вигляді не подаються [92].

Реєстрація об'єктів інтелектуальної власності у митному реєстрі проводиться на строк 6 місяців або один рік. В подальшому цей строк може бути продовжено на підставі письмового звернення правовласника або його представника.

Контроль за переміщенням через митний кордон об'єктів права інтелектуальної власності здійснюють органи виконавчої влади, що реалізують митну політику, за допомогою автоматизованих систем шляхом відповідної перевірки товару на контрафакцію. Митне оформлення товарів з ознаками контрафактності призупиняється, а орган виконавчої влади, що реалізує митну політику, негайно повідомляє правовласнику про факт пред'явлення таких

товарів. Правовласник може звернутися до суду з метою захисту прав інтелектуальної власності або дати згоду на поновлення митного оформлення. Для підтвердження факту порушення права інтелектуальної власності правовласник забезпечує проведення відповідної експертизи. У разі позитивного висновку експертизи особа, що мала намір здійснити переміщення контрафактних товарів, може бути притягнена до відповідальності за порушення митних правил відповідно до ст. 476 Митного кодексу України.

Під час призупинення митного оформлення за згодою правовласника та власника контрафактний товар може бути знищений під митним контролем за спрощеною процедурою.

Таким чином, нетарифне регулювання зовнішньоекономічних операцій з товарами, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, здійснюється за допомогою реєстрації об'єктів інтелектуальної власності у митному реєстрі та контролю органів виконавчої влади, що реалізують митну політику.

Заходи нетарифного регулювання переміщення через митний кордон України культурних цінностей охоплюють порядок їх вивезення, ввезення та транзиту.

Відповідно до чинного законодавства, а саме статті 1 Закону України від 21.09.99 №1068–XIV «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей», до культурних цінностей відносяться об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України [93].

Як і всі рухомі предмети, що можуть бути переміщені через митний кордон держави, культурні цінності вважаються предметом митно-правового регулювання. Однак для запобігання незаконному обороту культурних цінностей важливою є правова характеристика категорії «культурні цінності» та визначення характерних ознак, що допомагають виділити їх серед інших об'єктів культурного надбання людства. Ось чому для більш чіткого визначення категорії «культурні цінності» в законодавстві слід більш детально

визначити всі об'єкти, що можуть вважатись культурними цінностями, а також встановити критерії віднесення їх до тієї чи іншої категорії. Такими критеріями можуть бути: унікальність, матеріальність, продукція людської діяльності, суспільна значущість, наявність певного віку предмета, знаходження предмета під державною охороною [94, с.14].

Культурні цінності умовно можна розділити на дві групи: 1) заборонені до вивезення (занесені до Державного реєстру національного культурного надбання, включені до Національного архівного та Музейного фондів України [93, ст. 14]) та 2) ті, вивезення, яких може здійснюватися за умови отримання дозволу Міністерства культури України у формі Свідоцтва на вивезення (тимчасове вивезення) культурних цінностей з території України [95; 96].

Необхідною умовою отримання свідоцтва є проходження державної експертизи культурних цінностей та отримання суб'єктом господарювання висновку уповноваженої Міністерством культури України установи [97] згідно з Порядком проведення державної експертизи культурних цінностей, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 26.08.2003 №1343 [98].

Відповідно до п. 3 Порядку видачі свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей або відмови в його видачі, переоформлення, видачі дубліката, анулювання, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.11.2015 №963, для отримання Свідоцтва суб'єкту господарювання необхідно звернутися до центру надання адміністративних послуг з відповідною письмовою заявою [95]. Згідно зі статтями 15 і 24 Закону України від 21.09.99 №1068–XIV «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» та Інструкцією про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України [99], власником або уповноваженою ним особою до заяви додаються:

- документ, що підтверджує право власності на культурні цінності;
- висновок державної експертизи;

- переліки (списки) культурних цінностей, які вивозяться;
- примірники кольорових фотографій кожної культурної цінності розміром 13x18 см.

А для тимчасового вивезення додатково подаються:

- копія угоди з приймаючою стороною про мету, гарантії надійного зберігання та повернення культурних цінностей в обумовлений угодою строк, засвідчена посадовою особою центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей, або нотаріально;

- документ про страхування культурних цінностей, що тимчасово вивозяться, із забезпеченням усіх випадків страхового ризику або документ про державні гарантії фінансового покриття будь-якого ризику, виданий країною, яка приймає культурні цінності.

Підставою для митного оформлення культурних цінностей є укладені належним чином Свідоцтво на вивезення (тимчасове вивезення) культурних цінностей, перелік культурних цінностей та їх фотографії, на яких уповноваженою посадовою особою Мінкультури проставлені номер і дата видачі свідоцтва, власні прізвище та ініціали, особистий підпис, який скріплений гербовою печаткою Мінкультури. За необхідності належної ідентифікації культурних цінностей посадова особа органу виконавчої влади, що реалізує митну політику, може залучити до контролю уповноваженого мистецтвознавця.

Спеціального статусу предмети нетарифного регулювання набувають у разі визнання їх гуманітарною допомогою відповідно до вимог Закону України від 22.10.99 №1192–XIV «Про гуманітарну допомогу». Відповідний статус звільняє від оподаткування та необхідності застосування окремих нетарифних заходів при ввезенні таких товарів на митну територію України. Юридичні особи – одержувачі гуманітарної допомоги підлягають реєстрації у визначеному порядку [100], а вантажі, що ввозяться на митну територію країни, визнаються гуманітарною допомогою.

На митну територію України дозволяється ввезення лише таких товарів (предметів) гуманітарної допомоги, які, задовольняючи відповідні потреби набувачів гуманітарної допомоги в Україні, не створюють загрози життю чи здоров'ю фізичних осіб – набувачів гуманітарної допомоги та довкіллю України [101, ст. 9].

Питання визнання вантажів гуманітарною допомогою розглядаються робочою групою при Міністерстві соціальної політики України, до складу якої входять представники ДФС, МОЗ, Мінекономрозвитку, Мінфіну, Міноборони, МВС, Національного банку та Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики та фіксується в протоколі засідання [102].

Статус гуманітарної допомоги вантажі отримують після видання відповідного рішення та оприлюднення рішення на офіційному веб-сайті Міністерства соціальної політики України.

Особливостями митного оформлення гуманітарної допомоги є, по-перше, безкоштовність та першочерговість митних процедур, по-друге, проставляння на товаросупровідних документах, митних деклараціях, пакуванні товару клейма «Гуманітарна допомога. Продаж заборонено».

Відповідно до п. 2 Порядку залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги, міжнародна технічна допомога – фінансові та інші ресурси та послуги, що, відповідно до міжнародних договорів України, надаються донорами на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки України [103]. Міністерство економічного розвитку і торгівлі здійснює державну реєстрацію проектів (програм), яка є підставою для акредитації їх виконавців, а також реалізації права на одержання відповідних пільг, привілеїв, імунітетів, передбачених законодавством та міжнародними договорами України. Під час митного оформлення міжнародної технічної допомоги надання сертифіката відповідності або свідоцтва про визнання не потрібно.

Найбільшу кількість зовнішньоекономічних операцій, які регулюються державою, нині становлять *технічні бар'єри* – заходи, спрямовані на встановлення якості товарів. Встановлення якості товарів, що ввозяться в

Україну, є необхідною умовою митної безпеки держави та забезпечує належні умови життєдіяльності населення й розвиток підприємств всіх форм власності. Нетарифні заходи встановлення якості товарів, що переміщуються через митний кордон, мають низку загальних рис (стадій):

1) встановлення держаними органами технічних регламентів (нормативів, граничних норм) щодо фізичного стану та (або) хімічного складу товарів;

2) експертне визначення певних характеристик товару, що переміщується або має переміщуватися через митний кордон;

3) визнання відповідності встановлених норм стану товарів, що переміщуються через митний кордон.

4) прийняття державним органом рішення про надання дозволу на переміщення товарів через митний кордон або відмову в такому переміщенні;

5) оформлення та видача дозволу на переміщення товару через митний кордон;

6) надання дозволу органу виконавчої влади, що реалізує митну політику, під час митного оформлення товарів.

Дієві заходи нетарифного регулювання по встановленню якості товарів в Україні забезпечуються системою *сертифікації*.

Правові засади сертифікації товарів, що ввозяться в Україну, встановлено декретом Кабінету Міністрів України від 10.05.93 №46-93 «Про стандартизацію і сертифікацію» [104].

Статтею 18 цього декрету Кабінету Міністрів України встановлено, що відповідність продукції (товару), яка ввозиться і реалізується на території України, стандартам, що діють в Україні, має підтверджуватися сертифікатом відповідності чи свідоцтвом про визнання відповідності, виданим або визнаним центральним органом виконавчої влади з питань технічного регулювання або акредитованим в установленому порядку органом із сертифікації, який уповноважений на здійснення цієї діяльності в законодавчо регульованій сфері [104].

Відповідно до цього документа затверджений і Перелік продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні [105].

Порядок митного оформлення імпортованих товарів (продукції), що підлягають обов'язковій сертифікації в Україні, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України 14.05.2008 №446 [106].

Відповідно до п.4 цього Порядку, підставою для митного оформлення товару у вільний обіг на території України є наявність в Єдиній автоматизованій інформаційній системі органів фіскальної служби України інформації про те, що назва, тип, вид, марка та виробник товарів (незалежно від їх власника або одержувача) включені до Єдиного реєстру сертифікованої в Україні продукції.

Необхідно відзначити, що при митному оформленні надання сертифікату відповідності (свідоцтва про визнання) є обов'язковим, якщо це прямо визначено законом. Дія зазначеного сертифіката відповідності (свідоцтва про визнання) або його копії поширюється на:

– усі партії контрольованого товару, що надходять (надсилаються) на адресу власника або одержувача протягом строку дії сертифіката відповідності (свідоцтва про визнання відповідності), якщо в ньому зазначено, що контрольований товар випускається серійно та його назва, тип, вид, марка та виробник, зазначені у сертифікаті відповідності (свідоцтві про визнання відповідності), відповідають назві, типу, виду, марці та виробнику, зазначеним у товарно-транспортних документах на перевезення та документах, які використовуються для визначення вартості товару;

– певну партію контрольованого товару, якщо в сертифікаті відповідності (свідоцтві про визнання відповідності), виданому на ім'я одного власника або одержувача, наведено інформацію про цю партію контрольованого товару із зазначенням виробника, назви, типу, виду, марки, розміру і товарно-транспортних документів та документів, які використовуються для визначення вартості товару [106].

Номер і дата видачі сертифіката відповідності товару (продукції) або свідоцтва про визнання зазначаються у митній декларації.

Система технічного регулювання в ЄС вважається найбільш ефективним та успішним прикладом усунення технічних бар'єрів у торгівлі. Європейська технічна модель базується на принципах «Нового» та «Глобального» підходів, вперше сформульованих у 1985 та 1989 роках. Правове забезпечення системи технічного регулювання ЄС складається з технічних регламентів, стандартів та процедур оцінок відповідності. Стандарт – документ, який затверджено визнаним органом і який визначає призначені для загального і багатократного використання правила, інструкції або характеристики товарів чи пов'язаних з ними виробничих процесів або способів виробництва, дотримання яких є обов'язковим. Зазначені документи можуть також включати або містити тільки вимоги щодо термінології, позначок, пакування, маркування чи етикетування, які застосовуються до певного товару, виробничого процесу чи способу виробництва. Процедури оцінки відповідності – будь-яка процедура, яка прямо чи непрямо використовується для визначення того, чи виконуються відповідні вимоги щодо технічних регламентів чи стандартів. Процедури оцінки відповідності включають процедури вибіркового контролю, тестування та інспекції; оцінки, перевірки та підтвердження відповідності; реєстрації, акредитації та затвердження, а також змішані комбінації таких процедур [22].

Основні принципи технічного регулювання ЄС визначені у Регламенті Ради ЄС №765/2008 [107] та Рішенні Європейського Парламенту й Ради ЄС №768/2008 від 9 липня 2008 року [108]. Відповідно до цих принципів, основні вимоги до безпечності та якості продукції містяться у технічних регламентах ЄС та є обов'язковими для виконання, гармонізовані ж стандарти ЄС є добровільними. При цьому, відповідність продукції одному із гармонізованих стандартів ЄС (розроблюються у рамках технічних регламентів) розглядається як загальне задоволення базових вимог, передбачених тим чи іншим технічним регламентом. Контроль за дотриманням вимог, передбачених технічними

регламентами, здійснюється шляхом ринкового нагляду, а не контролю виробничого процесу.

З метою імплементації українського законодавства в сфері технічного регулювання до законодавства ЄС в Україні видано: закони України «Про стандартизацію» [109]., «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [110] та низку Технічних регламентів, затверджених постановами Кабінету Міністрів України та наказами Держспоживстандарту [111–134].

Базовим законодавчим актом для регулювання відносин, пов'язаних з провадженням санітарно-епідеміологічного контролю, є Закон України «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» від 24.02.94 № 4004-XII [135].

Відповідно до статті 16 цього Закону, ввозити з-за кордону сировину, продукцію (вироби, обладнання, технологічні лінії тощо) можна лише за наявності даних щодо безпеки для здоров'я населення.

Перелік та зміст цих даних встановлюється головним державним санітарним лікарем України [135, ст. 16].

За відсутності зазначеної інформації ввезення, реалізація та використання продукції закордонного виробництва дозволяється лише після отримання позитивного висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи.

До товарів, продукції, сировини, що імпортується в Україну, застосовуються вимоги щодо безпечності їх для здоров'я і життя людини, а також до процедур контролю, експертиз, надання дозволів, встановлення санітарно-епідеміологічних нормативів, регламентів аналогічно тим вимогам, що застосовуються до відповідних товарів, продукції, сировини, які вироблені в Україні [135, ст. 16].

Відповідно до статті 28 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 №1645-III [136], санітарна охорона території України забезпечується проведенням профілактичних і протиепідеміологічних заходів та санітарно-епідеміологічним наглядом у пунктах пропуску через державний кордон та на всій території України.

Правила санітарної охорони території України затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Санітарно-епідеміологічний нагляд у пунктах пропуску через державний кордон України здійснюють санітарно-карантинні підрозділи відповідних органів державної санітарно-епідеміологічної служби.

В'їзд на територію України транспортних засобів, ввезення вантажів, товарів та інших предметів, у тому числі харчових продуктів та продовольчої сировини, лікарських засобів, хімічних, біологічних і радіоактивних речовин, а також матеріалів і відходів, що можуть бути факторами передачі інфекції або створити небезпеку для життя і здоров'я людей, дозволяються лише після огляду їх працівниками санітарно-карантинного підрозділу [106, ст. 28]. Митне оформлення таких транспортних засобів, товарів здійснюється після проходження зазначеного огляду відповідно до статті 319 Митного кодексу України.

Згідно зі статтею 28 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», ввезення на територію України товарів не допускається, якщо під час проведення санітарно-епідеміологічного нагляду встановлено, що:

- їх ввезення заборонено законодавством у зв'язку з небезпекою для життя і здоров'я людей;
- товаросупровідна документація не містить відомостей щодо їх безпеки для життя і здоров'я людей;
- їх ввезення може спричинити масові інфекційні захворювання або отруєння людей [136].

З метою запобігання занесенню і розповсюдженню на території України особливо небезпечних (у тому числі карантинних) і небезпечних для людей інфекційних хвороб, здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду та відповідно до Закону України «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» Кабінет Міністрів України постановою від 22.08.2011 №893 затвердив Правила санітарної охорони території України [137]. Відповідно до статті 6 Правил, санітарно-карантинні

підрозділи забезпечують здійснення медико-санітарного контролю у пунктах пропуску через державний кордон та на митній території України і проведення організаційних, санітарно-гігієнічних, лікувально-профілактичних та протиепідемічних заходів [137].

Митне оформлення імпортованих товарів здійснюється на підставі висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи, який видається на товари за визначеними кодами УКТ ЗЕД.

На виконання зобов'язань України в рамках членства у СОТ постановою Державної санітарно-епідеміологічної служби України від 26.12.2008 №25 затверджений перелік об'єктів зовнішньоекономічної діяльності за кодами УКТЗЕД, що не потребують проведення державної санітарно-епідеміологічної експертизи [138].

Екологічний контроль за товарами, що переміщуються через митний кордон України, відповідно до вимог статті 319 Митного кодексу України, здійснюють органи виконавчої влади, що реалізують митну політику, разом із Державною екологічною інспекцією [139]. Контролю підлягають транспортні засоби та товари, що містять промислову сировину, відходи виробництва, хімічні сполуки, токсичні, хімічні, радіологічні та інші небезпечні речовини. Мета цього виду контролю – гарантування екологічної безпеки населення і навколишнього середовища України.

Екологічний контроль у пунктах пропуску через державний кордон України здійснюється державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища (крім випадків здійснення екологічного контролю у формі попереднього документального контролю) [140, ст. 1].

Згідно з п.1.1 Положення про екологічний контроль, у пунктах пропуску через державний кордон та в зоні діяльності регіональних митниць і митниць, затвердженого наказом Міністерства охорони навколишнього середовища та ядерної безпеки України від 08.09.99 №204, екологічному контролю підлягають:

- транспортні засоби, у тому числі автомобілі, літаки, судна, військові кораблі, пороми та інші плавучі засоби;
- вантажі, що містять промислову сировину, відходи виробництва, хімічні сполуки, токсичні хімічні, радіоактивні та інші небезпечні для навколишнього природного середовища і здоров'я людей речовини;
- засоби захисту рослин, стимулятори їхнього росту, добрива;
- усі види диких тварин, водних живих ресурсів і рослин, зоологічних, ботанічних, мінералогічних колекцій, мисливських трофеїв [141].

Таким чином, значна кількість товарних груп підпадає під дозвільну систему Державної екологічної інспекції в разі здійснення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності експортних, імпорتنих та транзитних операцій.

Уряд України, на виконання міжнародних зобов'язань щодо рекомендацій Базельської конвенції про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх видаленням [142], 13.07.2000 ухвалив постанову №1120 [143], якою затвердив категорії небезпечних товарів у разі здійснення імпорту, експорту та транзиту. Згідно з п. 1 зазначеної постанови, у разі транскордонного перевезення застосовується система контролю двох рівнів:

- «жовтого», який стосується Жовтого переліку відходів, контроль за якими передбачає подання до екологічної інспекції повного пакета документів на дану партію вантажів;
- «зеленого», який стосується Зеленого переліку відходів, контроль за якими здійснюється за неповним пакетом документів та передбачає спрощений порядок їх розгляду [143].

У разі вивезення відходів за межі України для переробки або утилізації підприємство-експортер звертається щонайменше за 70 днів до Мінприроди з заявою та пакетом документів, на підставі яких, залежно від «кольору» відходів, офіційно інформуються відповідні державні органи країн імпорту та транзиту. Відповідно до п. 7 Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією / видаленням і Жовтого

та Зеленого переліків відходів, пакет документів загалом має містити:

- підтвердження наявності в експортера ліцензії на здійснення відповідних операцій поводження з небезпечними відходами, запропонованими для експорту, та на їх транскордонне перевезення;
- відомості про походження і склад відходів, а у разі потреби (на запит Мінприроди) протокол аналізу;
- відомості про особу, що відповідає за утилізацію/видалення;
- нотаріально засвідчену копію контракту між експортером та особою, що відповідає за утилізацію/видалення, у якому зазначено методи екологічно обґрунтованого поводження з відходами і який має містити такі відомості:
 - опис шляху транспортування відходів;
 - відомості про страхування відповідальності експортера щодо відшкодування шкоди, якої може бути заподіяно здоров'ю людини, власності і навколишньому природному середовищу [143].

Крім цього, мають бути виконані певні умови щодо пакування, маркування, транспортування та оформлення документа на перевезення. У контракті мають бути застережені відповідні зобов'язання контрагентів угоди стосовно екологічно безпечної утилізації або переробки.

Тільки за таких умов експорт буде дозволено.

Імпорт відходів в Україну здійснюється згідно з п. 16 за наявності письмового дозволу Мінприроди, який надається після розгляду відповідних документів, а саме:

- офіційного письмового звернення з проханням про надання згоди на імпорт небезпечних відходів згідно з поданим повідомленням;
- підтвердження наявності в імпортера та в особи, що відповідає за утилізацію/видалення, ліцензій на здійснення відповідних операцій поводження з небезпечними відходами, запропонованими для імпорту, та на їх транскордонне перевезення;
- нотаріально засвідченої копії контракту;

- відомостей про походження і склад відходів, а за потреби (на запит Мінприроди) протоколу аналізу;
- опису способу утилізації/видалення;
- потужності і місця знаходження об'єкта для утилізації/видалення;
- висновків державної санітарно-гігієнічної експертизи на відходи як вторинну сировину і на продукцію, що одержуватиметься в результаті утилізації, у разі, коли відходи імпортуються з метою утилізації;
- заяви компетентного органу держави експорту про те, що держава не має технічних можливостей і необхідних потужностей для видалення таких відходів екологічно обґрунтованим способом у разі, коли відходи імпортуються з метою видалення;
- відомостей про забезпеченість страхуванням відповідальності експортера та особи, що відповідає за утилізацію/видалення, щодо відшкодування шкоди, якої може бути заподіяно здоров'ю людини, власності і навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації/видалення небезпечних відходів;
- опису шляху транспортування відходів [143].

Транзитні перевезення відходів через територію України здійснюються на підставі письмової згоди Мінприроди, а тара, маркування і вид транспорту мають відповідати вимогам міжнародних норм, стандартів і практики [143].

Отже, екологічний контроль здійснюється шляхом розгляду відповідних документів, огляду вантажів та транспортних засобів, аналізу проб та зразків, проведення обліку, на підставі чого видається документ, що дозволяє або забороняє відповідні операції.

Таким чином, експортно-імпортні та транзитні операції з певними групами товарів підпадають під дію адміністративних нетарифних державних заходів, що здійснюються відповідними структурами Мінприроди України. Підставою для митного оформлення є дозвільний документ, який видається після представлення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності певного пакета документів та проведення належних досліджень.

Ветеринарний контроль експортних та імпорتنих вантажів здійснюється відповідно до вимог Закону України від 25.06.92 «Про ветеринару медицину» [144] та постанови Кабінету Міністрів України від 23.07.2009 №801, якою затверджено типове положення про регіональну службу державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду на державному кордоні та транспорті [145].

Згідно із зазначеними нормативними актами, цей вид контролю, як засіб нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, здійснює визначений склад регіональних служб державного ветеринарного контролю. Такому контролю підлягають усі види тварин, риба та рибопродукти, харчові продукти тваринного походження, що призначені для переробки, готові харчові продукти тваринного походження, кормові добавки, концентрати мікроорганізмів, засоби захисту тварин, засоби ветеринарної медицини, а також інші продукти, предмети, і матеріали, що можуть бути носіями збудників інфекційних захворювань тварин.

У разі імпорту, експорту та транзиту товарів, підконтрольних службі ветеринарної медицини, митне оформлення вантажів може бути завершене тільки за наявності позитивного документального висновку служби ветеринарної медицини. Оформлення перевезень вантажів тваринного походження, дозволів на ввіз, вивіз та транзит, забезпечення транспортом покладається на власників вантажів – експортерів, імпортерів чи агентів-експедиторів у разі оформлення транзитних перевезень територією України.

На підставі п. 2 Порядку пропуску вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини, через державний кордон України дозвіл на імпорт товарів, що підконтрольні службі ветеринарного контролю, надається тільки з урахування епізоотичного стану країни-експортера та за наявності ветеринарного сертифіката країни-експортера [146].

Відповідно до п. 8 того ж Положення, пункт державного ветеринарного контролю має право в установленому порядку припиняти або тимчасово забороняти перевезення (переміщення) вантажів, підконтрольних службі

державної ветеринарної медицини, у разі небезпечної епізоотичної ситуації в країні-експортері, встановлення порушень ветеринарних вимог, неправильного оформлення ветеринарних документів, розбіжностей у них чи за відсутності таких документів.

Підприємства, установи, організації України, іноземні суб'єкти господарської діяльності мають право ввозити з-за кордону ветеринарні препарати, субстанції, готові корми та кормові добавки, зареєстровані в Україні.

Незареєстровані в Україні ветеринарні препарати, субстанції, готові корми та кормові добавки, відповідно до ст. 72 Закону України «Про ветеринарну медицину», можуть ввозитися на територію України для:

- реєстрації в Україні;
- експонування на виставках, ярмарках і конференціях;
- наукових досліджень [144].

У разі стихійного лиха, катастрофи, епізоотії тощо за окремим рішенням Державного департаменту ветеринарної медицини та у визначеному ним порядку може бути дозволено ввезення незареєстрованих в Україні ветеринарних препаратів, субстанцій, готових кормів та кормових добавок за наявності документів, що підтверджують їхню реєстрацію і використання в країнах-виробниках [144, ст.14].

Державний ветеринарно-санітарний контроль на державному кордоні та транспорті здійснюється за наявності оригіналів документів, виданих державною ветеринарною службою країни-відправника, з урахуванням її епізоотичного стану та за умови виконання ветеринарних вимог України щодо імпорту вантажів.

Митне оформлення об'єктів державного ветеринарно-санітарного контролю та огляду, що надійшли за імпортом, здійснюється після проведення їх ветеринарно-санітарної експертизи державною лабораторією ветеринарної медицини за місцем призначення вантажів.

Увезення, вивезення чи транзит через територію України тварин, продуктів і сировини тваринного походження та інших вантажів, в'їзд транспортних засобів, що підлягають обов'язковому ветеринарному контролю, дозволяються за наявності документів, передбачених міждержавними угодами (ветеринарних свідоцтв, сертифікатів), та в разі додержання ветеринарних вимог з урахуванням епізоотичного стану країн-експортерів.

Пропуск через митний кордон України вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини, дозволяється тільки з країн, благополучних в епізоотичному відношенні, за наявності оригіналу ветеринарного сертифіката країни походження з обов'язковим зазначенням конкретного одержувача та при виконанні ветеринарних вимог щодо імпорту в Україну вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини, після проходження обов'язкового ветеринарного контролю [146].

Отже, ветеринарний контроль як метод нетарифного регулювання також ускладнює процедуру здійснення зовнішньоторговельних операцій

Правові основи здійснення *фітосанітарного контролю* в Україні визначено Законом України «Про карантин рослин» від 30.06.93 №3348-ХІІ [147], дія якого спрямована на запобігання завезенню та поширенню відсутніх на території України небезпечних шкідників, хвороб рослин і бур'янів.

Під карантинном рослин розуміється система заходів, спрямованих на запобігання занесенню та/або поширенню регульованих шкідливих організмів або забезпечення контролю за ними (локалізації) [147, ст. 1].

Перелік об'єктів регулювання у сфері карантину рослин затверджено постановою Кабінету Міністрів України 12.05.2007 №705 [148, ст. 1].

Об'єкти регулювання, у тому числі засоби перевезення, сільськогосподарська техніка, машини та знаряддя, що переміщуються через державний кордон, підлягають інспектуванню, а у разі виявлення шкідливих організмів – обробці або фумігації (зnezараженню) на підставі п.15 Порядку проведення огляду, обстеження, аналізу, фумігації (зnezараження) та

інспектування (оформлення фітосанітарного та карантинного сертифікатів) об'єктів регулювання у сфері карантину рослин [148].

Ввезення в Україну підкарантинних матеріалів провадиться відповідно до п. 2 Фітосанітарних правил ввезення з-за кордону, перевезення в межах країни, транзиту, експорту, порядку переробки та реалізації підкарантинних матеріалів за наявності:

- карантинного дозволу, що видається Головною державною інспекцією з карантину рослин в Україні;

- фітосанітарного сертифіката, що видається державними органами з карантину і захисту рослин країни-експортера [149].

З приєднанням України до Міжнародної конвенції про захист рослин [150; 151] вивезення підконтрольних товарів має супроводжуватися фітосанітарним сертифікатом, форма якого обов'язкова для використання всіма країнами-учасниками Конвенції.

У відповідності до п. 2 Фітосанітарних правил ввезення з-за кордону, перевезення в межах країни, транзиту, експорту, порядку переробки та реалізації підкарантинних матеріалів фітосанітарний контроль підкарантинних матеріалів і об'єктів, транспортних засобів у пунктах пропуску на державному кордоні здійснюється державним інспектором з карантину рослин в зоні митного контролю одночасно з митним оглядом до проведення розвантажувальних операцій, а також у процесі розвантаження чи перевантаження і після його завершення [149].

Після того, як державний інспектор з карантину рослин пересвідчиться, що підкарантинний вантаж супроводжується карантинним дозволом, є фітосанітарний сертифікат країни-експортера, визначиться щодо фітосанітарного стану країни-походження, проведе попередній фітосанітарний контроль підкарантинних матеріалів, що надходять із-за кордону, оформляється акт фітосанітарного контролю.

Згідно зі статтею 319 Митного кодексу України, митне оформлення підкарантинних вантажів проводиться лише після здійснення фітосанітарного контролю.

Таким чином, до актів нетарифного регулювання підкарантинних вантажів, необхідних для митного оформлення, разом з карантинним дозволом та фітосанітарним сертифікатом додається акт фітосанітарного контролю.

Окремим заходом регулювання насіння і садового матеріалу є державна реєстрація сортів рослин.

Згідно зі ст. 20 «Про насіння і садивний матеріал», насіння і садивний матеріал дозволяється ввозити в Україну за умови належності його до сорту, який занесений до Реєстру сортів рослин України [152].

Державна реєстрація сортів рослин покладна на Державну інспекцію сільського господарства України – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра аграрної політики та продовольства України, входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі [153, ст. 1].

У разі ввезення насіння сорту рослин, який занесений до Реєстру сортів рослин Організації економічного співробітництва та розвитку, суб'єкт господарювання, який взяв на себе зобов'язання щодо ввезення, розмноження, сертифікації та вивезення насіння, до початку ввезення насіння надсилає до Державної інспекції сільського господарства України повідомлення. Державна інспекція сільського господарства України в десятиденний строк з дня отримання повідомлення та доданих до нього документів розглядає їх і надає на безоплатній основі суб'єкту господарювання лист - підтвердження [154].

Насіння і садивний матеріал сортів рослин, не занесених до Реєстру сортів рослин України та/або до Реєстру сортів рослин Організації економічного співробітництва та розвитку, ввозяться на митну територію України для селекційних, дослідних робіт і експонування суб'єктами

господарювання незалежно від форми власності на основі підтвердження, що видається Державною інспекцією сільського господарства України [155, ст. 2].

Вивезення насіння та/або садивного матеріалу за межі митної території України здійснюється за дозволом власника сорту та супроводжується міжнародними сертифікатами.

Митне оформлення насіння і садивного матеріалу здійснюється за наявності сертифікатів країни-експортера.

Отже, всі вищепредставлені контрольні служби здійснюють свої функції та повноваження на підставі окремих законів України, мають розгалужені відомчі системи по всій території України, включаючи периметри кордону України. Їх діяльність значною мірою впливає на період митного оформлення товарів. Наявність такого широкого спектру законодавчих актів призводить до ускладнень при випуску у вільний обіг на території України окремих категорій товарів.

Наприклад, ввезення на митну територію України продовольчих товарів додатково регулюється:

– Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23.12.97 №771/97-ВР [156];

– Законом України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» від 17.07.97 №468/97-ВР [157].

Відповідно до статті 53 Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», імпортовані харчові продукти мають супроводжуватись міжнародним сертифікатом або іншим документом, виданим компетентним органом країни походження [156]. Як зазначено у статті 54 Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», ввезення (пересилання) в Україну та вивезення (пересилання) з України харчових продуктів та інших об'єктів санітарних заходів дозволяється тільки через прикордонні інспекційні пости, які призначені для цього, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України. Стаття 55 того ж Закону передбачає, що вантаж з об'єктами

санітарних заходів, що ввозиться (пересилається) на митну територію України, підлягає прикордонному державному контролю з метою забезпечення дотримання законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів.

У пунктах пропуску через державний кордон України прикордонний державний контроль харчових продуктів, що ввозяться на митну територію України (у тому числі з метою пересилання), здійснюється органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, шляхом здійснення попереднього документального контролю. Перелік харчових продуктів, що підлягають попередньому документальному контролю, затверджується Кабінетом Міністрів України.

Після проходження всіх необхідних перевірок державний інспектор видає на вантаж відповідний документ встановленого зразка із зазначенням результатів перевірки. Цей документ дає право на митне оформлення вантажу в митниці призначення без повторного проходження фізичної перевірки. Відомості про результати здійснення державного контролю харчових продуктів на призначених прикордонних інспекційних постах вносяться до єдиної з митними органами інформаційно-телекомунікаційної системи, створеної для реалізації принципу «єдиного вікна», що є підставою для прийняття рішення посадовою особою митного органу про завершення митного оформлення таких харчових продуктів [156].

У статті 4 Закону України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» від 17.07.97 №468/97-ВР зазначено, що сільськогосподарська продукція, яка ввозиться (пересилається) на митну територію України, підлягає радіологічному, а в разі ввезення об'єктів державного контролю – товарів першої п'ятої, сьомої, десятої, дванадцятої, чотирнадцятої–шістнадцятої, дев'ятнадцятої, двадцять першої, двадцять третьої груп згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД) – державному контролю, що здійснюють центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпечності та

окремих показників якості харчових продуктів, та центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини [157].

Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів визначено Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів відповідно до Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів [158].

Відповідності до п. 1 постанови Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 №442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», функції Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів утворена шляхом реорганізації Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України, Державної санітарно-епідеміологічної служби України та Державної інспекції з питань захисту прав споживачів [159].

З огляду на вищевикладене, у межах реалізації принципу «єдиного вікна» та з метою скорочення часу на проведення процедур державного контролю товарів, що переміщуються через митний кордон, вважаємо за необхідне розміщення інспекторів Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів в зонах митного контролю підрозділів митного оформлення з наданням повноважень відповідно до чинного законодавства.

В Україні, на виконання Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин [160], *контроль за переміщенням наркотичних засобів* як вид нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності запроваджено Законом України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», що визначив основні правила обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів [161].

Державна служба України з контролю за наркотиками (ДСКН) є центральним органом виконавчої влади і головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у сфері формування та забезпечення реалізації державної політики з питань обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, а також координації діяльності органів виконавчої влади з цих питань, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України [162].

Згідно з п. 3 Порядку видачі дозволів на право ввезення на територію України, вивезення з території України або транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів дозволи на здійснення імпортно-експортних операцій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів дозволи надаються суб'єктам господарювання Державною службою з контролю за наркотиками на підставі позитивного експертного висновку, виданого уповноваженою на те ДСКН установою [163].

Дозволи на переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів видаються на кожну окрему партію уповноваженим органом – Державною службою з контролю за наркотиками України. Пункт 11 Порядку видачі дозволів на право ввезення на територію України, вивезення з території України або транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів визначає перелік документів, необхідних для отримання дозволу, а саме:

– заява на бланку підприємства на ім'я голови Комітету, у якій зазначається мета ввезення, назви та реквізити імпортера та експортера, назва та кількість продукції, її лікарські форми, назва підприємства-виробника, найменування та кількість одиниць тари, вид транспорту, назва пункту пропуску на державному кордоні України, через який планується ввезення, тощо;

– рахунок-фактура або рахунок-проформа, що підтверджує відомості про

кількість наркотичних засобів, психотропних речовин прекурсорів, які будуть ввозитись;

- нотаріально засвідчена копія статуту підприємства;
- нотаріально засвідчена копія зовнішньоекономічного контракту, згідно з яким імпортуються зазначені препарати;
- реєстраційні посвідчення на лікарські засоби, які ввозяться в Україну;
- сертифікат якості на наркотичного засобу, психотропної речовини або прекурсорі із зазначенням терміну їхньої придатності;
- зобов'язання підприємства-імпортера про використання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів тільки для заявлених цілей [163].

У разі експорту наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів до Комітету з контролю за наркотиками також подаються відповідні документи, зміст яких має певні особливості, пов'язані з властивостями товару.

Слід також зазначити, що перелік наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів і прекурсорів затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 №770 [164].

Ввезення на територію України, вивезення з її території наркотичних засобів психотропних речовин, включених до таблиць II і III переліку, та препаратів (лікарських засобів) в кількості, що перевищує гранично допустиму, здійснюється суб'єктами господарювання у межах квот, які щороку визначаються Кабінетом Міністрів України [165].

Особливістю зазначеного заходу нетарифного регулювання є заборона переміщення через митний кордон наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в поштових відправленнях та їх переміщення тільки через пункти пропуску, що визначені Кабінетом Міністрів України [166].

Отже, контроль за переміщенням наркотичних засобів, як метод нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, стає суттєво жорсткішим через потребу звернення суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності до Державної служби з контролю за наркотиками з відповідним пакетом

документів. Лише після їх розгляду видається дозвіл, що є підставою для проведення митного оформлення.

Контроль за ввезенням лікарських засобів та імунобіологічних препаратів, медичної техніки також входить до державного комплексу нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Закон України «Про лікарські засоби» від 04.04.96 №123/96-ВР [167] визначає порядок імпорту та експорту лікарських засобів, якими є «речовини або їх суміші природного, синтетичного чи біотехнологічного походження, які застосовуються для запобігання вагітності, профілактики, діагностики та лікування захворювань людей або зміни стану і функцій організму». До лікарських засобів належать: діючі речовини (субстанції); готові лікарські засоби (лікарські препарати, ліки, медикаменти); гомеопатичні засоби; засоби, які використовуються для виявлення збудників хвороб, а також боротьби із ними або паразитами; лікарські косметичні засоби та домішки до харчових продуктів. Вони мають бути зареєстровані в Україні, а на кожен товарну партію повинен оформлятися сертифікат якості підприємства-виробника. Безпосередній контроль за ввезенням на митну територію України лікарських засобів здійснюється Державною службою України з лікарських засобів [168].

На основі Директиви Ради ЄЕС від 14 червня 1993 р. №93/42/ЄЕС[169] постановою Кабінету Міністрів України від 02.10.2013 №753 затверджений Технічний регламент щодо медичних виробів [129].

Митне оформлення імпорту товарів, які підпадають під дію Технічного регламенту щодо медичних виробів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2013 р. №753, Технічного регламенту щодо активних медичних виробів, які імплантують, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2013 р. №755, здійснюється на підставі: а) декларації про відповідність або б) заяви щодо медичних виробів особливого призначення (для медичних виробів, виготовлених на замовлення, а також для медичних виробів, призначених для клінічних досліджень) чи

в) наявності товару в Державному реєстрі медичної техніки та виробів медичного призначення [170]

Незареєстровані лікарські засоби можуть ввозитись на митну територію України без права реалізації в установлених Порядком ввезення на територію України незареєстрованих лікарських засобів, стандартних зразків, реагентів [171] із дозволу Міністерства охорони здоров'я України.

Медична техніка та вироби медичного призначення, що не зареєстровані в Україні відповідно до п. 3 Порядку ввезення на територію України незареєстрованих медичної техніки та виробів медичного призначення, можуть увозитися на територію України:

а) з метою державної реєстрації (перереєстрації) медичної техніки та виробів медичного призначення;

б) з метою участі в програмі технічної допомоги, у програмах міжнародного співробітництва відповідно до міжнародних договорів;

в) у разі стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних катастроф, проведення антитерористичної операції, введення воєнного, надзвичайного стану [171].

Державне регулювання ввезення на митну територію України *радіоелектронних та випромінювальних пристроїв* може застосовуватися на території України у смугах радіочастот загального та спеціального користування. Залежно від призначення смуг радіочастот і встановлюється характер та обсяг технічних бар'єрів.

Відповідно до статті 29-1 Закону України «Про радіочастотний ресурс України», ввезення з-за кордону радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв, що можуть застосовуватися на території України у смугах радіочастот загального користування, та їх митне оформлення митними органами здійснюються за відсутності у Реєстрі радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв, заборонених до застосування та ввезення на територію України, такого типу радіоелектронних засобів чи випромінювальних пристроїв та за наявності у суб'єкта господарювання, що

здійснює їх ввезення з-за кордону, документа про підтвердження відповідності [172].

Пункт 1.6 Положення про надання дозволів на ввезення з-за кордону в Україну радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв, передбачає, що роботи (послуги), пов'язані з підготовкою та видачею дозволів на ввезення, виконуються Державним підприємством «Український державний центр радіочастот» [173].

Відповідно до статті 29 Закону України «Про радіочастотний ресурс України», ввезення з-за кордону радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв спеціального призначення здійснюється в Україні на дозвільній основі. Відповідний дозвіл видається Генеральним штабом Збройних Сил України за наявності такого типу радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв спеціального призначення у реєстрі радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв, що можуть застосовуватися на території України у смугах радіочастот спеціального користування [172].

Згідно з вимогами п. 5 Порядку ввезення з-за кордону, придбання, встановлення та експлуатації радіоелектронних засобів і випромінювальних пристроїв спеціального призначення, під час митного оформлення дозвіл на ввезення радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв спеціального призначення подається до митного органу [174].

Таким чином, нетарифне регулювання радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв здійснюється шляхом видачі дозволів на ввезення Державним підприємством «Український державний центр радіочастот» та Генеральним штабом Збройних сил України.

Гемологічний контроль здійснюється в Україні на основі Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18.11.97 №637/97 [175].

На підставі постанови Кабінету Міністрів України від 07.09.93 №703 при

Міністерстві фінансів України створено Державний гемологічний центр України, який уповноважений проводити незалежну позавідомчу експертизу вартості та якості дорогоцінного, напівдорогоцінного та декоративного (граніт, габро, мармур та інше) каміння у виробках та сировині [176]. За результатами експертизи Державний гемологічний центр України видає суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності експертний висновок, форму і зміст якого встановлено Міністерством фінансів України. Водночас Державний гемологічний центр уповноважено оцінювати вартість природного каменю та видавати щодо цього відповідне свідоцтво.

Як передбачено п. 7 Порядку оформлення супровідних документів та введення в обіг алмазів відповідно до сертифікаційної схеми Кімберлійського процесу оформлення експертних висновків Державного гемологічного центру України на алмази, які ввозяться на митну територію України, здійснюється уповноваженими особами Державного гемологічного центру України лише в разі наявності Сертифікатів Кемберлійського процесу, що повинні супроводжувати відповідні партії алмазів. За відсутності Сертифіката партія алмазів не підлягає митному оформленню [177].

Експорт дорогоцінного, напівдорогоцінного, природного каменю та виробів з нього можливий за умови подання експортером до органу виконавчої влади, що реалізує митну політику, експертного висновку та свідоцтва про оцінку вартості, що є підставою для проведення процедури митного оформлення.

Розглянутий перелік технічних бар'єрів, як сукупність методів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, далеко не повний та пов'язаний з появою нових законодавчих актів, які поповнюють перелік державних структур, що здійснюють контрольні функції стосовно експортно-імпортних операцій.

Таким чином, правові підстави застосування заходів нетарифного регулювання визначені у великій кількості нормативних документів: законах України, постановах Кабінету Міністрів України, наказах міністерств та

відомств тощо. Система державних органів, що надають відповідні дозволи на проведення експортно-імпортних операцій, є розгалуженою та різнорівневою.

З огляду на вищевикладене, вважаємо за доцільне правові підстави застосування нетарифних заходів викласти в єдиному нормативного акті рівня закону України, який би переглянув систему органів, які здійснюють заходи нетарифного регулювання, законодавчо закріпив їх вичерпний перелік та правовий статус, усунув би паралелізм і дублювання в роботі. Прийняття зазначеного закону має на меті скорочення кількості державних органів, уповноважених на видачу різноманітних дозволів в галузі митної справи та вдосконалення нетарифних проваджень. А для визначення якості товарів, що переміщуються через митний кордон України, створити або наділити повноваженнями один державний орган, який має діяти за принципом «єдиного вікна» в терміни, визначені цим законом.

2.3 Структура і форми нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств

Нетарифне регулювання займає важливе місце в системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та передбачає обов'язкове одержання дозволів на здійснення певних дій суб'єктами підприємництва у сфері міжнародних економічних відносин. У спеціальній літературі воно розглядається як елемент адміністративно-дозвільної діяльності, що здійснюється державою з метою забезпечення своїх економічних інтересів, для створення необхідних умов нормальної діяльності державних органів, дотримання законності й ефективної реалізації завдань зовнішньої і внутрішньої політики. Для цього держава закріплює в законодавчих та інших нормативних актах певний порядок суспільних відносин, забезпечення якого покладено на органи виконавчої влади, що реалізують митну політику, – митниці Державної фіскальної служби України.

Зміст нетарифного регулювання зумовлений як наявністю встановленого

порядку переміщення товарів через митний кордон, так і тим, що цей порядок необхідно забезпечувати певними правовими засобами і дотримуватися всім учасникам зазначених правовідносин, що, в свою чергу, передбачає здійснення функцій митного контролю й оформлення з боку компетентних органів виконавчої влади, яким надано право видавати відповідні акти державного управління.

Питання, що стосується проблем реалізації нетарифного регулювання знаходять відображення переважно в спеціальних відомчих нормативних актах. Це пов'язано з тим, що суспільні відносини, які вони регулюють, віднесені до розділу спеціальної діяльності цих органів (в основному – органів виконавчої влади, що реалізують митну політику). Разом з тим, тільки діяльністю виконавчої влади, що реалізує митну політику, нетарифне регулювання не обмежується, хоча майже в усіх виданнях з митного права автори розглядають питання зазначеної системи винятково як вид діяльності митних органів [178; 179]. На нашу думку, це призводить до неправильного уявлення про цю систему загалом, оскільки вона є специфічною формою діяльності всього державного апарату зовнішньоекономічної сфери, а не її окремої частини. Отже, аналізуючи нетарифне регулювання, необхідно, насамперед, зупинитися на теоретичних аспектах його як спеціалізованого елемента *дозвільної системи України*, використовуючи останню як підґрунтя для теоретичного моделювання понятійного апарату досліджуваної категорії.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», дозвільна система у сфері господарської діяльності – сукупність урегульованих законодавством відносин, які виникають між дозвільними органами, адміністраторами та суб'єктами господарювання у зв'язку з видачею документів дозвільного характеру, переоформленням, видачею дублікатів, анулюванням документів дозвільного характеру [180].

Для галузі митного права, як вже зазначалося в попередньому підрозділі, характерна наявність відособлених методів нетарифного регулювання, що належать до сфери державного управління митною справою. Специфіка цих

методів полягає в особливому порядку виникнення і формування змісту прав і обов'язків учасників митно-правових відносин, у наявності певних санкцій, в особливих засобах їх застосування, а також у дії єдиних принципів і загальних положень, які поширюються на цю сукупність норм. Особливістю нетарифного регулювання є те, що в ньому переважне місце займає імперативний метод регулятивного впливу, а домінуючим способом регулювання є зобов'язання і заборона, за порушення яких настає передбачена законом відповідальність [181, с. 41].

Будь-який захід нетарифного регулювання, як спеціалізована сукупність адміністративно-правових способів впливу, складається з певної кількості елементів, що зумовлюють його структуру і специфіку. Аналіз цих окремих чинників свідчить, що складові елементи нетарифного регулювання багато в чому визначають специфіку інституту нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності загалом. Іншими словами, вони є системоутворюючими елементами нетарифного регулювання і входять у його структуру. У зв'язку з цим зупинимося більш детально на їхній характеристиці.

Необхідно виділити такий найважливіший елемент нетарифного регулювання, як мету його встановлення. Ціль встановлення адміністративних заборон та обмежень на тому або іншому напрямі зовнішньоекономічних відносин буде збігатися з метою запровадження державної системи митно-правового регулювання загалом. У зв'язку з цим є підстави зробити певні узагальнення.

Нетарифне регулювання, безумовно, має державно-владний характер і являє собою один із чинників системи митно-правового регулювання. Йому властивий організуючий, виконувачо-розпорядчий, підзаконний характер. Воно здійснюється особливою групою державних органів, на які покладені обов'язки з практичної реалізації функцій держави, пов'язаних з охороною економічних інтересів держави й суспільства. Таким чином, на нашу думку, нетарифне регулювання має правоохоронний характер, інакше кажучи, основною метою його встановлення у державі є забезпечення митної безпеки, основних інтересів

держави, захист життя і здоров'я людей, їхньої честі та майна, виконання міжнародних договорів. Саме з цією метою встановлюється дозвільний режим на певній ділянці суспільних відносин у сфері міжнародної зовнішньої торгівлі.

Суб'єктами нетарифного регулювання виступають органи виконавчої влади або їхні посадові особи, які наділені повноваженнями щодо видачі дозволів на переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон та необхідних документів, що є підставою для митного оформлення.

Уповноважений державний орган у цих відносинах має право на певну свободу адміністративного розсуду і відповідну альтернативність власних дій та рішень щодо прийняття правозастосовчого акта [182, с. 298].

На нашу думку, *об'єктом* нетарифних митних відносин є зовнішньоекономічна діяльність, тобто здійснення суб'єктами певних дій щодо переміщення товарів через митний кордон, які спрямовані на реалізацію їхніх законних прав і інтересів в сфері міжнародної торгівлі.

Предметом нетарифних митних відносин є будь-яке рухоме майно (у тому числі валютні цінності, культурні цінності), електрична, теплова та інші види енергії, а також транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон України.

Перераховані елементи нетарифного регулювання (ціль, суб'єкти нетарифного регулювання, його об'єкт і предмет), на нашу думку, є елементами понятійно-сутнісного змісту, тобто визначають сутність та специфіку цього правового явища. Структурно-функціональний їх аналіз підтверджує ту думку, що до визначення нетарифного регулювання необхідно підходити з більш широких методологічних позицій. Нетарифне регулювання поширюється на значне коло суспільних відносин у зовнішньоекономічній сфері діяльності. Її елементи присутні в цивільному, фінансовому, адміністративному, ядерному, аграрному та інших галузях права. Водночас, низка правовідносин, що виникають у межах цих галузей, зовні схожі на нетарифні, однак у сферу нетарифного регулювання не потрапляють. Так, відповідно до норм фінансового права, необхідне одержання дозволу районної податкової інспекції

на покупку валюти для здійснення експортної операції; органів Нацбанку на відкриття банківського рахунку за кордоном.

Регулювання всіх цих процедур не пов'язане із забезпеченням митної безпеки держави, досягнення ж саме цієї мети, на нашу думку, є обов'язковою ознакою сфери нетарифного регулювання. Однак у деяких випадках вказаних елементів не завжди достатньо для висновку, відноситься те або інше явище до сфери нетарифного регулювання чи ні.

Так, досить суперечливе питання про поширення нетарифного регулювання на здійснення деяких одноразових дій, наприклад, таких як видача дозволу на вивезення товарів для переробки за межами митної території України або, навпаки, дозвіл на переробку товарів на митній території України, деяких інших дій, що за своєю природою належать до заходів митного адміністрування. Тому поряд з елементами понятійно-сутнісного змісту нетарифного регулювання, на нашу думку, необхідно виділити й елементи функціонального змісту. Вони дозволяють більш чітко відмежувати нетарифне регулювання від інших митно-правових явищ. Уявляється, що такими елементами є: засоби, методи нетарифного регулювання, сукупність правил діяльності державних органів та підприємств, здійснення контролю за дотриманням правил нетарифного регулювання з боку органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, і притягнення осіб, які винні у їх порушенні, до встановленої законом відповідальності.

Елементом функціонального змісту, який складає ядро нетарифного регулювання є *сукупність встановлених правил діяльності* державних органів, юридичних осіб, громадян, тобто засоби та методи реалізації ними своїх прав і повноважень у сфері митної справи. Результатами такої діяльності є оформлення актів нетарифного регулювання різного рівня.

Сутність нетарифного регулювання полягає не тільки в наявності встановленого порядку, а також і в тому, що цей порядок необхідно: а) постійно забезпечувати певними організаційно-правовими засобами; б) дотримуватися його всіма учасникам митних правовідносин. Це досягається завдяки

здійсненню функцій контролю уповноваженими органами виконавчої влади, що реалізують митну політику. Контроль об'єктивно необхідний для будь-якої діяльності у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Без нього неможливе нормальне функціонування міжнародної торгівлі, не здійснюючи контрольних функцій, не можна забезпечити коригування її правового регулювання, ліквідацію прогалин, суперечностей чинного законодавства, удосконалення дозвільно-митних правовідносин. Таким чином, *здійснення контролю* уповноваженими суб'єктами – органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, і буде наступним елементом нетарифного регулювання.

Останній елемент нетарифного регулювання полягає в тому, що за порушення встановлених правил нетарифного регулювання уповноваженими органами застосовуються примусові заходи, а винні особи притягуються до адміністративної, а в деяких випадках до кримінальної відповідальності, наприклад, за ст.ст. 201, 331, 334 Кримінального кодексу України [183].

Усе вищевикладене свідчить про те, що нетарифне регулювання є досить складним митно-правовим явищем. Як інститут митного права, нетарифне регулювання являє собою *сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з комплексом адміністративних державних заходів, що суттєво впливають на здійснення зовнішньоторговельних операцій та віддзеркалює пріоритети (реалії) митної політики України*. Як нами було встановлено, вона виражається в специфічній групі понять, термінів, категорій: митний режим, дозволи на здійснення експортно-імпорتنих операцій, адміністративна система реєстрації та ліцензування зовнішньоекономічної діяльності, контроль і адміністративна відповідальність за порушення митних правил тощо. Більш повному розкриттю механізму функціонування нетарифного регулювання (структурно-функціональний аспект) буде, на нашу думку, сприяти розгляд питання, пов'язаного з його формами.

У зв'язку з цим насамперед зазначимо, що нетарифне регулювання, як особливий вид державного управління зовнішньоекономічною діяльністю, реалізується у різних формах, під якими розуміється зовнішній прояв

конкретних дій, які здійснюються органами виконавчої влади для вирішення поставлених перед ними завдань [184, с. 166]. Термін «форма» означає вид, будь-який зовнішній вияв певного змісту. Якщо функції управління розкривають основні напрями цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на об'єкти управління, то форми управління – це шляхи здійснення такого цілеспрямованого впливу, тобто форми управління демонструють, як практично здійснюється управлінська діяльність [185, с. 132].

Вказане свідчить про те, що форма нетарифного регулювання виражає її зміст. Фактично мова йде про те, як здійснюється сама управлінська діяльність у сфері нетарифного регулювання. Усі форми такої діяльності прямо або опосередковано визначені нормами права, за допомогою яких держава регламентує діяльність усіх ланок державного апарату в сфері нетарифного регулювання.

Ці форми передбачаються законами й іншими нормативно-правовими актами: тими, які встановлюють правовий статус будь-якого державного органу загалом, у тому числі, показуючи його повноваження у сфері нетарифного регулювання, по-друге, тими, що регламентують діяльність державних органів щодо встановлення обмежень у сфері зовнішньої торгівлі, чим забезпечують охорону «публічного інтересу». Таке подвійне правове регламентування щодо застосування форм нетарифної регулювання дозволяє державним органам застосовувати ту чи іншу форму впливу відповідно до їх компетенції, функцій митно-правового регулювання, прагнення отримати той чи інший конкретний результат у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Форми нетарифного регулювання визначаються характером відносин у сфері митної справи і прямо або опосередковано зумовлені тими юридичними розпорядниками, за допомогою яких держава регулює діяльність державних органів. Разом з тим, держава використовує ті форми нетарифного регулювання, які є у конкретних умовах найбільш виправданими й ефективними.

Варто підкреслити, що в юридичній літературі про форми нетарифного

регулювання згадується лише побіжно, без належного аналізу і без спроби відмежування однієї форми нетарифного регулювання від іншої. Часто це призводить до того, що нетарифне регулювання загалом ототожнюють із однією з його форм. Наприклад, як уже згадувалося в підрозділі 1.2, нетарифне регулювання визначили через ліцензування. Разом з цим, ліцензування є однією з розповсюджених форм нетарифного регулювання. Але воно має й інші форми свого прояву.

Крім того, зазначимо, що, крім прямого визначення чинним законодавством форм нетарифного регулювання, аналіз нормативних актів зазначеної сфери дозволяє виділити з них такі основні групи, як:

1) державна реєстрація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, контрактів, предметів регулювання;

2) ліцензування і квотування;

3) сертифікація;

4) технічна регламентація;

5) одержання спеціальних дозволів на здійснення певних дій у сфері зовнішньоекономічної діяльності;

6) заборонні заходи щодо експорту та імпорту окремих видів товарів: антимонопольні засоби регулювання зовнішньоекономічної діяльності; ембарго, призупинення зовнішньоекономічної діяльності.

7) особливі вимоги щодо ведення зовнішньоекономічного діловодства: технічні та інформаційні вимоги до контрактів, товаросупровідних документів; витрати на додаткові документи, довідки, посвідчення тощо.

У названих формах нетарифного регулювання зацікавлена особа одержує дозвіл на здійснення певних дій зовнішньоекономічного характеру (документ встановленого зразка). Разом з тим, варто відрізняти дозволи, які видаються в межах розглянутої системи, від суміжних явищ, які до форм нетарифної системи не відносяться, а саме:

– від документів разового характеру, які видані керівником митниці своєму підлеглому (наприклад, припис на здійснення певних заходів митного

контролю, так і шляхом надання певного повноваження). Тут існують зовсім інші відносини, зміст яких полягає у здійсненні відповідних службових функцій;

– від дозволів на здійснення одиночних дій (наприклад, видача дозволу на переміщення транспортного засобу через митний кордон). У названих та інших подібних випадках відбуваються дії одиничні, не пов'язані із забезпеченням економічних інтересів держави, а тому такі, що не підлягають наступному контролю з боку конкретних органів виконавчої влади, які реалізують митну політику;

– від документів про отримання посвідчення митного брокера, оскільки вони є лише однією з попередніх умов заняття визначеними видами діяльності.

Форми нетарифного регулювання досить численні і різноманітні. Вони безпосередньо або опосередковано знаходять своє закріплення в законодавчих чи підзаконних нормативних актах досліджуваної сфери. Можна з впевненістю сказати, що з розвитком зовнішньоекономічних відносин будуть з'являтися нові форми нетарифного регулювання, покликані ефективно регулювати процеси міжнародних економічних зв'язків [186, с. 28].

Висновки до розділу 2

1. Нетарифне регулювання необхідно розуміти як визначену нормативно-правовими актами виконавчо-розпорядчу діяльність компетентних державних органів (їхніх посадових осіб), спрямовану на забезпечення економічного і соціального прогресу, захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, юридичних осіб, а також застосування заходів державного впливу за порушення цих правил.

Нетарифне регулювання у широкому розумінні можна визначити як сукупність правовідносин, що виникають між уповноваженими державними органами та підприємствами з приводу отримання дозвільних документів на товари, що переміщуються через митний кордон у процесі

зовнішньоекономічної діяльності. Нетарифне регулювання у вузькому розумінні можна визначити як сукупність заходів адміністративного характеру зі встановлення заборон та обмежень вільного переміщення товарів через митний кордон України.

2. Встановлена класифікація відповідно до напрямів діяльності держави зі встановлення адміністративних обмежень у сфері митних правовідносин, згідно з якою заходи нетарифного регулювання поділяються на два види, а саме: державно-дискримінаційні заходи та технічні бар'єри. До державно-дискримінаційних відносяться будь-які заходи протекціоністського характеру з боку держави, спрямовані на здійснення впливу на суспільні відносини в зовнішньоекономічній сфері. Технічні бар'єри являють собою спеціальні вимоги щодо товарів і забезпечуються заходами адміністративно-митного змісту.

3. Система державних органів, що надають відповідні дозволи на проведення експортно-імпортних операцій, є розгалуженою та різнорівневою. Тому вбачається доцільним викладення правових підстав застосування нетарифних заходів в єдиному нормативного акті рівня закону України, який би переглянув систему органів, які здійснюють заходи нетарифного регулювання, законодавчо закріпив їх вичерпаний перелік та правовий статус, усунув би паралелізм і дублювання в роботі.

4. Нетарифне регулювання складається з певних елементів, які зумовлюють його структуру. До них слід віднести цілі, суб'єкти, об'єкти та предмети нетарифного регулювання, сукупність правил діяльності державних органів та підприємств, а також відповідні заходи контролю та примусу.

5. Нетарифне регулювання може виявлятися у таких формах: 1) державна реєстрація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, контрактів, предметів регулювання; 2) ліцензування і квотування; 3) сертифікація; 4) технічна регламентація; 5) одержання спеціальних дозволів на здійснення певних дій у сфері зовнішньоекономічної діяльності; 6) заборонні заходи щодо експорту та імпорту окремих видів товарів: антимонопольні засоби регулювання

зовнішньоекономічної діяльності; ембарго, призупинення зовнішньоекономічної діяльності; 7) особливі вимоги щодо ведення зовнішньоекономічного діловодства: технічні та інформаційні вимоги до контрактів, товаросупровідних документів; витрати на додаткові документи, довідки, посвідчення тощо та інші.

6. Нетарифне регулювання є досить складним митно-правовим явищем. Як інститут митного права, воно являє собою сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з комплексом адміністративних державних заходів, що суттєво впливають на здійснення зовнішньоторговельних операцій, та віддзеркалює пріоритети (реалії) митної політики України.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКНАЛЕННЯ

3.1 Адміністративно-процесуальне забезпечення митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Модернізація митної справи, яка триває в Україні, передбачає, з одного боку, вирішення низки комплексних питань законодавчого характеру, а з іншого – вимагає відповідного процесуального забезпечення.

Слід зазначити, що удосконалення діяльності будь-якого державного органу вимагає використання певних організаційно-процесуальних форм [187, с. 209]. Таких організаційних форм потребує як правоохоронна діяльність державних органів, так і їхня діяльність щодо розгляду і вирішення багатьох індивідуальних справ позитивного характеру [188, с. 112], до яких належать і справи митно-правового регулювання відповідних відносин у сфері зовнішньої торгівлі.

Здійснення зазначеного виду діяльності насамперед можливе в тому випадку, якщо є спеціальні правила, які визначають його процедуру. Відомо, що вказані правила закріплюються в нормах права [189, с. 183]. Ці норми дозволяють реалізувати на практиці вимоги матеріально-правових норм. Оформляючи переміщуваний товар, транспортний засіб через митний кордон, одержуючи дозвіл на експорт, імпорт або транзит, юридичні особи вступають у митно-процесуальні відносини, врегульовані нормами процесуального змісту і спрямовані на правильне та оптимальне вирішення конкретної митної справи.

З огляду на зміст, характер і специфіку індивідуальних митних справ, процес їх вирішення складається із сукупності митних проваджень, які розрізняються між собою за предметом регулювання.

У теорії права провадженням називають якісно однорідну групу

процедурно-процесуальних дій щодо владної реалізації відособлених матеріально-правових норм. Такі дії об'єднуються однаковою кінцевою метою, потребами професійної спеціалізації праці щодо правозастосування, міркуваннями щодо підвищення ефективності правового регулювання [190, с. 461].

Перелік і кількість проваджень у юридичній літературі різними авторами визначається по-різному. Багато хто з них митні провадження (або, як їх ще називають, митні процедури) у самотійний вид не виділяє, хоча і не заперечує наявність у них елементів митного процесу.

Аналіз митно-правових норм дозволяє зробити висновок про значне розширення системи заходів митно-правового регулювання, у межах якої компетентними державними органами здійснюється комплекс різних процесуальних дій. Цей вид митно-процесуальної діяльності за своїм цільовим призначенням багато в чому є організаційно-процедурним, оскільки слугує інтересам саме організації повсякденної роботи митного апарату щодо виконання завдань митної політики.

У чинному законодавстві саме процедурна частина (за винятком, певною мірою, регулювання юрисдикційного процесу) є найменш розвинутою. Це, загалом, характерно і для провадження у сфері вирішення питань нетарифного регулювання.

Як будь-яке об'єктивне правове явище, митні процедури мають свій нормативний і фактичний прояв. З одного боку, вони є сукупністю загальноприйнятих специфічних дій, що визначають послідовність здійснення різних актів, дій і взаємодії між учасниками митно-управлінських відносин або оформлення індивідуально-конкретних справ і спрямовані на досягнення певного економічного результату. З іншого боку, митні процедури повинні бути орієнтиром для подальших дій щодо захисту економічної безпеки держави, суспільства, населення.

Отже, провадження у справах митно-правового регулювання може бути визначене як *нормативно факультативний порядок здійснення процесуальних*

дій, які забезпечують законний і об'єктивний розгляд і вирішення індивідуальних митних справ, об'єднаних спільністю предмета регулювання.

Поняттям «провадження» у справах нетарифного регулювання охоплюються порядок розгляду відповідних звернень, порядок ліцензування, порядок реєстрації тощо. Видове розмаїття проваджень у справах митно-правового регулювання може бути зведене в дві узагальнені групи:

а) процесуальне (процедурне) провадження у справах митно-правового регулювання;

б) юрисдикційне провадження у справах про порушення митних правил.

Обидві групи проваджень щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності мають деякі спільні риси: 1) переважно позасудовий порядок вирішення індивідуальних спорів; 2) державно-владну основу; 3) урегульованість (хоча й різною мірою) адміністративно- й митно-процесуальними нормами; 4) суміжні митно-процесуальні (процедурні) відносини і принципи їх регулювання тощо.

На наш погляд, для того, щоб встановити особливості митного провадження стосовно справ регулювання зовнішньоекономічної діяльності, варто більш детально зупинитися на питанні, пов'язаному із загальним поняттям і сутністю цього провадження в юридичному його значенні.

Якщо проаналізувати сучасний стан теоретичного і нормативного вирішення питання про структуру правозастосування у сфері митно-правового регулювання, не можна не відзначити такого значного і загально визнаного факту: у традиційних процесуальних галузях права (наприклад, цивільному і кримінальному) процес також складається з певної сукупності проваджень. Однак в основу їх розподілу покладено критерій, пов'язаний не зі змістом справи, а з рівнем і особливостями її процесуального вирішення.

У сфері митно-правового регулювання виділяється кілька подібних проваджень: у державному органі процесуальне провадження (можливе без складання протоколу про порушення митних правил); спеціальне провадження щодо накладання адміністративних стягнень у справах про порушення митних

правил, що не являють великої суспільної небезпечності. Але, як уже підкреслювалось, державно-митна діяльність, у межах якої відбувається реалізація заходів митно-правового регулювання, знаходить безпосереднє вираження в акціях позитивного характеру, тобто не пов'язаних з виконанням юрисдикційних повноважень і функцій.

Процесуальні провадження у сфері митно-правового регулювання теж можна розділити на дві категорії: 1) нетарифні провадження, пов'язані з процедурою видачі різноманітних дозволів підприємствам – суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності; 2) митні провадження, пов'язані з процедурою митного адміністрування.

Найчастіше заходи митного адміністрування визначаються категорією діловодства (наприклад, діловодство в державних органах різного рівня щодо проведення експертизи) або ж порядку (наприклад, порядку організації і проведення попереднього документального контролю). У цьому ж контексті необхідно розглядати і відповідну діяльність органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, які забезпечують застосування заходів митно-правового регулювання, і їхніх посадових осіб або правила підготовки і проведення відповідних контрольних дій. Взяті у своїй сукупності, такі різноманітні митні дії можуть бути узагальнені поняттям «митно-процедурне провадження щодо застосування заходів регулювання зовнішньоекономічної діяльності».

Відмінність вищевказаного митно-процедурного провадження від адміністративно-юрисдикційного полягає у тому, що за своєю природою і призначенням воно у своїй завершальній стадії не передбачає застосування власне примусових заходів у формі відповідальності. Його результат – задоволення законних інтересів, створення «митно-правового формату», необхідного для задоволення законних прав, реалізації можливостей суб'єктів підприємництва у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Іншою складовою процедурного провадження є забезпечення ефективної роботи митного апарату.

У межах цього виду процедурного провадження можливе здійснення й

правоохоронних (правозахисних) дій, але їхній характер треба розглядати з урахуванням відповідної специфіки: сам факт видачі дозволу, наприклад, при проведенні митного оформлення, свідчить про те, що дозволена зовнішньоекономічна операція відповідає вимогам законності. А це означає, що правоохоронну діяльність органів виконавчої влади, які реалізують митну політику, не можна віднести лише до сфери компетенції адміністративної юрисдикції.

Дійсно, митні провадження надзвичайно різноманітні, що зумовлено характером самої митної справи, яка охоплює всі аспекти зовнішньої економіки, і розмаїттям митних відносин. Унаслідок цього повний перелік характерних для них рис визначити практично неможливо. Більше того, практика застосування заходів митно-правового регулювання зумовлює появу нових їх видів. З'явилися, наприклад, провадження по оформленню спеціальних економічних зон, інноваційних технопарків тощо. Кожне з них має специфічні риси або ознаки. Ці ознаки зумовлені характером справи, яка вирішується, правовим статусом суб'єктів, що беруть участь у процесі, особливостями змісту правовідносин, які виникають, цілями та завданнями митної політики держави.

До специфічних рис митних проваджень можна віднести і те, що всі вони мають різну нормативно-правову базу. Водночас, крім особливостей, що мають місце в такому провадженні, йому властиві і загальні риси: 1) наявність певного ступеня врегульованості митно-процесуальними нормами; 2) обов'язкова сторона у провадженні – орган виконавчої влади, що реалізує митну політику, або певна посадова особа, яка наділена державно-владними повноваженнями в митних правовідносинах; 3) стадії; 4) певна спрямованість у вирішенні конкретних справ у сфері митної політики або технічних бар'єрів, пов'язаних з ними (для видачі ліцензій, квот, інших форм організаційно-контрольної митної діяльності); 5) загальні правила оскарження або опротестування.

Митне адміністрування складається з низки митних проваджень, метою яких є забезпечення правових норм, визначених законодавством у сфері

нетарифного та митно-тарифного регулювання. Митні провадження фактично забезпечують: а) реалізацію заходів нетарифного регулювання у формі контролю за дозволами, що видаються іншими державними органам; б) реалізацію заходів митно-тарифного регулювання шляхом нарахування та стягнення податків і зборів при переміщенні товарів через митний кордон; в) недопущення незаконного переміщення товарів та транспортних заходів через митний кордон.

Таким чином, митне провадження можна визначити як комплекс процесуальних дій, які проводяться виключно посадовими особами органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, з метою забезпечення вимог нетарифного та митно-тарифного регулювання, виявлення порушень митних правил та забезпечення реалізації зацікавленими особами своїх суб'єктивних прав по переміщенню через митний кордон транспортних засобів або товарів.

Принципи митних проваджень являють собою складову частину загальноправових принципів митно-правового регулювання, на яких базується процесуальна діяльність органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, при проведенні митного адміністрування. До них належать принципи: законності, гуманізму, гласності, прозорості, науковості, рівності тощо, які розглядалися у підрозділі 1.3.

Разом із тим, митному провадженню властиві специфічні принципи.

Принцип виключної компетенції органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, виражається у тому, що при проведенні митних проваджень з боку держави мають брати участь виключно митні посадовці відповідно до своїх функціональних обов'язків. Втручання в митні провадження з боку посадових осіб інших державних органів обмежене законодавством.

Принцип оперативності полягає в тому, що всі митні провадження мають проводитися швидко, з урахуванням особливостей зовнішньоекономічної діяльності в межах строків, визначених законодавством.

Оперативність означає вміння митними посадовцями чітко та швидко проводити аналіз зовнішньоекономічної операції на предмет законності та

приймати відповідні управлінські рішення. Реалізація принципу оперативності прискорює товарообіг, сприяє створенню сприятливих умов для ведення підприємствами зовнішньоекономічної діяльності.

Принцип дієвості полягає в тому, що митні провадження мають досягати мети митно-правового регулювання, своєчасно виявляти порушення митного законодавства, відсікати зайву інформацію для прийняття управлінських рішень. Під дієвістю митних проваджень необхідно розуміти створення умов для застосування заходів нетарифного та митно-тарифного регулювання у повному обсязі, забезпечення митної безпеки держави.

Реалізація зазначеного принципу сприяє поповненню державного бюджету, реалізації встановлених законодавством адміністративних заборон та обмежень, виконанню міжнародних зобов'язань держави.

Принцип ефективності означає, що обсяг митних процесуальних дій має бути мінімальним при повному досягненні мети митного провадження. Для цього у процесі проведення митних проваджень мають широко використовуватися провідні інформаційні технології та методики, засоби, які полегшують роботу митного посадовця. Насамперед, застосовують більш раціональні методи збирання й аналізу даних про зовнішньоекономічні операції, впроваджують у практику використання комп'ютерної техніки та інших сучасних технічних засобів митного контролю.

Принцип конфіденційності полягає в тому, що всі дані про підприємства та комерційна інформація, що збирається та аналізується органами виконавчої влади, які реалізують митну політику, під час здійснення митного провадження не підлягають розголошенню та переданню третім особам. Зазначена інформація відноситься до категорії службової та має використовуватися митними посадовцями виключно відповідно до мети митного провадження.

Реалізація зазначеного принципу дає змогу підприємствам при веденні зовнішньоекономічної діяльності зберігати комерційну таємницю та конкурентоспроможність товарів, що переміщуються через митний кордон.

Дотримання зазначених принципів митного провадження є необхідною умовою для розвитку підприємств всіх форм власності, запорукою вирішення завдань та досягнення цілей митно-правового регулювання.

Таким чином, митне адміністрування можна визначити як комплекс митних проваджень, що проводяться виключно органами виконавчої влади, які реалізують митну політику, з метою забезпечення заходів нетарифного і митно-тарифного регулювання та гарантування митної безпеки держави.

Дослідженню питання нетарифного провадження в юридичній літературі присвячена незначна кількість робіт. Тому вказана проблема не знайшла необхідного висвітлення. Це також є наслідком складності й специфічності питання.

Отже, можна підсумувати, що нетарифні провадження є значною мірою різноманітними, як за своїми напрямками, так і за методами їх здійснення, нормативною базою. Неоднорідними вони є і з тих підстав, що здійснюються різними органами, які наділені певними повноваженнями.

До складових елементів нетарифного провадження ми відносимо: 1) суб'єктів нетарифної регулювання; 2) об'єкти нетарифного регулювання; 3) правовідносини, що виникають у сфері нетарифного регулювання; 4) нормативну базу нетарифного регулювання; 5) юридичні факти (або підстави) порушення нетарифного провадження; 6) нетарифні правовідносини.

З перерахованими вище елементами тісно пов'язані стадії нетарифного провадження, під якими ми розуміємо низку організаційно пов'язаних між собою послідовних дій щодо встановлення відповідного факту (характерних ознак того чи іншого правовідношення).

Аналіз чинного законодавства, що стосується повноважень органів, які здійснюють заходи нетарифного регулювання, дає підстави для виділення таких основних стадій нетарифного провадження:

- 1) порушення нетарифного провадження (підставами є подача заяви зацікавленого в одержанні відповідного дозволу юридичною особою);
- 2) безпосереднє вивчення повноваженими посадовими особами органа,

який здійснює нетарифне регулювання, поданих документів або обстеження товарів на предмет відповідності їх встановленим державним вимогам;

3) прийняття і виконання рішення (видача дозволу, ліцензій, квоти);

4) контроль і нагляд за дотриманням особами, які одержали рішення, встановлених вимог і умов;

5) переоформлення і продовження дозволів, ліцензій, квот;

6) застосування примусових заходів за допущені порушення правил та умов.

Варто сказати, що останні дві із зазначених стадій не завжди є обов'язковими (тобто можуть і не наступати), у зв'язку з чим вони, на нашу думку, є факультативними, або додатковими.

Нетарифне провадження є частиною правозастосовного митно-виконавчого процесу, а нетарифна діяльність – різновид організаційно-митної діяльності. Не існує настільки твердої послідовності стадій, як у юрисдикційних процесах, стадії організаційної роботи можуть здійснюватись паралельно, навіть мінятися місцями. Наприклад, раніше може наступати відповідальність, а переоформлення ліцензії або збільшення квоти (наприклад, на імпорт транспортних засобів) – пізніше.

У юридичній літературі питання, пов'язані із класифікацією видів нетарифних проваджень, не отримали належного висвітлення. Існують лише поодинокі спроби здійснити класифікацію цих проваджень, до того ж вони мають загальний і теоретичний характер, а отже, не вирішують відповідних конкретних наукових проблем.

Тому, беручи до уваги вказане, а також специфіку нетарифних митних правовідносин, вважаємо за можливе класифікувати нетарифні провадження за:

1) цілями; 2) суб'єктами, які здійснюють відповідні заходи; 3) предметами; 4) послідовністю процесуальних дій.

Залежно від цілей, виокремлюємо такі види нетарифних проваджень:

– провадження по забезпеченню реалізації зацікавленими особами своїх суб'єктивних прав по переміщенню через митний кордон транспортних засобів

або товарів;

– провадження по забезпеченню вимог нетарифного регулювання шляхом здійснення контролю органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, за дотриманням законодавства;

– провадження по застосуванню примусових заходів до осіб, які порушили встановлені правила нетарифного регулювання (наприклад, призупинення зовнішньоекономічної діяльності відповідного підприємства на певний час та ін.).

За суб'єктами, що здійснюють видачу дозволів, нетарифні провадження можна класифікувати на ті, які: 1) здійснюють органи виконавчої влади, що реалізують митну політику; 2) здійснюють інші державні органи: Міністерство агропромислової політики України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство фінансів України, Міністерство охорони здоров'я України та ін.

Залежно від предмета правовідносин можна виокремлювати такі види нетарифних проваджень:

– провадження по видачі ліцензії та розподілу квот;

– провадження по видачі сертифікату відповідності або свідоцтва про визнання;

– провадження по державній реєстрації суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, контрактів, предметів регулювання;

– провадження по видачі дозволів на ввезення (вивезення) товарів, валюти та ін.

Залежно від послідовності процесуальних дій нетарифні провадження можна класифікувати на такі, які мають чітко окреслені і законодавчо закріплені процедури і стадії (наприклад, провадження по видачі дозволу на вивезення культурних цінностей), і на ті, що чіткого закріплення не мають (наприклад, провадження по організаційному і матеріально-технічному забезпеченню органів, які безпосередньо здійснюють функції нетарифного регулювання).

Інтенсивний розвиток соціально-економічних відносин зумовив і зміну

законодавства щодо сфери нетарифного регулювання. Реформуються деякі державні органи – суб'єкти нетарифного регулювання, з'являються нові структури, посилюється роль одних органів та послаблюється роль інших у здійсненні нетарифного регулювання. За таких обставин змінюються і нетарифні провадження. На нашу думку, нані простежується тенденція щодо невинновданого їх ускладнення.

Значна частин надмірної і нічим не виправданой регламентації процедур, пов'язаних з одержанням певного дозволу, недостатня визначеність повноважень суб'єктів, які здійснюють видачу дозволів, призводять до появи зайвої тяганини, бюрократії, зловживань, інших небажаних наслідків. Вирішення означених проблем, на нашу думку, можливе шляхом стандартизації й універсалізації процедур нетарифного регулювання щодо самих його проваджень шляхом охоплення всіх видів технічного регулювання введенням технічних регламентів. Варто підкреслити, що нині відсутній єдиний комплексний нормативний акт рівня закону, який би містив регламентацію здійснення уповноваженими органами відповідних нетарифних процедур. Ці питання висвітлюються переважно відомчими нормативними актами.

Уявляється, що закон має також уніфікувати і питання, які стосуються здійснення нетарифного провадження (наприклад, в окремому розділі). У ньому, зокрема, доцільно було б закріпити принципи нетарифного провадження (верховенство права, законності, рівності перед законом, гласності, об'єктивності, оперативності тощо), загальні вимоги щодо встановлення термінів нетарифного провадження, види справ, які розглядаються в порядку нетарифного провадження, фіксування й оформлення нетарифних процедур. Оптимальним варіантом було б закріплення загальних основ нетарифного провадження у спеціальному нормативному акті з одночасним створенням єдиного державного органу, який здійснював би всі види проваджень з принципом «єдиного вікна» щодо перевірки якості імпортованих та експортних товарів.

Таким чином, досі існує багато невирішених проблем, що стосуються митно-правового регулювання, як теоретичного, так і практичного характеру (окремі з них, на нашу думку, є принциповими), зокрема нетарифного провадження. Разом з тим, нетарифне провадження є органічною частиною митної системи, оптимізація якої неможлива без удосконалення і відповідного нормативного закріплення її процесуальної та процедурної складових, а процедури митно-правового регулювання становлять собою різновид адміністративного провадження й сприймаються як чинник адміністративного процесу.

В Україні митно-правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності забезпечується, з одного боку, встановленням відповідальності за порушення чинних правил регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а з іншого – виробленням процедури адміністративного провадження у справах про порушення митних правил.

Ефективна боротьба з порушеннями митних правил певною мірою залежить від чіткості та якості провадження у справах про порушення цих правил, тобто якості процесуальних дій, спрямованих на притягнення винних осіб до відповідальності, або звільнення від такої відповідальності у встановлених законодавством випадках [191, с. 18].

Адміністративне провадження по справах про порушення митних правил є одним з видів правоохоронної діяльності органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, її основним компонентом. Ця система реалізована в певному порядку різних процесуальних дій, передбачених Митним кодексом України, а в частині нерегульованих Митним кодексом, – Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Процесуальні дії здійснюються посадовими особами органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, а також іншими учасниками адміністративного провадження і створюють відповідні адміністративно-процесуальні відносини, які виникають у ході адміністративного розслідування і розгляду справ про порушення митних правил.

С. В. Ківалов визначає адміністративне провадження у справах про порушення митних правил як комплекс взаємопов'язаних і взаємозумовлених процесуальних дій, спрямованих на вчасне, комплексне, повне та об'єктивне виявлення обставин кожної справи, її вирішення в суворій відповідності законодавству, забезпеченні виконання винесеної постанови, а також виявленні причин і умов, що сприяють скоєнню правопорушень [192, с. 100].

Провадження у справах про порушення митних правил, на відміну від митних та нетарифних проваджень, є різновидом адміністративно-юрисдикційних проваджень, оскільки при переміщенні товарів через митний кордон виникає адміністративно-правовий спір.

А. Б. Калюта зазначає, що під адміністративно-юрисдикційним провадженням необхідно розуміти розгляд адміністративно-правових спорів у встановленій законом адміністративно-процесуальній формі спеціально уповноваженими на те органами (посадовими особами), а у деяких випадках іншими суб'єктами, які, згідно з нормами адміністративного законодавства, вживають заходів, спрямованих на притягнення правопорушника до відповідальності і забезпечення виконання винесеної постанови [193, с. 11].

О. І. Остапенко відзначає, що провадження є способом і формою здійснення адміністративної юрисдикції. Тільки в межах такого провадження і з його допомогою компетентні посадові особи можуть реалізовувати свої юрисдикційні повноваження застосовувати до правопорушників заходи адміністративного примусу, особливо адміністративні стягнення [194, с. 45].

Провадження у справах про порушення митних правил має певні стадії:

- 1) складання протоколу про порушення митних правил;
- 2) розгляд справи про порушення митних правил компетентними посадовими особами;
- 3) винесення постанови про порушення митних правил;
- 4) оскарження постанови про порушення митних правил у разі незгоди особи, яка притягується до відповідальності, з винесеною постановою.
- 5) виконання постанови про порушення митних правил.

Необхідно відзначити, що у випадку складання протоколу про порушення митних правил митне провадження по митному оформленню товарів, які переміщуються через митний кордон, зазвичай припиняється до вирішення адміністративно-правового спору.

Провадження у справах про порушення митних правил та їх розгляд як вид адміністративно-процесуальної діяльності здійснюються на підставі загальноюридичних принципів, закріплених у Конституції України, Митному кодексі України, інших законодавчих актах, а також в адміністративно-правових актах, що впливають із специфіки митних правовідносин. Охарактеризуємо в загальних рисах ці принципи.

Принцип законності. У провадженні в справах про порушення митних правил виявляється насамперед у тому, що всі дії митних посадовців, а також інших учасників адміністративного процесу повинні відповідати закону. Це означає, зокрема, що заходи адміністративного стягнення за митні правопорушення можуть бути застосовані тільки уповноваженими на те органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, та їхніми посадовими особами в межах їхньої компетенції.

При цьому виключається можливість здійснення провадження у справах про порушення митних правил та їх розгляд посадовими особами органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, якщо вони:

а) раніше брали участь у провадженні з даної справи або у його розгляді як учасники адміністративного провадження;

б) якщо вони є родичами фізичної або представниками юридичної особи, яка притягується до відповідальності, її адвоката або представника, а також свідка, експерта, ревізора, які брали участь у провадженні в справі про порушення митних правил або у її розгляді;

в) якщо існують інші обставини, які дають підстави вважати, що посадова особа органу виконавчої влади, який реалізує митну політику, особисто, прямо або побічно зацікавлена у позитивному вирішенні справи.

Дотримання принципу законності під час провадження у справах про порушення митних правил забезпечується :

- а) систематичним відомчим контролем з боку вищих органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, їхніх посадових осіб;
- б) прокурорським наглядом ;
- в) правом оскарження дій посадових осіб та іншими передбаченими законодавством способами.

Принцип законності при провадженні у справах про порушення митних правил та їх розгляді передбачає не тільки здійснення адміністративного провадження у справах в межах і на підставі закону, а й виходить з недопущення розголошення матеріалів процесуального розслідування у справі до її розгляду без дозволу посадової особи виконавчої влади, що реалізує митну політику, яка здійснює провадження, начальника або його заступника чи вищого органу.

Принцип оперативності (швидкості) у провадженні в справах про порушення митних правил та їх розгляді знаходить відображення в установленні в законодавчому порядку порівняно стислих строків для проведення всього комплексу адміністративно-процесуальних дій, що здійснюються в ході адміністративного провадження у справах даної категорії. При цьому розгляд справи про порушення митних правил має бути проведено відповідно до ст. 525 Митного кодексу України у п'ятнадцятиденний строк з дня оформлення органом або посадовою особою матеріалів, необхідних для вирішення справи по суті.

Принцип повноти і об'єктивності дослідження обставин порушення митних правил (принцип об'єктивної істини) у діяльності органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, які не тільки порушують справи, а й самі їх розглядають по суті і призначають відповідні стягнення, має особливе значення. У такій ситуації необхідний максимум відповідальності у вивченні всіх необхідних умов і обставин, пов'язаних з розглядом порушень митних правил.

Всебічність, повнота й об'єктивність процесуального розслідування порушень митних правил передбачають насамперед дослідження обставин, які підлягають доказуванню, і становлять предмет доказування.

До них відносяться:

а) обставини правопорушення (час, місце, спосіб та інші). Сюди також варто віднести і кваліфікацію порушення митних правил, пов'язану зі встановленням істини у справі;

б) винність фізичної або посадової особи;

в) факт вчинення порушення митних правил юридичною особою – підприємством, установою чи організацією, а також особою, що займається підприємницькою діяльністю без утворення юридичної особи;

г) обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності особи, що притягується до відповідальності за порушення митних правил;

д) причини та умови, що спонукали особу до здійснення порушення митних правил.

Принцип змагальності. Сутність цього принципу полягає в розподілі функцій обвинувачення, захисту і вирішення справи між органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, та їхніми посадовими особами, з одного боку, й особами, які притягуються до відповідальності за порушення митних правил, – з іншого. Розглянемо цей принцип більш детально.

Змагальність полягає в тому, що сторони в адміністративному процесі провадження у справах про порушення митних правил, а також всі інші учасники адміністративного процесу мають широкі можливості з використанням наданих їм процесуальних прав відстоювати (захищати) свої інтереси і так чи інакше впливати на результати провадження у справі про порушення митних правил на всіх його стадіях.

Змагальність в адміністративному процесі спрямована на забезпечення повноти отримання й використання фактичних доказових матеріалів, наявність яких є важливою умовою для досягнення об'єктивної істини в справах такого роду.

Принцип рівності громадян перед законом і органом виконавчої влади, що реалізує митну політику, який розглядає справу про порушення митних правил. Сутність названого принципу полягає в тому, що всі учасники адміністративно-юрисдикційного провадження наділені рівними процесуальними правами незалежно від статі, раси, національності, мови, місця проживання, ставлення до релігії, переконань, приналежності до суспільних об'єднань, а також інших обставин. Конституція України забороняє будь-які форми обмеження прав громадян на підставі ознак соціальної, расової, національної чи релігійної приналежності.

Процесуальну рівність громадян перед законом і органом виконавчої влади, що реалізує митну політику, у провадженні якого перебуває справа, забезпечується тим, що кожне порушення митних правил розглядається в одному і тому ж процесуальному порядку, в одних і тих же процесуальних формах з однаковим обсягом гарантій для всіх учасників адміністративного розслідування. Цей принцип доповнюється також рівністю сторін в адміністративному процесі в тому сенсі, що вони, по-перше, рівні перед законом і, по-друге, кожна сторона наділена відповідним обсягом взаємних процесуальних прав та обов'язків.

У процесі провадження у справі про порушення митних правил аж до самого прийняття органом виконавчої влади, що реалізує митну політику, рішення (відноситься виключно до його компетенції як органу виконавчої влади) процесуальні сторони в адміністративному провадженні співвідносяться між собою як рівноправні учасники горизонтальних адміністративно-процесуальних відносин щодо розгляду подібних справ.

Принцип публічності та гласності при провадженні у справах про порушення митних правил. Сутність цього принципу полягає в тому, що митне законодавство про відповідальність за порушення митних правил реалізується органами виконавчої влади, які реалізують митну політику, в інтересах держави і від імені держави.

Публічність при провадженні у справах такої категорії полягає в тому, що справу про порушення митних правил може бути порушено з ініціативи органів виконавчої влади, які реалізують митну політику, на підставі безпосереднього виявлення митними посадовцями ознак порушення митних правил, матеріалів, повідомлень, заяв громадян, засобів масової інформації, а також повідомлень правоохоронних органів України, зарубіжних держав, міжнародних організацій. Публічність передбачає також застосування заходів адміністративного впливу тільки уповноваженими на те органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, або їх посадовими особами в межах їхньої компетенції відповідно до вимог митного законодавства.

Гласність при провадженні у справах про порушення митних правил виявляється в тому, що всі справи про адміністративні правопорушення розглядаються відкрито в тому органі виконавчої влади, що реалізує митну політику, у зоні дії якого виявлено те чи інше правопорушення. У випадках, викликаних необхідністю, провадження у справі про порушення митних правил може вестися в тому органі виконавчої влади, що реалізує митну політику, який виявив митне правопорушення.

Слід мати на увазі, що інформація, яка становить державну, комерційну, банківську або іншу таємницю, що охороняється законом, а також конфіденційна інформація не повинні розголошуватися, використовуватися митними посадовцями в особистих цілях, передаватися третім особам, а також державним органам, за винятком випадків, передбачених законодавчими актами України.

Принцип охорони прав і свобод людини і громадянина. У процесі провадження у справах про порушення митних правил необхідно відповідно до закону забезпечувати не тільки процесуальні гарантії його учасникам, а й суворо забезпечувати права і свободи людини і громадянина відповідно до законодавчих принципів і норм міжнародного митного права та Конституції України.

Принцип використання національної мови при провадженні у справах про порушення митних правил та їх розгляді. Провадження у справах про порушення митних правил та їх розгляд ведуться державною – українською мовою. Учасники провадження у справі, які не володіють українською мовою, можуть робити заяви, давати пояснення, заявляти клопотання рідною їм мовою або іншою мовою, якою вони вільно володіють, якщо така мова належить до поширених, а також користуватися послугами перекладача.

Забезпечення *права на захист і презумпції невинуватості* фізичних і посадових осіб. При провадженні у справах про порушення митних правил цей принцип відіграє значну роль. У межах його реалізації особа, яка притягається до відповідальності, має право:

1) знати, за яке порушення митних правил вона притягається до відповідальності ;

2) знайомитися з матеріалами справи після закінчення його провадження і робити під час роботи з ними необхідні для себе виписки;

3) давати пояснення, надавати докази;

4) заявляти відводи і клопотання;

5) користуватися рідною мовою або послугами перекладача;

б) оскаржити постанову по справі.

Реальне забезпечення особі права на захист виражається в тому, що на органи виконавчої влади, які реалізують митну політику, покладений обов'язок доводити провину фізичної або посадової особи у порушенні митних правил, а особа, яка притягається до відповідальності, може захищатися від обвинувачення шляхом подачі доказів на своє виправдання, даних, що пом'якшують відповідальність або повністю звільняють від неї.

З правом на захист тісно пов'язана презумпція невинуватості, суть якої полягає в тому, що особа, яка притягається до відповідальності за порушення митних правил, вважається невинуватою доти, доки її вину не буде доведено в установленому законом порядку.

З принципів права на захист і презумпції невинуватості випливає і таке важливе положення митного законодавства (як і будь-якого іншого), як право на оскарження постанови органу виконавчої влади, що реалізує митну політику, по справі про порушення митних правил, що є надійною гарантією забезпечення законності, дотримання прав та інтересів громадян у правозастосовній діяльності органів виконавчої влади, що реалізують митну політику [195, с. 125].

Адміністративні провадження у справах про порушення митних правил, нетарифні та митні провадження мають визначальне значення в процесі забезпечення митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні та впливають на проведення зовнішньоекономічних операцій суб'єктами господарювання.

Таким чином, адміністративно-процесуальне забезпечення митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств здійснюється шляхом визначення та реалізації митних і нетарифних проваджень та адміністративних проваджень у справах про порушення митних правил.

3.2 Організаційно-правові засади механізму митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств в Україні

Розмаїття завдань і функцій органів публічної влади зумовлює використання різних форм їхньої діяльності, визначених у законах, положеннях, статутах та інших правових актах, які регламентують діяльність владних суб'єктів [196, с. 179], що визначається в науковій літературі як «адміністрування», чи «адміністративна діяльність».

Адміністрація (від лат. *administratio*, *administratio* – «керування, управління») – це інституції, які здійснюють адміністративні функції управління у різних сферах суспільного життя [197, с. 75].

Д. В. Приймаченко зазначає, що адміністративна діяльність є різновидом

державно-владної діяльності органів виконавчої влади й охоплює широке коло суспільних відносин, що складаються як усередині самої системи органів державної влади, так і за її межами [198, с. 189].

Система органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, варто спрямувати на реалізацію прав громадян та представників суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Вектор цієї діяльності має бути перенаправлений з контролюючої функції на сервісну.

В. Б. Авер'янов виправдано визначає цю функцію як «публічно-сервісну» (від англ. to serve – «служити») [199, с. 77], вважаючи, що вона має бути пріоритетною складовою діяльності органів виконавчої влади, які реалізують митну політику, поряд з іншими управлінськими функціями.

Митне адміністрування має на меті забезпечення виконання чинного законодавства в сфері митно-правового регулювання, створення сприятливих умов для проведення зовнішньоекономічної діяльності підприємствами всіх форм власності.

Концептуальні засади нової ролі адміністративного права, як права, що служить інтересам людини, не заперечує його спрямованості на регулювання управлінських відносин. Навпаки, управлінська спрямованість зберігається, поряд із цим, регулювання відносин між публічною адміністрацією та фізичними особами набуває нового змісту [200, с. 5]. Цей новий зміст у сфері митно-тарифного регулювання реалізується в правозахисній та сервісній функціях органів виконавчої влади, що реалізують митну політику.

Такі зміни, як відзначає В. Я. Настюк, зумовлені оновленою спрямованістю митного законодавства, основні акценти характеристики якого зміщуються від суто контрольних і фіскальних до регулятивних і правозахисних, що пояснюється насамперед забезпеченням пріоритету прав та свобод людини і громадянина [201, с. 2].

Фактично адміністративна діяльність органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, має забезпечувати, з одного боку, реалізацію визначених законодавством заходів нетарифного та митно-тарифного

регулювання, а з іншого – права та свободи громадян і представників суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності при переміщенні товарів через митний кордон.

Таким чином, митне адміністрування – це адміністративна діяльність органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, по забезпеченню виконання законодавства в сфері нетарифного та митно-тарифного регулювання та реалізації прав і свобод громадян і представників підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності при переміщенні товарів через митний кордон.

Механізм правового регулювання слід визначити як систему юридичних засобів, організованих найбільш послідовним чином з метою упорядкування суспільних відносин, сприяння задоволенню інтересів суб'єктів права [202, с. 590].

Механізм адміністративно-правового регулювання – це система адміністративно-правових засобів (елементів), з допомогою яких здійснюється правове регулювання (упорядкування) суспільних відносин у сфері державного управління. Структуру механізму адміністративно-правового регулювання утворюють адміністративно-правові норми, акти тлумачення та акти реалізації адміністративно-правових норм, адміністративно-правові відносини [203, с. 23]. Відповідно механізм митно-правового регулювання включає такі елементи: митно-правові норми, нормативно-правові акти в галузі митної справи, акти реалізації митно-правових норм (дозвільні документи, митні декларації, оформлені в установленому порядку), митне адміністрування, митні відносини.

Юридичним змістом митних відносин є суб'єктивні юридичні права та обов'язки, що виражаються у специфіці, яка відрізняє митні відносини від інших форм суспільних відносин. Фактичним змістом митних відносин, або їх матеріальним змістом, є реальна поведінка, зумовлена нормою права, яку суб'єкти митних правовідносин мають право або зобов'язані вчинити. Суб'єкти мають права й обов'язки, визначені відповідними статтями Митного кодексу України [204. с.353].

Таким чином, митне адміністрування є засобом забезпечення нетарифного і митно-тарифного регулювання, основним елементом механізму митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

До заходів митного адміністрування відносяться:

- облік підприємств в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику;
- порядок переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон;
- порядок декларування товарів та транспортних засобів;
- порядок митного оформлення й митного контролю;
- запровадження та реалізація системи управління ризиками;
- перевірка системи звітності й обліку товарів і транспортних засобів на підставі методів аудиту та інші.

Кожний захід митного адміністрування визначений Митним кодексом України, іншими нормативними документами та має певний порядок митного провадження, відповідні стадії. Особливістю заходів митного адміністрування є застосування митного контролю виключно органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, митними посадовцями.

Ю. М. Дьомін слушно зауважує, що однією з ключових особливостей здійснення митного контролю є те, що митним органам необхідно враховувати або застосовувати норми інших галузей права, а митне оформлення здійснювати тільки після проведення інших видів контролю. У цьому і полягає комплексність митного контролю та складність ситуації, оскільки в деяких випадках виникають непорозуміння і конфліктні ситуації при проведенні контролю всіма контролюючими відомствами [205, с.43].

У сучасних умовах контроль необхідно розглядати, з одного боку, як одну із стадій управлінського процесу, з іншого – як вид діяльності, що має специфічні особливості і вимагає окремого всебічного вивчення. Наразі система державного контролю є неефективною, адже, за розрахунками Світового Банку, розмір тіньової економіки в Україні сягнув понад 70% від

офіційного обсягу ВВП, що становить певну загрозу не тільки для економічної безпеки України, а й для світового господарства [206, с.17].

Зовнішньоекономічна діяльність підприємств України з часу прийняття Декларації про державний суверенітет пов'язана з переходом України із республіки Радянського Союзу в економічно та політично незалежну державу. При централізованій системі розподілу та перерозподілу продуктів виробництва зовнішньоекономічні операції мали проводитись централізовано Міністерством зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі СРСР. Керівники державних підприємств України фактично були позбавлені права самостійно укладати контракти з іноземними контрагентами та вільно здійснювати зовнішньоекономічні операції. Необхідна імпортна продукція надавалась шляхом центрального постачання за заявкою підприємства, а експортна продукція вироблялась за замовленням та відправлялася за кордон тільки за вказівкою Міністерства.

Із набуттям Україною незалежності та вступом в дію Закону України від 16.04.91 «Про зовнішньоекономічну діяльність» коло суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності значно розширилось. Реалізуючи принцип свободи зовнішньоекономічного підприємництва, Україна, як самостійна держава, до осіб, що мають право здійснювати зовнішньоекономічну діяльність, відносить усіх юридичних та фізичних осіб. Однак перша редакція Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (1991) також передбачала реєстрацію зовнішньоторговельних операцій та контроль за їх проведенням за допомогою центрального органу виконавчої влади – відповідного міністерства. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності здійснювали вищезазначене право після державної реєстрації їх як учасників зовнішньоекономічної діяльності. Реєстрацію здійснювало Міністерство зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі України [1, ст. 5].

На початку 1993 року значне збільшення зовнішньоекономічних операцій спонукало державу скасувати державну реєстрацію суб'єктів господарювання як учасників зовнішньоекономічної діяльності. Але необхідність статистичного

обліку зовнішньоекономічної діяльності з метою аналізу стану зовнішньої торгівлі є питанням, що потребувало відповідного вирішення. Для цього держава створила органи виконавчої влади, що реалізують митну політику, до основних завдань було яких віднесено ведення митної статистики та створення дієвого механізму контролю за товарами, що переміщуються через митний кордон, шляхом впровадження заходів митного адміністрування.

Нині митна статистика зовнішньої торгівлі являє собою узагальнену та систематизовану інформацію про переміщення товарів через митний кордон України, яка необхідна для проведення аналітичної роботи в галузі митної справи та зовнішньої торгівлі.

З точки зору розглядуваної теми, особливий інтерес становить розуміння категорії «підприємство». Згідно з чинним законодавством, підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому законодавством [207, ст. 62].

У цьому положенні наведено перелік ознак підприємства. Підприємства мають право проводити свою діяльність на території України та за її межами, здійснювати торговельну діяльність з українськими та іноземними контрагентами. Зовнішньоекономічна діяльність українських підприємств пов'язана з торгівлею та іншими операціями із підприємствами й організаціями, що знаходяться за межами митної території України.

Підприємство за своєю організаційно-правовою природою є юридичною особою у формі товариства, установи або в інших формах, визначених законом, зокрема, Цивільним кодексом України [208, ст. 83]. Цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення, завершальною стадією якого визнається державна реєстрація. Реєстрація в державних органах є обов'язковою умовою участі підприємства в цивільних правовідносинах. З

цього ж моменту юридична особа здатна мати право та обов'язки по здійсненню зовнішньоекономічної діяльності. Це означає, що керівник підприємства може розглядати поданий претендентом комплект документів, що містять пропозиції та умови, на яких він згоден виконати замовлення (оферти), укладати договори з іноземними підприємствами та організаціями. Але право проводити зовнішньоекономічні операції, що реалізують виконання укладених договорів, виконувати процедури декларування товарів, підприємство набуває тільки після його обліку в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику як суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності.

Облік підприємства в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику, як суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності можна розглядати у вузькому та широкому значенні. У вузькому значенні – це процедура завершення акредитації підприємства в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику, присвоєння облікового номера та видача підприємству підтверджувального документа – витягу з реєстру осіб, які здійснюють операції з товарами. У широкому значенні поняття обліку підприємства в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику, як суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності охоплює комплекс дій, пов'язаних з наданням підприємству митної правосуб'єктності, тобто наданням права здійснювати всі необхідні юридичні дії, пов'язані з реалізацією контрактів шляхом надання органам виконавчої влади, що реалізують митну політику, декларацій та інших документів щодо переміщуваних через митний кордон України товарів та транспортних засобів, сплати податків та зборів тощо.

На думку автора, необхідно погодитися з висновками О. М. Козиріна про те, що «митна правосуб'єктність – це галузева правосуб'єктність, яка відображає здатність особи бути учасником правовідносин в митній сфері та включає правоздатність і дієздатність особи» [209, с. 22]. Відповідно до українського законодавства, правоздатності, тобто здатності володіння правами та носіння обов'язків підприємство набуває з моменту створення юридичної особи, а дієздатності, тобто здатності своїми діями здійснювати права та

обов'язки в митній сфері, – з моменту обліку підприємства в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику. Оскільки відсутність облікового номера є підставою для відмови підприємству у митному оформленні товарів, що переміщуються через митний кордон України, підприємство не може бути учасником митних правовідносин у повному обсязі.

Взяття на облік підприємства як суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, є правовою підставою участі підприємства в митних правовідносинах. Тому за своєю природою акредитація підприємства в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику, є правовою формою управлінської діяльності, яка поєднує вчинення органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, юридично значущих дій – реєстрації особи за допомогою Єдиної автоматизованої інформаційної системи ДФС та видання на юридичного акта – витягу з реєстру осіб, які здійснюють операції з товарами.

Облік в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику, нині є обов'язковою умовою участі юридичної особи в митних правовідносинах

За своїм правовим змістом облік підприємств в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику, є одною із форм реалізації контролюючої та статистичної функцій органів виконавчої влади, що реалізують митну політику. Регламентація обліку підприємств в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику, здійснюється адміністративно-правовими нормами, що містяться в статті 455 Митного кодексу України та в наказі Міністерства фінансів України від 15.06.2015 № 552 [210].

Обліку в органі виконавчої влади, що реалізують митну політику, підлягають підприємства – суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, які пройшли державну реєстрацію незалежно від форми власності. Керівник підприємства може звернутися до органу виконавчої влади, що реалізує митну політику, у тому числі засобами електронного зв'язку. Зона діяльності митного органу розповсюджується на визначену центральним органом виконавчої влади в сфері митної справи частину митної території України та, як правило,

обмежується територіально-адміністративними межами, областей та (або) районів. Зазначений порядок закріплює територіальний принцип взаємодії митних органів з органами місцевого самоврядування, правоохоронними й іншими державними органами і дає змогу підприємствами здійснювати митне оформлення товарів у своєму місті, районі тощо.

Ведення обліку осіб, які здійснюють операції з товарами, органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, забезпечує:

- надання Комітету статистики, Міністерству економіки України та іншим державним органам інформації про суб'єктів господарювання, які здійснюють переміщення товарів через митний кордон України;

- аналіз та прогнозування зовнішньоекономічної політики України з метою удосконалення системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств в Україні та забезпечення економічної безпеки держави;

- процес митного оформлення товарів та транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України;

- процедуру перевірки документів, що засвідчуються посадовими особами підприємства, на автентичність;

- надання інформації правоохоронним органам для проведення кримінальних проваджень, службових розслідувань та перевірок;

- надання інформації до судових органів як доказів;

- формування статистики зовнішньоекономічних зв'язків України [211, с. 28].

Зовнішньоекономічну діяльність можуть здійснювати як фізичні особи, що мають статус підприємця, так і юридичні особи, зареєстровані для ведення підприємницької діяльності. Серед юридичних осіб, що підлягають обліку в митних органах, можна назвати:

- підприємства, що належать резидентам,
- підприємства, що належать нерезидентам,
- спільні підприємства,
- державні підприємства,

– підприємства, створені органами місцевого самоврядування.

Важливим елементом механізму митно-правового регулювання є митне провадження з обліку підприємств в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику.

Суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності за необхідності здійснювати митне оформлення будь-яких вантажів до моменту здійснення митного оформлення повинен звернутися до органу виконавчої влади, що реалізує митну політику, і стати на облік.

Нині для акредитації підприємств в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику, подається заява встановленої форми про взяття на облік особи, яка здійснює операції з товарами.

Облік суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику, здійснюється за заявочним принципом. Митне провадження з обліку підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності має певні стадії та зумовлює виконання органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, певних дій.

По-перше, розгляд заяви підприємства про взяття на облік особи, яка здійснює операції з товарами, протягом терміну, визначеного законодавством, та прийняття рішення про початок процедури обліку. На цьому етапі, як правило, рішення приймається начальником підрозділу митниці ДФС, у якому проводиться облік та визначається конкретний виконавець, відповідальний за ведення обліку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в підрозділі митниці. Розгляд заяви безпосередньо в підрозділі митниці або надслання заяви засобами електронного зв'язку значно спрощує процедуру та дає підприємству скоротити час її подання.

По-друге, формування запиту для отримання в електронному вигляді відомостей про особу з Єдиного банку даних юридичних осіб та/або ДРФО, у тому числі відомостей, що надійшли до цих баз даних із Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Відповідальність за достовірність поданих у заяві відомостей несе керівник, підприємство якого

підлягає обліку. Відповідальність за наявність вказаних у витязі з реєстру відомостей несе інспектор митниці, що здійснює облік. Нині визначений і порядок надання заяви про взяття на облік особи, яка здійснює операції з товарами, і перелік необхідних документів в електронному вигляді. Інформація від підприємства має надсилатися до інформаційного порталу ДФС із використанням надійних засобів електронного цифрового підпису з посиленими сертифікатами відкритих ключів.

По-третє, внесення облікових даних про підприємство до центральної електронної бази даних єдиної автоматизованої інформаційної системи Державної фіскальної служби України та присвоєння суб'єкту облікового номера, створеного за схемою: перші дві букви літерного коду країни /цифровий код, що визначає статус суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності / номер, що складається із коду за ЄДРПОУ для юридичних осіб або коду платників податків для фізичних осіб-підприємців, наприклад:

UA/0/000000000.

Наявність електронного облікового номера дає змогу зареєстрованим користувачам отримувати інформацію про суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності в будь-якому пункті пропуску або пункті митного оформлення України з використанням терміналів супутникового зв'язку, а підприємству проводити митне оформлення товарів у будь-якому підрозділі митниці.

По-четверте, формування Витягу з реєстру осіб, які здійснюють операції з товарами, засвідчення паперового примірника особистою номерною печаткою. Оформлений Витяг з реєстру осіб, які здійснюють операції з товарами, видається або направляється поштою підприємству для подальшого митного оформлення товарів та транспортних засобів.

Процедура внесення змін до реєстру аналогічна процедурі обліку. Зміни вносяться і до загальної інформаційної бази даних, а попередня інформація при цьому зберігається.

За ліквідації підприємства інформація про нього як суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності виключається з поточного реєстру осіб, які

здійснюють операції з товарами, і зберігається в архіві електронної бази даних. Необхідно відзначити, що органи виконавчої влади, які реалізують митну політику, не в змозі анулювати обліковий номер без відповідної заяви керівника підприємства або скасування державної реєстрації юридичної особи.

Внесення змін потребує і сама форма облікових даних суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. Занесення інформації про ідентифікаційний код значно скоротить час перевірки вантажної митної декларації, позбавить підприємства необхідності надавати митниці інші документи державного зразка.

Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності можуть безпосередньо виходити на закордонні ринки, надавати послуги за межами держави, імпортувати та експортувати продукцію (товари) самостійно, а також здійснювати зовнішньоекономічну діяльність через посередників.

Суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності є також підприємства, що займаються посередницькою діяльністю в галузі зовнішньоекономічної діяльності. Такі посередники можуть безпосередньо зв'язувати клієнтів між собою шляхом пошуку найбільш вигідних партнерів по зовнішньоторговельних операціях, укладати зовнішньоторговельні контракти відповідно до договорів комісії, консигнації, діяти від свого імені і за свій рахунок, займаючись експортно-імпортними операціями й іншою зовнішньоекономічною діяльністю. І посередники, і підприємства, що ведуть свою діяльність через посередників, є суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Відповідно до чинного законодавства при проведенні зовнішньоторговельних операцій через посередників за договорами комісії підприємство-комітент має право обліковий номер не отримувати, акредитацію в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику, не проводити.

На думку автора зазначене положення підлягає перегляду, оскільки підприємство-комітент фактично вступає в митні правовідносини шляхом отримання імпортних або відправлення експортних товарів.

Інформація про підприємство вноситься до митної декларації, контролю

підлягає і форми договорів (контрактів), що укладаються підприємствами на території України. При проведенні митного оформлення товарів код ЄДРПОУ, код платника податку, ідентифікаційний код, юридична адреса підприємства та інші відомості мають бути занесені у митну декларацію. Перевірка зазначених відомостей потребує від підприємства надання підрозділам митного оформлення низки документів – таких, як свідоцтво про державну реєстрацію, довідки податкової інспекції тощо. Облікові дані суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності містять узагальнену інформацію про підприємство. Тому акредитація таких підприємств в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику, дасть можливість подання підприємством тільки одного документа – витягу з реєстру.

Актуальним нині є питання взяття на облік філій або інших відокремлених підрозділів українських підприємств.

Згідно з Митним кодексом України, декларування товарів здійснюється підприємством, якому належать товари та транспортні засоби, або митним брокером (посередником). Під час декларування товарів та транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності застосовується митна декларація на бланках єдиного адміністративного документа. Статтею 264 Митного кодексу України передбачено, що декларант несе юридичну відповідальність за недостовірність відомостей, зазначених у митній декларації, яка заповнена згідно з чинними правилами та засвідчена ним у встановленому порядку.

Оформлена митна декларація підтверджує права та обов'язки зазначених у митній декларації осіб щодо здійснення ними відповідних правових, фінансових, господарських та інших операцій.

Згідно з Цивільним кодексом України, юридична особа відповідає за своїми зобов'язаннями належним їй на праві власності майном, якщо інше не встановлено законодавчими актами. Самостійна майнова відповідальність юридичної особи за своїми обов'язками є прямим наслідком того, що ця особа володіє майном і діє від свого імені. Філія або інший відокремлений підрозділ

юридичної особи діє від імені юридичної особи і всю відповідальність за дії філії несе безпосередньо юридична особа.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні є:

– фізичні особи – громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно із законами України і постійно проживають на території України;

– юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України, у тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;

– об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність;

– структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами відповідно до законів України (філії, відділення, тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України;

– спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України;

– інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України [1].

Виходячи з наведеного, структурні одиниці українських суб'єктів господарської діяльності (філії, відділення, тощо) не визначені суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Стосовно можливості віднесення філій українських суб'єктів господарської діяльності до «інших суб'єктів господарської діяльності» необхідно зазначити, що тлумачення терміна «суб'єкт господарювання», тотожного поняттю «суб'єкт господарської діяльності», міститься у Законі України «Про захист економічної конкуренції». Відповідно до нього, таким

суб'єктом є:

юридична особа, незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, чи фізична особа, що здійснює діяльність з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншу господарську діяльність, у тому числі, яка здійснює контроль над іншою юридичною чи фізичною особою;

група суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими.

Суб'єктами господарювання визнаються також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині їхньої діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності [212, ст.1].

Філії, так само, як і будь-які інші відокремлені підрозділи юридичних осіб, у наведеному визначенні не згадуються.

Поняття «господарська діяльність» визначається п. 14.1.36 статті 14 Податкового кодексу України як «діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами» [51]. Це означає, що філія самостійним суб'єктом господарської діяльності бути не може, а отже, не може вважатися такою, що входить до числа «інших суб'єктів господарської діяльності, передбачених законами України», про які йдеться у статті 3 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1].

Відповідно до Порядку ведення обліку осіб, які здійснюють операції з товарами, суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності за необхідності здійснювати митне оформлення будь-яких вантажів до моменту здійснення митного оформлення повинен звернутись до органу виконавчої влади, що реалізує митну політику, і стати на облік. Як визначено Законом України «Про державну

реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», відокремлені підрозділи юридичної особи не підлягають державній реєстрації [213, ст. 4] і, відповідно, не можуть стати на облік в органі виконавчої влади, що реалізує митну політику.

Тому вважаємо, що філії без створення юридичної особи та інші відокремлені підрозділи українських суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, не мають права самостійно здійснювати декларування товарів та транспортних засобів.

Таким чином, підприємство – суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності в контексті митно-правового регулювання – *це юридична особа (фізична особа-підприємець) незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, що взята на облік органами виконавчої влади, які реалізують митну політику, у встановленому законодавством порядку, яка здійснює або має намір здійснювати зовнішньоекономічну діяльність.*

Після отримання облікового номера керівник підприємства залежно від типу зовнішньоекономічної операції має дотримуватись встановленого порядку переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон та порядку декларування товарів.

Правові основи порядку переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон визначені Митним кодексом України шляхом виконання митних формальностей залежно від виду транспорту, яким здійснюється таке переміщення.

Митне провадження по переміщенню товарів та транспортних засобів через митний кордон має певні стадії залежно від напрямку переміщення товарів.

Митне провадження по ввезенню товарів включає такі стадії:

- попереднє інформування органу виконавчої влади, що реалізує митну політику, про намір ввезення товарів на митну територію України (для автомобільного та залізничного транспорту);
- виконання адміністративних процедур у пункті пропуску через

державний кордон;

- переміщення товарів по території України під митним контролем;
- виконання адміністративних процедур в митниці призначення.

Митне провадження по вивезення товарів відповідно має такі стадії:

- виконання адміністративних процедур у митниці відправлення;
- переміщення товарів по території України під митним контролем;
- виконання адміністративних процедур у пункті пропуску через державний кордон.

У разі наміру ввезення товарів автомобільним або залізничним транспортом підприємство з урахуванням оптимальних шляхів переміщення товарів від іноземного контрагента має здійснити попереднє повідомлення про таке ввезення органу виконавчої влад, що реалізує митну політику.

Відповідно до статті 194 Митного кодексу України, попереднє повідомлення про намір ввезти товари на митну територію України здійснюється шляхом надання органу доходів і зборів, у зоні діяльності якого товари будуть пред'явлені для митного оформлення, попередньої митної декларації або іншого документа, що може використовуватися замість митної декларації відповідно до статті 94 цього Кодексу [3].

Попередня митна декларація оформлюється у Порядку виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа [29] та направляється до ЄАІС ДФС у формі електронного документа.

ЄАІС приймає попередню митну декларацію та присвоює їй довідковий порядковий номер, який передається через представника підприємства перевізнику. У разі доставки товарів у пункт пропуску представник перевізника інформує посадових осіб митниці про номер попередньої митної декларації та надає товари та транспортні засоби для проведення митного контролю.

Виконання адміністративних процедур у пункті пропуску через державний кордон передбачає проведення митного та інших видів контролю відповідно до Порядку виконання митних формальностей при здійсненні

транзитних переміщень [30].

На підставі отриманої з ЄАІС інформації за допомогою автоматизованої системи митного оформлення посадова особа митниці у пункті пропуску проводить:

попередній документальний контроль, за необхідності залучає посадових осіб інших державних органів, які знаходяться у пункті пропуску;

проставляє відбитки штампу «Під митним контролем» на паперових примірниках товаросупровідних документів;

звіряє заявлені відомості про товар та транспортні засоби з фактичною наявністю таких товарів та транспортних засобів у пункті пропуску;

за відсутності розбіжностей робить необхідні позначки в ЄАІС про умовний пропуск товарів та транспортних засобів на митну територію України;

у разі проведення митного оформлення поза межами пункту пропуску оформлює документ контролю за переміщенням товарів по митній території України та встановлює кінцеву дату доставки вантажу у митницю призначення.

Документами контролю за переміщенням товарів можуть слугувати митна декларація, авіаційна вантажна накладна (Air Waybill), коносамент (Bill of Lading), накладна УМВС (СМГС), накладна ЦІМ (СІМ), накладна ЦІМ/УМВС (ЦІМ/СМГС, СІМ/СМГС), книжка МДП (Carnet TIR), книжка А.Т.А. або книжка СРД.

Переміщення товарів по території України під митним контролем здійснюється перевізником. Перевізник зобов'язаний доставити товар у митницю призначення в незмінному стані, дотримуючись цілісності вантажних відсіків та строків транзитних перевезень.

Статтею 95 Митного кодексу України встановлюються такі строки транзитних перевезень залежно від виду транспорту:

- 1) для автомобільного транспорту – 10 діб (у разі переміщення в зоні діяльності однієї митниці – 5 діб);
- 2) для залізничного транспорту – 28 діб;
- 3) для авіаційного транспорту – 5 діб;

- 4) для морського та річкового транспорту – 20 діб;
- 5) для трубопровідного транспорту – 31 доба;
- 6) для трубопровідного транспорту (з перевантаженням на інші види транспорту) – 90 діб [3].

У разі втрати або пошкодження товарів в результаті виникнення обставин непереборної сили або дорожньої транспортної пригоди під час переміщення товарів по митній території України перевізник зобов'язаний повідомити про зазначений факт найближчу до місця пригоди митницю. Посадова особа цієї митниці має зафіксувати факт пошкодження або втрати товарів, проконтролювати дії перевізника по перевантаженню товарів до іншого транспортного засобу, а за необхідності продовжити термін доставки вантажу до митниці призначення. Зазначені дії відображаються в ЄАІС і мають бути враховані при проведенні митного оформлення у митниці призначення.

Виконання адміністративних процедур у митниці призначення передбачає:

- розміщення товарів та транспортних засобів в зонах митного контролю митниці призначення;
- перевірку цілісності накладеного на вантажні відсіки транспортних засобів забезпечення (пломб, печаток тощо);
- проставляння відбитків штампу «Під митним контролем» на паперових примірниках товаросупровідних документів;
- внесення позначки до ЄАІС про доставку вантажу до митниці призначення, а після завершення митного оформлення – позначки про повний пропуск товарів через митний кордон.

У разі вивезення товарів виконання адміністративних процедур у митниці відправлення полягає в оформленні митної декларації відповідно до визначеного митного режиму та направленні товарів і транспортних засобів у пункт пропуску на митному кордоні в межах строків для транзитних перевезень.

Процедура переміщення товарів по території України під митним контролем у разі вивезення аналогічна зазначеній процедурі ввезення, однак

має одну особливість: митницею призначення визначається митниця, підрозділи якої розташовані у пунктах пропуску через державний кордон.

Виконання адміністративних процедур у пункті пропуску у разі вивезення полягає у фактичному пропуску товарів та транспортних засобів через митний кордон на підставі митної декларації, оформленої у митниці відправлення.

Таким чином, дотримання встановленого порядку переміщення товарів через митний кордон – дієвий інструмент механізму митно-правового регулювання, основною метою якого є забезпечення надання товарів та транспортних засобів митниці у незмінному стані для застосування в подальшому всіх заходів нетарифного та митно-тарифного регулювання передбачених законодавством.

Усі товари, що переміщуються через митний кордон, підлягають обов'язковому декларуванню. Декларування товарів керівник підприємства може здійснювати особисто або використовуючи послуги митного брокера, який має певну ліцензію.

Стаття 257 Митного кодексу України визначає, що декларування здійснюється шляхом заявлення за встановленою формою (письмовою, усною, шляхом вчинення дій) точних відомостей про товари, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення [3].

При цьому такі форми декларування, як усне та декларування шляхом вчинення певних дій використовується переважно для громадян, які перетинають митний кордон. Для підприємств в Україні встановлена письмова форма декларування. Письмове декларування передбачає два способи подання митниці декларації: 1) подання декларації на паперових носіях; 2) подання декларації в електронному вигляді.

Відповідно до статті 257 Митного кодексу України, митна декларація та інші документи, подання яких органам доходів і зборів передбачено цим Кодексом, оформлені на паперовому носії та у вигляді електронних документів,

мають однакову юридичну силу [3].

Важливим чинником, що сприяє спрощенню митних формальностей, є використання уніфікованих митних документів, найзначущішим з яких є Єдиний адміністративний документ (ЄАД), запропонований у 1987 році міжнародною Конвенцією про спрощення формальностей у торгівлі товарами. У Європейському співтоваристві ЄАД введено у 1988 році [214, с. 422].

Нині і в Україні використання бланків єдиного адміністративного документа є найбільш розповсюдженою формою декларування.

Подання декларації на паперових носіях для підприємств передбачає використання бланків єдиного адміністративного документа або заяви встановленої форми.

Відповідності до п. 3 Положення про митні декларації, митна декларація на бланку єдиного адміністративного документа для декларування товарів (крім тих, що пересилаються через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях), що переміщуються через митний кордон України декларантами (крім громадян), заповнюється на:

товари, митна вартість яких перевищує суму, еквівалентну 150 євро;

товари, які підлягають державному експортному контролю та переміщення яких через митний кордон України згідно із законодавством потребує надання відповідного дозволу чи висновку;

товари, які ввозяться на митну територію України і підлягають державній реєстрації відповідно до законодавства;

товари, які поміщуються в митні режими митного складу, вільної митної зони, безмитної торгівлі, переробки на митній території України, переробки за межами митної території України та після перебування у таких митних режимах поміщуються в інші митні режими [215].

Необхідно відзначити, що декларація на бланку єдиного адміністративного документа, поряд із відомостями про зовнішньоекономічну операцію та іншими відомостями, передбачає нарахування митних платежів, а заява встановленого зразка такого нарахування не передбачає.

В Україні Порядок заповнення митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 № 651 [216].

Це положення передбачає порядок внесення відомостей про зовнішньоекономічну операцію у відповідні графи декларації, що має на меті застосування всіх заходів митно-правового регулювання, яка діє на момент подання декларації та фактично забезпечує реалізацію нетарифних обмежень, а також справляння податків й зборів при перетинанні товарів через митний кордон України. У зв'язку з великим обсягом інформації про зовнішньоекономічну операцію порядок декларування містить низку класифікаторів, що зменшують обсяг використаної інформації шляхом присвоєння документу, характеру угоди, типу декларації тощо відповідного цифрового або літерного коду.

Таким чином, процедура декларування товарів є частиною механізму митно-правового регулювання та необхідною передумовою забезпечення митної безпеки держави.

Після вибору митного режиму та заповнення митної декларації представник підприємства подає декларацію, товаросупровідні документи, дозвільні документи інших державних органів до митниці. Митниця приймає подану декларацію та присвоює їй відповідний порядковий номер. У разі подання декларації в паперовому вигляді митний посадовець на декларації та товаросупровідних документах проставляє відбиток штампу «Під митним контролем».

З моменту прийняття декларації представник підприємства несе юридичну відповідальність за достовірність відомостей, зазначених у декларації, а митний посадовець починає процедуру митного оформлення.

Процедура митного оформлення являє собою різновид митного провадження та має певні стадії.

На першій стадії електронна копія декларації скеровується до Єдиної автоматизованої інформаційної системи Державної фіскальної служби України.

В автоматичному режимі здійснюється перевірка підприємств-контрагентів на предмет наявності санкцій Мінекономіки України, передбачених ст. 37 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». У разі застосування режиму індивідуального ліцензування або припинення зовнішньоекономічної діяльності декларація оформленню не підлягає. Зазначена стадія митного провадження забезпечує реалізацію заходів нетарифного регулювання, що визначені Мінекономіки України для окремих підприємств – порушників законодавства в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

На наступній стадії перевірки декларації посадова особа митниці за допомогою автоматизованої системи митного оформлення проводить формато-логічний контроль та контроль зіставлення на наявність помилок та невідповідності внесених відомостей встановленому порядку заповнення митних декларацій. Інформація про помилки та невідповідності видається митному посадовцю автоматично в електронному вигляді. За відсутності помилок, генерованих автоматизованою системою митного оформлення та визначених митним посадовцем, декларація підлягає подальшому оформленню.

З метою реалізації системи управління ризиками в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику, впроваджена автоматизована система аналізу й управління ризиками (далі – АСАУР).

Відповідно до п. 3 Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 31.07.2015 №685, автоматизована система аналізу та управління ризиками (АСАУР) – це сукупність програмно-інформаційних комплексів, які забезпечують функціонування системи управління ризиками під час митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів [217].

АСАУР вбудована в Автоматизовану систему митного оформлення. Зазначена система дає змогу інспектору митниці ДФС перевіряти інформацію, занесену у митні декларації, за допомогою спеціалізованого програмно-інформаційного комплексу.

Інформація, визначена у митній декларації, обробляється та аналізується. Залежно від результатів обробки система генерує ступінь ризику проведення зовнішньоекономічної операції та видає посадовій особі митниці перелік митних формальностей для перевірки законності зовнішньоекономічної операції. При цьому зі збільшенням імовірності скоєння правопорушення підвищується ступінь ризику

Зазначені програмно-інформаційні комплекси наповнюються профілями ризику, які, у свою чергу, служать орієнтирами для визначення обсягу додаткових форм контролю при проведенні митного оформлення окремої зовнішньоекономічної операції. Необхідно відзначити, що наповнення АСАУР профілями ризику здійснюється централізовано з використанням статистичної інформації накопиченої в регіонах.

До форм контролю в переліку митних формальностей, що генерується АСАУР, відносяться: поглиблена перевірка документів та відомостей, залучення фахівців спеціалізованих підрозділів митниці, експертів до проведення митного оформлення, проведення обов'язкового митного огляду, перевірка системи звітності та обліку на підприємствах тощо.

Генеровані форми та обсяги контролю в переліку митних формальностей, як правило, є обов'язковими до виконання посадовими особами митниць ДФС, результати проведених заходів відображаються у відповідних документах складених митними посадовцями, а реквізити зазначених документів вносяться в електронну копію митної декларації. Завершення митного оформлення товару при спрацюванні АСАУР за високим ступенем ризику без внесення інспектором митниці інформації про результати виконання митних формальностей до ЦБД неможливе.

Таким чином, система управління ризиками забезпечує регулювання обсягу митних формальностей при проведенні митного оформлення залежно від ступеня ймовірності порушень митного законодавства при проведенні конкретної зовнішньоекономічної операції та зменшує ризик зловживань з боку митних посадовців.

Наступна стадія митного оформлення передбачає перевірку актів нетарифного регулювання, виданих іншими державними органами, сертифікатів про походження товарів. Дозвільні документи можуть бути надані митниці шляхом подання оригіналів документів (або копій, завірених у належному порядку), електронних копій, відбитків штампів державних органів на товаросупровідних документах. Дозвільні документи та сертифікати про походження можуть бути перевірені на автентичність шляхом перевірки наявності реквізитів цих документів у відомчих базах даних; перевірки форми документа, підпису посадової особи та печатки державної установи на відповідність зразкам доведених до митниць ДФС; перевірки документа із залученням експертів спеціалізованих підрозділів митниці; направленням запиту до установи, що видала дозвіл, сертифікат, тощо.

Перевірка документів, виданих іншими компетентними органами, під час митного оформлення забезпечує реалізацію заходів нетарифного та митно-тарифного регулювання, фактично перешкоджає пропуску через митний кордон небезпечних вантажів та товарів, що переміщуються з порушенням чинного законодавства.

Наступна стадія митного оформлення передбачає проведення перевірки відповідності опису товару його найменуванню та коду за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД).

Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності складена на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів та являє собою систематизований перелік товарів, який складається з кодів товарів та найменувань для цих кодів. Коди в УКТЗЕД складаються з десяти цифрових знаків та об'єднані у товарні позиції, позиції – в групи, а групи – в розділи.

Для визначення кодів товарів керуються положеннями Основних правил інтерпретації УКТЗЕД, визначених у додатку до Закону України «Про Митний тариф України» [218].

Процедура визначення коду товару здійснюється декларантом з урахуванням Пояснень до УКТ ЗЕД, затверджених наказом Державної

фіскальної служби України від 09.06.2015 № 401 [219]. Визначений код товару вноситься до графи 33 митної декларації.

Перевірка правильності визначення коду за УКТ ЗЕД здійснюється посадовою особою митниці ДФС з використанням програмного забезпечення, яке містить автоматизована система митного оформлення. Правильність визначення коду товару напряду впливає на застосування необхідних заходів нетарифного регулювання, визначення ставки мита та, відповідно, повноту стягнення митних платежів.

У разі виникнення обґрунтованих сумнівів щодо правильності визначення коду товарів посадова особа підрозділу митного оформлення скеровує запит та документи подані до митного оформлення до спеціалізованого підрозділу митниці.

Відповідно до розділу III Порядку роботи відділу митних платежів, підрозділу митного оформлення митного органу та митного поста при вирішенні питань класифікації товарів, що переміщуються через митний кордон України, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 № 650, контроль правильності класифікації товарів здійснюється шляхом перевірки відповідності:

опису товару в митній декларації процедурі декларування згідно з вимогами статті 257 Митного кодексу;

відомостей про товар та коду товару згідно з УКТЗЕД, заявлених у митній декларації, відомостям про товар (найменування, опис, визначальні характеристики для класифікації товарів тощо), зазначеним у наданих для митного контролю документах, шляхом перевірки дотримання вимог Основних правил інтерпретації УКТЗЕД, з урахуванням Пояснень до УКТЗЕД, рекомендацій, розроблених центральним органом виконавчої влади у сфері митної справи відповідно до вимог статті 68 Митного кодексу;

заявленого коду товару відомостям, наведеним у базі даних «Класифікаційні рішення» програми «Інспектор 2006» ЄАІС;

перевірки відповідності заявленого опису товару та коду товару згідно

з УКТЗЕД відомостям, наведеним у попередньому рішенні про класифікацію товару, якщо до митного контролю та митного оформлення разом з пакетом документів надається попереднє рішення про класифікацію товару [220].

Зазначений підрозділ приймає Рішення про класифікації товарів за УКТЗЕД, яке, відповідно до вимог статті 69 Митного кодексу України, для митних цілей є обов'язковим. Реквізити зазначеного рішення вносяться у митну декларацію.

Для визначення фізичних характеристик та/або хімічного складу товарів до процедури митного оформлення та митного контролю можуть залучатися Спеціалізована лабораторія з питань експертизи та досліджень ДФС та її територіальні підрозділи. Дії по проведенню експертних досліджень товарів, що переміщуються через митний кордон, можуть бути виділені в окреме митне провадження, яке має такі стадії:

- формування питань дослідження й оформлення запиту зацікавленим підрозділом митниці;
- відбір проб і зразків товарів, що переміщуються через митний кордон;
- накладення на відібрані проби та зразки митного забезпечення;
- направлення запиту та відібраних проб та зразків до Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень;
- проведення досліджень по визначенню фізичних властивостей та/або хімічного складу товарів відповідно до сформованих питань;
- оформлення результатів експертних досліджень у формі висновку;
- направлення висновку Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень до зацікавленого підрозділу митниці.

Таким чином, правильність визначення коду товару за УКТЗЕД в механізмі митно-правового регулювання має ключове значення, оскільки більшість нормативних актів у сфері нетарифного регулювання та Митний тариф України визначають коди товарів за УКТЗЕД, до яких мають застосовуватися відповідні заходи та ставки мита.

Наступна стадія митного оформлення пов'язана зі встановленням правильності визначення митної вартості товарів.

Митна вартість товару визначається декларантом з урахуванням митного режиму, ціни товару, що фактично сплачена чи підлягає сплаті, на підставі комерційних документів та умов поставки товару відповідно до міжнародних правил Інкотермс-2010.

Ст. 57 Митного кодексу України передбачає визначення митної вартості товарів, які ввозяться в Україну відповідно до митного режиму імпорту, з використанням таких методів – основних і другорядних:

- 1) основний – за ціною договору (контракту) щодо товарів, які імпортуються (вартість операції);
- 2) другорядні:
 - а) за ціною договору щодо ідентичних товарів;
 - б) за ціною договору щодо подібних (аналогічних) товарів;
 - в) на основі віднімання вартості;
 - г) на основі додавання вартості (обчислена вартість);
 - г) резервний [3].

Визначена митна вартість заявляється митниці у митній декларації, а у випадках, визначених ст. 52 Митного кодексу України, – у декларації митної вартості.

У разі незгоди з визначенням митної вартості декларантом митниця може скоригувати значення митної вартості та прийняти відповідне Рішення.

Ст.55 Митного кодексу України передбачено, що Рішення про коригування заявленої митної вартості товарів, які ввозяться на митну територію України з поміщенням у митний режим імпорту, приймається органом доходів і зборів у письмовій формі під час здійснення контролю правильності визначення митної вартості цих товарів як до, так і після їх випуску, якщо органом доходів і зборів виявлено, що заявлено неповні та/або недостовірні відомості про митну вартість товарів, у тому числі неправильно визначено митну вартість товарів [3].

Визначена або скорегована митна вартість товарів служить основою для нарахування та стягнення митних податків: мита, акцизного податку, податку на додану вартість. Оскільки більшість митних податків має адвалерний характер, визначення митної вартості має ключове значення для повноти сплати митних платежів підприємствами при проведенні зовнішньоекономічних операцій.

Контроль за правильністю визначення митної вартості товарів впливає не тільки на повноту стягнення податків, наповнення Державного бюджету при ввезенні вантажів на митну територію України, а й сприяє недопущенню проведення «псевдоекспортних» операцій, безпідставного відшкодування податку на додану вартість при вивезенні вантажів за завищеною митною вартістю.

Таким чином, контроль митної вартості товарів, що переміщується через митний кордон, виконує основну роль у механізмі забезпечення митно-тарифного регулювання та економічної безпеки держави.

Наступна стадія митного оформлення полягає в проведенні митного огляду. Метою митного огляду є встановлення відповідності відомостей про товар, заявлених у митній декларації, фактичній наявності товарів, що переміщуються через митний кордон. Митний огляд проводиться посадовими особами органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, які залучені до процедури митного оформлення.

Як визначено статтею 338 Митного кодексу України, огляд (переогляд) товарів, транспортних засобів комерційного призначення здійснюється у присутності особи, яка переміщує ці товари, транспортні засоби через митний кордон України чи зберігає товари під митним контролем, а за її відсутності – за умови залучення не менше ніж двох понять [3].

Залежно від ступеня ймовірності виявлення порушень митних правил митними посадовцями може проводитися поверхневий, частковий, поглиблений та повний митний огляд.

Поверхневий митний огляд проводиться шляхом візуального огляду

транспортних засобів, перевірки їхніх номерів, цілісності вантажних відсіків та митного забезпечення або забезпечення накладеного перевізником на вантажні відсіки транспортних засобів.

Частковий митний огляд проводиться у формі відкриття відсіків транспортних засобів, візуального огляду та часткового (до 20 відсотків) розвантаження вантажних місць, перевірки маркування та цілісності пакування товарів, розкриття пакування окремих вантажних місць, огляду окремих товарів.

Поглиблений митний огляд передбачає відкриття відсіків транспортних засобів, візуальний огляд та частков (від 20 до 100 відсотків) розвантаження вантажних місць, перевірку маркування та цілісності пакування товарів, розкриття пакування більшості вантажних місць, огляд більшості товарів.

Повний митний огляд полягає у відкритті всіх відсіків транспортних засобів, візуальному огляді та повному розвантаженні вантажних місць і перерахуванні їхньої кількості, перевірці маркування та цілісності пакування всіх товарів, розкритті пакування всіх вантажних місць, огляду вмісту всіх вантажних місць та транспортних засобів, що переміщують товари через митний кордон, огляді всіх товарів.

Під час митного огляду товарів митними посадовцями можуть використовуватись технічні засоби митного контролю (рентген-установки, ендоскопи, оглядові дзеркала, щупи тощо) та засоби фіксації результатів митного контролю (фотоапарати, відеокамери тощо).

За результатами митного огляду може складатися акт митного огляду, реквізити якого вносяться у митну декларацію.

Завершення митного огляду вантажів може супроводжуватися накладенням на вантажні відсіки транспортних засобів та/або пакувальні місця засобів митної ідентифікації (пломб, стрічок тощо).

Таким чином, митний огляд є дієвим інструментом механізму митно-правового регулювання, який забезпечує застосування заходів нетарифного та митно-тарифного регулювання до всього обсягу товарів, що переміщуються

через митний кордон, та виявлення товарів, що переміщуються через митний кордон з порушеннями чинного законодавства.

Наступна стадія митного оформлення пов'язана з нарахування та стягненням митних платежів.

Інформація про нараховані митні платежів вноситься декларантом у 47 графу митної декларації. Перевірка правильності нарахування проводиться митними посадовцями шляхом:

- встановлення основи нарахування митних платежів,
- визначення ставок мита, акцизного податку, податку на додану вартість, єдиного збору та плати за виконання митних формальностей;
- визначення преференцій (пільг) митного оподаткування;
- визначення правильності розрахунків митних платежів.

Основою нарахування митних платежів є митна вартість товарів, визначена на попередніх стадіях митного оформлення.

Відповідно до статті 270 Митного кодексу України Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, митом, крім особливих видів мита, встановлюються Митним Кодексом України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Правила оподаткування особливими видами мита встановлюються Законом України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», окремим законом щодо встановлення додаткового імпортного збору.

Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, іншими (крім мита) митними платежами встановлюються Податковим кодексом України з урахуванням особливостей, що визначаються Митним Кодексом України [3].

Правила нарахування та стягнення єдиного збору визначені Порядком справляння єдиного збору у пунктах пропуску через державний кордон, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24.10.2002 №1569 [221], а правила нарахування та внесення плати за виконання митних

формальностей – Порядком справляння плати за виконання митних формальностей органами доходів і зборів поза місцем розташування цих органів або поза робочим часом, установленим для них, затвердженим наказом Міністерства доходів і зборів України від 10.01.2014 №804 [222].

На стадії митного оформлення стягнення митних платежів відбувається з використанням авансових платежів підприємств у національній валюті України шляхом перерахування коштів до Державного бюджету України. Грошові кошти можуть також вноситись у грошовій формі через касу органу виконавчої влади, що реалізує митну політику, або у безготівковій формі через фінансову установу.

Таким чином, нарахування та стягнення митних платежів в механізмі митно-правового регулювання відіграє ключову роль в наповненні Державного бюджету, захисті національного товаровиробника та виконанні міжнародних договорів України в сфері митно-тарифного регулювання.

Останньою стадією митного оформлення є завершення митного оформлення. На цій стадії посадова особа митниці проставляє відбитки особистої номерної печатки на паперових носіях митної декларації та товаросупровідних документах, вносить позначку до автоматизованої системи митного оформлення про завершення митного оформлення партії товару, видає (направляє в електронному вигляді) оформлену митну декларацію представнику підприємства.

З огляду на вищевикладене, процедура митного оформлення та митного контролю товарів являє собою захід митного адміністрування, який складається з митних проваджень по забезпеченню норм матеріального права в сфері нетарифного та митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств, визначених вищими органами державної влади.

Митно-правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств – це правовий інститут митної справи, що включає комплекс регулярно-правових та організаційно-правових засобів управлінського впливу держави на зовнішню діяльність підприємств всіх форм власності в сфері

митних правовідносин. Цей комплекс засобів має на меті створення надійної системи контролю за дотриманням митного законодавства при скороченні часу на проведення митних процедур.

З приєднанням України до Міжнародної конвенції про спрощення й гармонізацію митних процедур від 18.05.73 (Кіото) створення максимально ефективної системи запобігання і припинення контрабанди та порушень митного законодавства стало актуальною проблемою. Відповідно до ст. 3 Конвенції, договірним сторонам рекомендується створювати сприятливі умови й не перешкоджати застосуванню національного законодавства в установленні заборон та обмежень до товарів, які підлягають митному контролю.

З метою реалізації положень Конвенції в Україні діє Концепція створення, упровадження і розвитку системи аналізу та керування ризиками. Система аналізу та керування ризиками (далі – САКР) – це сучасна система митного контролю та митного оформлення, яка на основі оптимального розподілу ресурсів митниць ДФС України на пріоритетних напрямках роботи дозволить запобігти порушенням законодавства України з питань митної справи. З упровадженням САКР має підвищитися ефективність ДФС України на всіх рівнях управління органами виконавчої влади, що реалізують митну політику:

- на стратегічному рівні, де визначаються сфери ризику з найбільшою ймовірністю потенційно можливого порушення законодавства України з питань митної справи і найбільшим розміром збитку у разі виникнення ризиків (тенденції і закономірності); а також здійснюються розробки і використання відповідних заходів запобігання цим правопорушенням або їх мінімізація на рівні всієї державної фіскальної служби України;

- на оперативному рівні, де визначаються локальні сфери ризику з найбільшою ймовірністю потенційно можливого порушення законодавства України з питань митної справи і найбільшим розміром збитку у разі виникнення ризиків, характерних для окремих осіб, товарів та/або митних органів;

- на тактичному рівні, де визначаються сфери ризику, характерні для короткострокових ситуацій, конкретних осіб, партій товарів тощо.

На сучасному етапі впровадження САКР доповнене АСАУР критеріями, за якими законослухняні підприємства будуть позбавлені необхідності проходження низки митних процедур, а до підприємств – імовірних порушників законодавства застосовуватимуться всі необхідні заходи та додаткові перевірки, є актуальним.

Таким чином, впровадження та реалізація системи управління ризиками шляхом використання сучасних інформаційних технологій та надійних засобів зв'язку є необхідною умовою ефективного застосування механізму митно-правового регулювання, спрямованою на спрощення митних процедур та скорочення часу на проведення митного оформлення й митного контролю товарів, що переміщуються через митний кордон.

Ще одним з ефективних заходів митного адміністрування є проведення перевірки системи звітності та обліку товарів і транспортних засобів на підставі методів аудиту після завершення процедури митного оформлення.

У Главі 2 Генерального додатку до Кіотської конвенції поняття контролю на підставі методів аудиту визначається як сукупність заходів, за допомогою яких митна служба засвідчує правильність декларацій на товари і достовірність зазначених у ній даних, наявність у причетних до декларування осіб відповідних книг обліку рахунків, документів, обмінної документації й комерційної інформації. В Україні зазначені засади закріплені у ст. 344–355 Митного кодексу України та низкою нормативно-правових актів.

Зазначені нормативно-правові акти визначають механізм проведення органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, перевірок системи звітності та обліку товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, після закінчення митного оформлення товарів і транспортних засобів у частині дотримання підприємствами вимог законодавства з питань митної справи.

Перевірка системи звітності та обліку товарів і транспортних засобів проводиться таких формах, як:

- планова документальна виїзна перевірка;
- позапланова документальна виїзна перевірка;
- документальна невиїзна перевірка.

З огляду на форми таких перевірок, як і інші митні провадження, перевірка системи звітності та обліку товарів і транспортних засобів має певні стадії:

- порушення провадження – видання наказу органу виконавчої влади, що реалізує митну політику, про проведення перевірки;
- проведення перевірки системи звітності та обліку товарів і транспортних засобів, яка включає надання підприємством необхідних бухгалтерських та інших документів та перевірку митними посадовцями відповідності таких документів митним деклараціям, оформленим у встановленому порядку;
- оформлення результатів перевірки у вигляді акта або довідки;
- оскарження результатів перевірки у разі незгоди підприємства з фактами, викладеними в акті перевірки.

За результатами актів перевірки у разі виявлення недоборів митних платежів органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, направляються підприємствам податкові повідомлення про суми платежів, необхідних до сплати, у разі виявлення порушення митних правил складаються адміністративні протоколи, а у разі систематичного порушення законодавства в сфері митно-правового регулювання до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України направляються клопотання про застосування до підприємств-порушників санкцій, передбачених статтею 37 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Таким чином, проведення перевірки системи звітності та обліку товарів і транспортних засобів на підставі методів аудиту після завершення процедури митного оформлення є ефективним інструментом механізму митно-правового

регулювання, спрямованим на застосування заходів митно-тарифного регулювання у повному обсязі та виявлення порушень законодавства в сфері митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

З огляду на вищевикладене, розглянуті заходи митного адміністрування являють собою інструменти механізму митно-правового регулювання, метою яких є забезпечення застосування в повному обсязі заходів нетарифного та митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств і в кінцевому результаті – гарантування митної безпеки держави.

3.3 Основні шляхи удосконалення митно-правового регулювання відповідно до вимог Європейського Союзу

Основним завданням Європейського Союзу є створення спільного ринку і поступове зближення економічної політики країн-членів. Для вирішення цього завдання в ст. 3 Римського договору викладені принципи відносин між державами-членами:

а) скасування між державами-членами митних зборів і кількісних обмежень на імпорт та експорт товарів, а також усіх інших рівнозначних за своїми наслідками заходів;

б) створення загального митного тарифу і загальної торгової політики по відношенню до третіх держав.

Створення спільного ринку передбачає вільний рух товарів з однієї держави - члена ЄС до іншої держави-члена ЄС [223, с. 88].

Україна, прагнучи вступу до ЄС 27 червня 2014 року підписала Угоду про Асоціацію між Україною та ЄС, яка 16 вересня 2014 року була ратифікована Верховною Радою України [224]. На виконання Угоди про асоціацію Кабінет Міністрів України схвалив рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС [225]. Зазначений Порядок денний асоціації між Україною та ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію є документом, який визначає

основні вимоги ЄС щодо політичної асоціації та економічної інтеграції України.

Основними вимогами ЄС у сфері митно-правового регулювання, визначеними Порядком денним асоціації між Україною та ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію, є спрощення митних процедур та сприяння торгівлі. До них віднесено:

(I) Безпечні та безперервні торговельні потоки

- розвиток взаємного прозорого торговельного середовища; забезпечення того, що відповідне законодавство та процедури, а також адміністративна й виконавча спроможності митної адміністрації відповідатимуть цілям ефективного контролю та підтримці сприяння законної торгівлі загалом, гарантуючи при цьому безпеку та запобігання шахрайству;

(II) Управління ризиками та боротьба з шахрайством:

- співробітництво щодо впровадження сучасних технологій митного контролю, які базуються, зокрема, на вибірковому, заснованому на ризикові, контролі та спрощених процедурах відпуску товарів та контролю після розмитнення;

(III.) Інвестиції в модернізацію митних служб:

- розроблення та впровадження всеосяжного стратегічного плану (за підтримки ЄС за запитом України) для митної адміністрації, включаючи структури, процедури, ресурси, ІТ-підтримку та план впровадження. Модернізовані митні взірці ЄС можуть слугувати критерієм для оцінки;

- подальший розвиток українського митного законодавства та його імплементаційних положень відповідно до міжнародних інструментів та стандартів, що застосовуються у митній сфері та торгівлі, у тому числі розроблених ЄС, Всесвітньою Митною Організацією, СОТ, ООН; співпраця щодо впровадження сучасної Гармонізованої системи з метою використання Комбінованої номенклатури та забезпечення чіткої й послідовної класифікації товарів;

- забезпечення найвищих стандартів професійної етики у митній

адміністрації і, зокрема, на кордоні, шляхом вжиття заходів, що відображають принципи Аруської декларації Всесвітньої Митної Організації;

- співробітництво щодо подальшого розвитку процедур митної оцінки та практики з метою забезпечення їх більшої прозорості й ефективності, включаючи обмін передовим досвідом стосовно імплементації стандартів СОТ;
- здійснення усіх необхідних заходів у межах повноважень Сторін для сприяння майбутньої участі України в Робочих групах EU – EFTA та ЕС /EFTA і ECG (Electronic Customs Group) – NCTS;
- розроблення (за підтримки ЄС за запитом України) та впровадження всеохопного стратегічного плану для митної адміністрації з метою наближення транзитного законодавства України, операційних процедур, систем інформаційних технологій до конвенцій ЕС/EFTA стосовно спільних транзитних процедур та спрощення формальностей у торгівлі товарами з метою забезпечення майбутнього приєднання України до зазначених конвенцій та участі в спільній транзитній системі;
- надання відповідної допомоги або проекту Твіннінг українській митній адміністрації з метою застосування спільної транзитної та NCTS системи (за ініціативою української сторони);
- забезпечення ad hoc участі, беручи до уваги фінансові обмеження, які існують в українському законодавстві, українських митних експертів у Програмі ЄС «Митниця 2020» (Регламент 1294/2013), яка вимагає як наступного кроку – змін у національному законодавстві, укладення двосторонньої угоди щодо постійної участі у Програмі як тільки Україна досягне достатнього рівня наближення відповідного законодавства та адміністративних методів до методів та законодавства ЄС.

(IV) Правила походження:

- приєднання до Конвенції про правила походження Пан-Євро-Мед, яка, розширюючи область кумуляції, створить нові переваги для українських економічних операторів;
- передачі відповідальності за видачу сертифікатів EUR 1 від української

Торгово-промислової палати до українського митного органу;

- обміну передовим досвідом між митними органами в частині надання статусу уповноваженого (схваленого) експортера [226, с.28].

Якщо виходити з основного принципу функціонування Світової організації торгівлі – лібералізації міжнародної торгівлі шляхом запровадження уніфікованих граничних митних та нетарифних обмежень, то законодавство України потребує суттєвих змін. Нині для подальшого розвитку і вдосконалення інституту митно-правового регулювання потрібна нова структурно-функціональна концепція, нові підходи щодо правових основ застосування державно-дискримінаційних заходів.

Враховуючи актуальність та проблемність процесу комплексної підготовки України до вступу у ЄС, невизначеність на законодавчому рівні співвідношення між правовими категоріями «митно-правове регулювання» і «нетарифне регулювання», можна говорити про необхідність особливої пильності органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, при застосуванні ними Митного кодексу України, а також новітніх законів, пов'язаних зі вступом України в дану міжнародну організацію.

Узагальнюючи викладене, пропонуємо таке визначення цих понять для цілей даного дисертаційного дослідження: митно-тарифне регулювання – це сукупність державних заходів, спрямованих на захист внутрішнього ринку, безпеки національної економіки та виконання міжнародних договорів шляхом встановлення ставок митного оподаткування, надання тарифних пільг і преференцій, а також внесення змін в номенклатуру Єдиного митного тарифу України. Усі інші заходи держави (про які мова йшла в попередніх підрозділах) можна віднести до заходів нетарифного регулювання або заходів митного адміністрування. У митній справі під ними розуміють різноманітні обмеження щодо ввезення в Україну і (або) вивезення з її території товарів і транспортних засобів, метою яких є виконання міжнародних зобов'язань, захист економічної основи національного суверенітету, захист внутрішнього споживчого ринку, здоров'я населення, рослинного й тваринного світу, навколишнього

середовища, моралі, прав громадян та підприємств.

Необхідно відзначити, що регулювання зовнішньоекономічною діяльністю на рівні держави може здійснюватись не тільки встановленням адміністративних та економічних обмежень, а й визначенням обсягу процедур, які необхідно виконувати підприємствам при переміщенні товарів через митний кордон, перебуванні товарів під митним контролем та їх митному оформленні. Автор відносить такі процедури до митного адміністрування як частини (підсистеми) державної системи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Наведені наукові дефініції стосовно дослідження природи і механізмів митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств різної форми власності і походження капіталів дають можливість зробити висновок, що для забезпечення базових інтересів держави необхідно знайти принциповий компроміс між економічними інтересами країн – членів ЄС та України при запровадженні уніфікованих адміністративних та процедурних обмежень.

Говорячи про основні шляхи удосконалення митно-правового регулювання в Україні, зазначимо, що вони відтворюються, насамперед, у законодавчому регулюванні, організаційному та процесуальному (процедурному) забезпеченні. Розглянемо їх визначальні складові.

На нашу думку, тлумачення в Митному кодексі України поняття «органів доходів і зборів» як центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, митниці та митні пости, не відповідає орієнтирам сучасної митної політики.

Переорієнтація органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, з фіскальної та контролюючої функцій на сервісну та правозахисну говорить про необхідність зміни моделі системи органів влади, що здійснюють адміністративно-правове регулювання в галузі митної справи.

Нова модель має на меті розмежування функцій реалізації податкової та митної політики, визначення державних органів, які формують митну політику

та які митну політику реалізують, встановлення чіткої ієрархії державних органів управління в галузі митної справи.

На нашу думку, на сучасному етапі органом, який формує митну політику, має стати Міністерство фінансів України, а центральним органом виконавчої влади, що реалізує митну політику, має стати Державна митна адміністрація України.

Сама назва «Державна митна адміністрація України», по-перше, відповідає критеріям міжнародної митної термінології, по-друге, відрізняється від назв центральних органів виконавчої влади, що реалізовували митну політику в минулому, – «Державний митний комітет України», «Державна митна служба України».

Структура Державної митної адміністрації має включати в себе митні органи та митні установи. До митних органів необхідно віднести митниці та митні пости. Законодавче визначення в ст. 546 Митного кодексу України поняття митниці як митного органу підтверджує необхідність визначення терміну «митні органи» в статті 4 Митного кодексу України.

До митних установ можна віднести спеціалізовані навчальні заклади, науково-дослідні установи, лабораторії з питань експертизи та досліджень, кінологічні центри тощо.

Таким чином, шляхом удосконалення митно-правого регулювання можна вваати створення центрального органу виконавчої влади, що реалізує митну політику, – Державної митної адміністрації України, внесення відповідних змін до Митного кодексу України, Положення про Міністерство фінансів України та Державну фіскальну службу України, інших нормативно-правових актів.

На сучасному етапі розвитку митних правовідносин контрабанда та шахрайство в митній сфері є злочинами, які завдають відчутних збитків національній безпеці держави.

Значна частина злочинів та порушень митного законодавства лежить у площині зовнішньоекономічної діяльності підприємств та являє собою дії представників суб'єктів господарювання, спрямовані на переміщення товарів

через митний кордон поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. Злочинні наміри осіб спрямовані на ухилення від оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон, отримання надприбутків від реалізації незаконно імпортованих товарів на внутрішньому ринку, незаконне відшкодування податку на додану вартість після проведення «псевдоекспортних» операцій тощо.

Злочинні дії в сфері зовнішньоекономічної діяльності гальмують економічний розвиток України, призводять до недобросовісної конкуренції, значних втрат державного бюджету та перешкоджають розвитку національного товаровиробника.

Приховування від митного контролю охоплює не тільки незаконне фактичне переміщення товарів через митний кордон, а й дії представників підприємств, що виражаються у наданні митниці як підстави для переміщення предметів контрабанди підроблених документів, документів, отриманих незаконним шляхом, документів, що містять неправдиві дані.

При цьому найбільш складними для виявлення порушеннями митного законодавства є інтелектуальна підробка – надання органам виконавчої влади, що реалізують митну політику, комерційних документів (інвойсів, рахунків-фактур тощо), що є справжніми за формою, але містять недостовірні відомості. Як правило, це заниження фактурної вартості товарів під час імпорту або завищення фактурної вартості під час проведення експортних операцій.

Основна частка ставок ввізного мита є адвалерною, ставка податку на додану вартість також встановлена у відсотках до митної вартості, тому стягнення податків при імпорті прямо залежить від декларування рівня митної вартості товарів.

Відповідно до статті 255 Митного кодексу України, митне оформлення завершується протягом чотирьох робочих годин з моменту пред'явлення комерційних транспортних засобів та всіх необхідних документів і відомостей митному органу[3].

Зрозуміло, що в умовах обмеження часу на проведення митних процедур перевірку на автентичність комерційних документів, що містять неправдиві відомості, під час митного оформлення здійснити практично неможливо. Це пов'язано з необхідністю направлення запиту до митних адміністрацій інших країн, часу на проведення такої перевірки та отримання відповіді. Тому питанню вдосконалення організації митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні необхідно приділяти значну увагу. Оперативний обмін інформацією про митну вартість товарів, заявлену у країні експорту, позбавляє митну адміністрацію країни імпорту проводити додаткові перевірки та здійснювати зайві митні формальності. Тому нині є актуальним створення автоматизованої системи обміну інформацією про проведені зовнішньоекономічні операції між митними адміністраціями ЄС та ДФС України з використанням сучасних електронних засобів зв'язку.

Таким чином, одним із шляхів в боротьбі з шахрайством ув сфері митної справи, що відповідає вимогам ЄС, є вдосконалення взаємодії та прискорення обміну інформацією між митними адміністраціями різних країн в режимі онлайн.

Питання ухилення від сплати податків при ввезенні товарів на митну територію України лежить у площині вдосконалення митно-тарифного регулювання. На нашу думку, питання сплати ввізного мита у повному обсязі можна вирішити шляхом встановлення комбінованих ставок мита на високоліквідні товари. Зазначений захід дозволить здійснювати митне оформлення однієї категорії товарів у різних митницях ДФС за однаковими вартісними показниками.

Ще одним напрямом удосконалення митно-правового регулювання є посилення взаємодії органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, із правоохоронними в частині оперативного обміну інформацією про ймовірні факти контрабанди та порушень законодавства України, а між митницями ДФС та іншими компетентними державними органами – у частині оперативного

отримання інформації про видані суб'єктам підприємництва дозволи на проведення зовнішньоекономічних операцій.

З метою виконання вимоги ЄС по впровадженню митного контролю, заснованого на аналізі ризиків, та визначенню необхідного організаційного забезпечення на сучасному етапі необхідно зменшити несанкціоноване втручання в процедуру митного оформлення посадових осіб, які за своєю компетенцією не мають право проводити митне оформлення товарів. Для цього доцільно закріпити на законодавчому рівні обов'язок посадових осіб ДФС, які не залучені до митного оформлення та інших державних, у тому числі правоохоронних, органів встановлювати додаткові форми контролю та припиняти митне оформлення виключно після внесення відмітки про таке рішення та його обґрунтування до АСАУР.

Для цього пропонуємо статтю 363 Митного кодексу України доповнити пунктом 5 такого змісту: «5. Залучення посадових осіб інших державних органів до процедури митного оформлення та митного контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, посадових осіб інших державних органів здійснюється після внесення інформації до програмно-інформаційного комплексу системи управління ризиків відповідно до Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками».

Таким чином, ще одним шляхом вдосконалення митно-правового регулювання, що відповідає вимогам ЄС, є застосування системи аналізу та управління ризиками при проведенні зовнішньоекономічних операцій, активне наповнення автоматизованої системи митного оформлення електронними копіями дозвільних документів з боку компетентних державних органів та орієнтуваннями щодо можливих порушень митного законодавства з боку правоохоронних органів.

З метою реалізації вимог ЄС щодо передачі відповідальності за видачу сертифікатів EUR 1 від Української Торгової Палати до українського митного органу пропонуємо функцію видачі сертифікатів EUR 1 покласти на

Спеціалізовану лабораторію з питань експертизи та досліджень Державної фіскальної служби України та її територіальні підрозділи.

У зв'язку з наявністю розвинутої інфраструктури та матеріально-технічної бази лабораторій реалізація цієї вимоги потребує лише нормативного закріплення зазначеної вимоги ЄС та перепідготовки фахівців Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень ДФС для отримання спеціальних знань і навичок при визначенні країни походження товарів.

Іншим актуальним напрямом щодо запобігання й припинення митних правопорушень є проведення органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, контролю на підставі методів аудиту.

До основних чинників, що призводять до поширення контрабанди та шахрайства в сфері митного регулювання, можна віднести недосконалість нормативно-правового регулювання імпорту товарів та відсутність дієвого контролю за реалізацією імпортованих товарів на внутрішньому ринку.

На сучасному етапі пропонується створити багатоступеневу систему контролю за рухом імпортованих товарів з моменту їх ввезення на митну територію України до моменту реалізації споживачу. Зазначена система покликана забезпечити, по-перше, виявлення товарів, що надійшли в Україну контрабандним шляхом, по-друге, сплату суб'єктами господарювання всіх належних податків у повному обсязі, по-третє, виявлення фактів фальсифікації продукції. Зазначене завдання може бути вирішене в межах митного контролю на підставі методів аудиту та потребує об'єднання зусиль органів ДФС та правоохоронних органів. А обладнання всіх без винятку торговельних точок касовими апаратами є нині актуальним завданням.

За результатами перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств після ввезення товарів на митну територію України органами ДФС встановлені непоодинокі факти порушень законодавства України, а саме: заниження митної вартості товарів, нецільове використання товарів, незаконне отримання пільг тощо. Органами виконавчої влади, що реалізують митну політику, вживаються заходи по стягненню недоборів митних платежів,

порушники притягуються до адміністративної відповідальності. Але наявні факти виявлення ознак злочинів, розслідування яких входять до компетенції органів податкової міліції, зокрема, ст. 212, 222 Кримінального кодексу. Тому реформування податкової міліції має перспективи щодо комплексного підходу під час розслідувань злочинів економічного характеру, пов'язаних із контрабандою та шахрайством у митній сфері.

Перевірка митної вартості товарів, визначення країни походження товару, перевірка тарифної класифікації, правильності нарахування митних платежів, ідентифікація ризикових контрагентів та перевірка інших документів і відомостей відбувається безпосередньо при митному оформленні товарів й транспортних засобів, що технічно ускладнює митне оформлення, створює часові незручності при транспортуванні товарів, суттєво знижує фізичну пропускну спроможність митних постів та, відповідно, негативно впливає на обсяги експортно-імпортних операцій [227, с. 124]. Тому використання методів митного пост-аудиту прискорить процедуру митного оформлення та забезпечить підвищення ефективності контролю за проведенням зовнішньоекономічних операцій у частині сплати податків у повному обсязі.

Таким чином, ще одним шляхом удосконалення митно-правового регулювання, що відповідає вимогам ЄС, є вдосконалення та подальше глибоке впровадження контролю на підставі методів митного пост-аудиту, зміщення акцентів та перерозподіл ресурсів ДФС з процедури митного оформлення на процедуру перевірки системи звітності та обліку товарів і транспортних засобів після завершення митного оформлення.

Системне удосконалення нетарифного регулювання, як одного з елементів здійснення митної справи, має важливе значення для ефективної роботи державних органів. Усі повноваження, коло суб'єктів, об'єктів, предметів, основні напрями, процедури, з яких складається нетарифне провадження, повинні бути чітко окреслені в нормативних актах, інших документах загальнообов'язкового характеру, правилах, що визначають правову основу і послідовність прийняття рішень щодо видачі відповідних

дозволів державними органами, які наділені такими повноваженнями, а також процедуру захисту своїх прав (у випадку незгоди їх з прийнятим рішенням про відмову, наприклад, у видачі певної ліцензії).

Без відповідного нормативного закріплення та організації роботи з реалізації визначених нормативними актами напрямів, форм і методів здійснення нетарифного регулювання, неможливе адекватне правове регулювання цієї сфери відносин.

У свою чергу, для ефективного виконання поставлених перед ними завдань у сфері нетарифного регулювання суб'єкти, які до неї входять, повинні діяти виключно у межах закону. Кожен орган повинен чітко розуміти загальну мету покладеного на нього обов'язку щодо видачі документів дозвільного характеру, свої завдання й повноваження в цій сфері, змає нати повноваження інших органів.

Зокрема, вбачається за доцільне прийняття єдиного нормативного акта, який би чітко визначив: 1) принципи і напрями нетарифного регулювання; 2) його форми і методи; 3) загальні привила нетарифного провадження; 4) правила і принципи взаємодії органів, які здійснюють заходи нетарифного регулювання (тобто загальні стандарти нетарифного регулювання).

Існування такого акта уявляється цілком виправданим з тих причин, що велика кількість органів, які здійснюють видачу різноманітних дозволів, діють між собою не узгоджено, часто дублюють один одного, безпідставно створюють тяганину при видачі дозволів, чим опосередковано завдають матеріальної шкоди зацікавленим в одержанні дозволу особам.

Виникають питання й щодо багатьох аспектів здійснення державними органами провадження у справах нетарифного регулювання. Усе це, на нашу думку, зумовлює необхідність прийняття загальновстановленої нетарифної системи митно-правового регулювання. Уявляється, що ці проблеми повинні розглядатись як напрями стандартизації системи митно-правового регулювання.

Разом з тим, вважаємо, що починати стандартизацію необхідно з

узагальнювального законодавчого визначення нетарифного регулювання (як у вузькому, так і в широкому розумінні), відмежування його від інших, зовні схожих дій. Поодинокі, але невдалі спроби цього в науковій літературі були зроблені. Наприклад, часто автори ототожнювали всю систему нетарифного регулювання з однією з її форм – ліцензуванням, іншими зовні схожими з дозволом у митній сфері діями. Визначеність у цих питаннях – не тільки показник достатнього рівня правової культури юридичної думки в державі. Вона має й власне прикладне значення: оптимізується робота з нормативною базою, підвищується рівень підготовки митних посадовців, спрощується розуміння відповідних форм її здійснення з боку громадян та підприємців, зменшується кількість помилок і зловживань з боку відповідних посадових осіб.

Зазначене підтверджує, що виникла об'єктивна необхідність у систематизації митного законодавства України щодо нетарифного регулювання, відмежуванні його від суміжних сфер суспільних відносин. Це, на наш погляд, дозволить: 1) запобігти дублюванню в правовому регулюванні нетарифної системи; 2) уникнути виникнення суперечностей; 3) створити відокремлену систему норм, що адекватно відобразить сформовану систему суспільних відносин у цій сфері; 4) оптимізувати діяльність державних органів, які її здійснюють; 5) створити належну систему гарантій захисту прав і свобод людини у сфері нетарифного регулювання.

Удосконалення нетарифної системи повинне йти шляхом остаточного законодавчого закріплення понять: «нетарифне регулювання», «суб'єкти нетарифного регулювання», «об'єкти і предмети нетарифного регулювання», виділення їхніх особливих рис, умов і процедур здійснення. Відомо, що такі поняття, як «нетарифне регулювання» у вузькому і широкому розумінні існують лише в науковій літературі. Більше того, законодавче закріплення терміна «нетарифне регулювання» нині відсутнє.

Узагальнюючи викладене, відзначимо, що удосконалення нетарифного регулювання має йти в напрямках:

– чіткого визначення предметів і об'єктів нетарифного регулювання, його принципів;

– законодавчого відмежування нетарифного регулювання від інших, близьких за формами і цілями видів діяльності (наприклад, реєстрації рухомого і нерухомого майна суб'єктів господарювання);

– перегляду системи органів, які здійснюють заходи нетарифного регулювання, законодавчого закріплення їх вичерпного переліку та правового статусу, усунення паралелізму і дублювання в роботі;

– розробки механізму взаємодії органів, які формують нетарифну систему, як між собою, так і з іншими державними органами;

– подальшої деталізації в нормативних актах принципу законності, відповідно до якого нетарифне регулювання може здійснюватися лише: а) компетентними органами (посадовими особами); б) у межах їхніх адміністративно-митних повноважень; в) з дотриманням процедур (термінів, форм, методів тощо) видачі дозволу, ліцензії, квоти;

– удосконалення і законодавчого закріплення провадження у справах з питань нетарифного регулювання;

– посилення відповідальності посадових осіб, до повноважень яких відноситься видача дозволу заявникам (фізичним або юридичним особам);

– удосконалення механізму захисту прав осіб, які звертаються в органи нетарифної системи, за допомогою адміністративного судочинства.

Таким чином, у законопроекті «Про нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності» доцільно визнати:

1) загальну систему органів, які здійснюють заходи нетарифного регулювання в Україні, принципи їхньої діяльності;

2) термінологію, зокрема, дати юридичне визначення нетарифного регулювання;

3) предмети й об'єкти нетарифного регулювання (у юридичній літературі і нормативних актах нерідко відбувається їх ототожнення);

4) форми і методи здійснення нетарифного регулювання;

5) гарантії дотримання принципу законності державними органами в сфері нетарифного регулювання;

6) загальний порядок підготовки прийняття і видачі відповідних рішень (дозволів);

7) порядок здійснення контролю та нагляду за дотриманням встановлених правил;

8) загальні підстави відповідальності посадових осіб (на які безпосередньо покладено обов'язки щодо видачі дозволів), а також осіб, зацікавлених в одержанні дозволу (за порушення правил у сфері нетарифного регулювання);

9) загальні засади взаємодії органів нетарифного регулювання між собою.

Зазначені питання несуть велике юридичне навантаження і повинні обов'язково отримати законодавче закріплення.

Загалом уявляється, що вищевказаний проект закону може складатися з таких розділів:

I. Загальні положення.

II. Організаційно-правові основи здійснення заходів нетарифного регулювання.

III. Повноваження і порядок взаємодії державних органів в сфері нетарифного регулювання.

IV. Загальні основи проведення заходів нетарифного регулювання.

V. Правові гарантії захисту прав юридичних і фізичних осіб у сфері нетарифного регулювання.

VI. Загальні підстави відповідності за порушення правил нетарифного регулювання.

VII. Контроль і нагляд у сфері нетарифного регулювання.

VIII. Заключні положення.

Зазначений закон має на меті скорочення кількості державних органів, уповноважених на видачу різноманітних дозволів в сфері митної справи та вдосконалення нетарифних проваджень. А для визначення якості товарів, що

переміщуються через митний кордон України, варто створити або наділити повноваженнями один державний орган, який має діяти за принципом «єдиного вікна» в терміни, визначені цим законом.

Удосконалення потребує й чинне законодавство. Європейський досвід у галузі контролю за якістю товарів, що ввозяться на митну територію держави, зумовлює внесення змін до законодавства в сфері нетарифного регулювання в частині стандартизації та сертифікації продукції, що діє в Україні. Удосконалення в цьому напрямі має йти шляхом заміни державних стандартів на сучасні регламенти, відміни сертифікації продукції, що ввозиться на митну територію України, та введення ринкового нагляду.

Таким чином, удосконалення системи митно-правового регулювання має передбачати імплементацію українського законодавства у законодавство ЄС та використання сучасного досвіду Всесвітньої Митної Організації щодо спрощення та гармонізації митних процедур.

Висновки до розділу 3

1. Адміністративно-процесуальне забезпечення митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств здійснюється шляхом визначення та реалізації митних і нетарифних проваджень та адміністративних проваджень у справах про порушення митних правил.

2. Провадження у справах митно-правового регулювання – це нормативно-факультативний порядок здійснення процесуальних дій, які забезпечують законний і об'єктивний розгляд і вирішення індивідуальних митних справ, об'єднаних спільністю предмета регулювання.

3. Митне провадження – це комплекс процесуальних дій, які проводяться виключно посадовими особами органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, з метою забезпечення вимог нетарифного та митно-тарифного регулювання, виявлення порушень митних правил та забезпечення

реалізації зацікавленими особами своїх суб'єктивних прав по переміщенню через митний кордон транспортних засобів або товарів;

4. Митне адміністрування – це адміністративна діяльність органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, по забезпеченню виконання законодавства в сфері нетарифного та митно-тарифного регулювання та реалізації прав і свобод громадян та представників підприємств-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності при переміщенні товарів через митний кордон.

5. Заходи митного адміністрування являють собою інструменти механізму митно-правового регулювання, метою яких є забезпечення застосування в повному обсязі заходів нетарифного та митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств і в кінцевому результаті – гарантування митної безпеки держави. До заходів митного адміністрування відносяться: облік підприємств в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику; порядок переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон; порядок декларування товарів та транспортних засобів; порядок митного оформлення та митного контролю; запровадження та реалізація системи управління ризиками; перевірка системи звітності та обліку товарів і транспортних засобів на підставі методів аудиту та інші.

6. Удосконалення системи митно-правового регулювання має йти в напрямках імплементації українського законодавства у законодавство ЄС та використання сучасного досвіду Всесвітньої Митної Організації. На сучасному етапі шляхами удосконалення організаційно-процесуального забезпечення визначено: створення центрального органу виконавчої влади, що реалізує митну політику, – Державної митної адміністрації України; прискорення обміну інформацією між митними адміністраціями різних країн; оперативний обмін інформацією про ймовірні факти контрабанди та порушень законодавства України між митницями та правоохоронними органами України; оперативне надання митницям інформації іншими компетентними державними органами про дозволи на проведення зовнішньоекономічних операцій, що видані

суб'єктам господарювання; передання функції по видачі сертифікатів про походження від Торгово-промислової палати України до Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень та її територіальних підрозділів; застосування системи аналізу та управління ризиками при проведенні зовнішньоекономічних операцій; подальше глибоке впровадження контролю на підставі методів митного пост-аудиту; встановлення комбінованих ставок ввізного мита на високоліквідні товари; заміна державних стандартів на сучасні регламенти, відміна сертифікації продукції, що ввозиться на митну територію України, та введення ринкового нагляду.

7. У частині законодавчого регулювання вбачається за необхідне прийняття єдиного нормативного акта – Закону України «Про нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності», який має на меті скорочення кількості державних органів, уповноважених на видачу різноманітних дозволів у сфері митної справи та вдосконалення нетарифних проваджень. А для визначення якості товарів, що переміщуються через митний кордон України, необхідно створити або наділити повноваженнями один державний орган, який має діяти за принципом «єдиного вікна» в терміни, визначені цим законом.

ВИСНОВКИ

У дисертації розв'язано актуальне наукове завдання щодо визначення та реалізації основних напрямів організації митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств та удосконалення механізму митно-правового регулювання з урахуванням геополітичних інтересів України. Згідно з отриманими в процесі дослідження результатами сформульовано такі висновки і рекомендації:

1. Зважаючи на відсутність однозначного трактування понять у сфері митно-правового регулювання, визначено, що державна система митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності – це комплекс взаємозалежних елементів, до складу якого входять цілі, завдання, методи, принципи й засоби митно-правового регулювання, державні органи – суб'єкти митно-правового регулювання, об'єкт та предмет, процес та механізм митно-правового регулювання, митні правовідносини. Засобами забезпечення системи митно-правового регулювання визначені регуляторно-правові та організаційно-правові засоби митно-правового регулювання. До регуляторно-правових засобів віднесено нетарифне та митно-тарифне регулювання, до організаційно-правових – митне адміністрування.

2. У процесі дослідження розмежовано тлумачення категорій «митна політика» і «митно-правове регулювання» та сформульовані авторські визначення таких понять: митна політика – діяльність держави в сфері регулювання митних правовідносин, спрямована на вдосконалення системи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності; сукупність принципів, напрямів митної діяльності держави та інструмента їх реалізації – митної справи; митно-правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств – визначена нормативними актами діяльність компетентних державних органів, спрямована на забезпечення митної безпеки за допомогою адміністративних та економічних обмежень вільного переміщення товарів через митний кордон. Також, зважаючи на виняткову важливість місця митно-

правового регулювання серед інших інструментів митної політики, визначено, що у широкому розумінні митно-правове регулювання – це державна діяльність, відповідно до якої складаються суспільні відносини, регульовані нормами митного права – митні правовідносини; у вузькому розумінні митно-правове регулювання – це врегульований нормами права порядок реалізації заходів нетарифного та митно-тарифного регулювання за допомогою митного адміністрування; у загальному розумінні митно-правове регулювання є відображенням державного впливу на зовнішньоекономічну діяльність підприємств.

3. Стратегічна ціль митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств полягає у гарантуванні безпечних умов життя населення України та економічної безпеки держави, створенні умов для соціального та економічного прогресу. Об'єктом митно-правового регулювання є зовнішньоекономічна діяльність, поведінка людей спрямована на переміщення товарів через митний кордон, здійснення якої означає виконання обов'язків і реалізація права, передбачене для сторін митних правовідносин. Предметом митно-правового регулювання є товари та транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон.

4. З метою створення умов для соціального та економічного прогресу України митно-правове регулювання має ґрунтуватися на таких принципах, як законність, гуманізм, гласність, прозорість, науковість, рівність, системність, ефективність, оперативність, необхідності і достатності, спрощення митно-правового регулювання, стимулювання міжнародного співробітництва, введення міжнародних стандартів.

5. Визначено поняття «суб'єкт митно-правового регулювання», під яким розуміється організація, яка є частиною державного апарату і має певний обсяг компетенції, структуру, територіальний масштаб діяльності і за допомогою властивих тільки їй форм і методів державного управління встановлює або/та здійснює заходи митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Аналіз вітчизняного законодавства дав змогу провести власну

класифікацію органів державної влади залежно від їх компетенції в сфері митно-правового регулювання. До суб'єктів нетарифної системи митно-правового регулювання віднесено: Верховну Раду України, Президента України та Кабінет Міністрів України – у частині встановлення адміністративних заборон і обмежень зовнішньоекономічної діяльності; компетентні державні органи виконавчої влади: міністерства, агенції, комітети, служби тощо та Національний банк України – у частині видачі ліцензій, сертифікатів, дозволів стосовно товарів, що переміщуються через державний кордон України. До суб'єктів тарифної системи митно-правового регулювання віднесено: Верховну Раду України – у частині встановлення ставок митного оподаткування та пільг до товарів, що переміщуються через митний кордон України; Кабінет Міністрів України – у частині встановлення ставок зборів, що стягуються з підприємств під час переміщення товарів через митний кордон України; Міжвідомчу комісію з міжнародної торгівлі – у частині встановлення розміру ставок антидемпінгового, компенсаційного або спеціального мита за результатами відповідного розслідування. До суб'єктів системи митного адміністрування віднесено: Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, Державну фіскальну службу України в частині визначення митних правил та процедур; митниці Державної фіскальної служби України – у частині здійснення митних процедур, спрямованих на забезпечення митно-тарифного та нетарифного регулювання у повному обсязі.

6. Визначено поняття «нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств» як державну діяльність по закріпленню комплексу юридичних норм, що впливають на суспільні відносини в сфері митної справи, шляхом встановлення адміністративних заборон та обмежень зовнішньоекономічної діяльності підприємств, їх застосуванню та запровадженню контрольно-адміністративного впливу з боку компетентних органів. З метою розкриття сутності нетарифного регулювання проведена класифікація заходів нетарифного регулювання відповідно до напрямів діяльності держави по встановленню адміністративних обмежень в сфері

митних правовідносин. До заходів нетарифного регулювання відносяться державно-дискримінаційні заходи регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ліцензування і квотування зовнішньоекономічних операцій; «добровільні» обмеження експорту; ліцензування імпорту та експорту спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів; ліцензування імпорту валюти та цінних паперів; реєстрація зовнішньоекономічних контрактів; система експортного контролю: виконання міжнародних економічних санкцій (ембарго); міжнародна передача товарів військового призначення та подвійного використання; контроль за переміщенням через митний кордон України окремих категорій товарів із спеціальним статусом: об'єктів права інтелектуальної власності; культурних цінностей; гуманітарної допомоги; міжнародної технічної допомоги) та технічні бар'єри (сертифікація; санітарно-епідеміологічні вимоги; вимоги екологічної та радіаційної безпеки; вимоги до пакування та маркування товарів; ветеринарні вимоги; фітосанітарні вимоги; фармакологічні вимоги: реєстрація лікарських засобів, реєстрація виробів медичного призначення; вимоги до наркотичних, психотропних засобів та прекурсорів; імунобіологічні вимоги; харчові вимоги; насінневі вимоги; вимоги до металобрухту та виробів з нього; вимірювальні вимоги; радіоелектронні та високочастотні вимоги; гемологічні вимоги та інші).

7. На підставі проведеного аналізу законодавства в сфері нетарифного регулювання визначено, що нетарифне регулювання складається з певних елементів, які зумовлюють його структуру. До них відносяться цілі; суб'єкти, об'єкти та предмети нетарифного регулювання, сукупність правил діяльності державних органів, юридичних осіб, громадян, а також відповідні заходи контролю та примусу. Нетарифне регулювання може виявлятися у таких формах: 1) державна реєстрація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, контрактів, предметів регулювання; 2) ліцензування і квотування; 3) сертифікація; 4) технічна регламентація; 5) одержання спеціальних дозволів на здійснення певних дій у сфері зовнішньоекономічної діяльності; 6) заборонні заходи щодо експорту та імпорту окремих видів товарів: антимонопольні

засоби регулювання зовнішньоекономічної діяльності; ембарго, призупинення зовнішньоекономічної діяльності; 7) особливі вимоги щодо ведення зовнішньоекономічного діловодства: технічні та інформаційні вимоги до контрактів, товаросупровідних документів; витрати на додаткові документи, довідки, посвідчення тощо та інші.

8. Установлено, що адміністративно-процесуальне забезпечення митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств здійснюється шляхом визначення та реалізації митних і нетарифних проваджень та адміністративних проваджень у справах про порушення митних правил. Митне провадження – це комплекс процесуальних дій, які проводяться виключно посадовими особами органів виконавчої, влади, що реалізують митну політику, з метою забезпечення вимог нетарифного та митно-тарифного регулювання, виявлення порушень митних правил та забезпечення реалізації зацікавленими особами своїх суб'єктивних прав по переміщенню через митний кордон транспортних засобів або товарів. Митне адміністрування складається з митних проваджень та являє собою адміністративну діяльність органів виконавчої влади, що реалізують митну політику, по забезпеченню виконання законодавства в сфері нетарифного та митно-тарифного регулювання та реалізації прав і свобод громадян та представників підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності при переміщенні товарів через митний кордон.

9. Заходи митного адміністрування являють собою інструменти механізму митно-правового регулювання, метою яких є забезпечення застосування в повному обсязі заходів нетарифного та митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств і в кінцевому результаті – гарантування митної безпеки держави. До заходів митного адміністрування відносяться: облік підприємств в органах виконавчої влади, що реалізують митну політику; порядок переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон; порядок декларування товарів та транспортних засобів; порядок митного оформлення та митного контролю; запровадження та

реалізація системи управління ризиками; перевірка системи звітності та обліку товарів і транспортних засобів на підставі методів аудиту та інші.

10. Удосконалення системи митно-правового регулювання має здійснюватися в напрямках імплементації українського законодавства у законодавство ЄС та використання сучасного досвіду Всесвітньої Митної Організації. Визначено такі шляхи удосконалення організаційно-процесуального забезпечення на сучасному етапі, як:

- створення центрального органу виконавчої влади, що реалізує митну політику – Державної митної адміністрації України;

- прискорення обміну інформацією між митними адміністраціями різних країн;

- оперативний обмін інформацією про ймовірні факти контрабанди та порушень законодавства України між митницями та правоохоронними органами України;

- оперативне надання митницям інформації іншими компетентними державними органами про дозволи на проведення зовнішньоекономічних операцій, що видані суб'єктам господарювання;

- передання функції по видачі сертифікатів про походження від Торгово-промислової палати України до Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень та її територіальних підрозділів;

- застосування системи аналізу та управління ризиками при проведенні зовнішньоекономічних операцій;

- подальше глибоке впровадження контролю на підставі методів митного пост-аудиту;

- встановлення комбінованих ставок ввізного мита на високоліквідні товари;

- заміна державних стандартів на сучасні регламенти, відміна сертифікації продукції, що ввозиться на митну територію України та введення ринкового нагляду.

У частині законодавчого регулювання вбачається за необхідне прийняття

єдиного нормативного акта – Закону України «Про нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності». Уявляється, що цей законопроект може складатися з таких розділів:

I. Загальні положення;

II. Організаційно-правові основи здійснення заходів нетарифного регулювання;

III. Повноваження і порядок взаємодії органів, які здійснюють нетарифне регулювання в Україні;

IV. Загальні основи проведення заходів нетарифного регулювання;

V. Правові гарантії захисту прав юридичних і фізичних осіб у сфері нетарифного регулювання;

VI. Загальні підстави відповідальності за порушення правил нетарифного регулювання;

VII. Контроль і нагляд у сфері нетарифного регулювання;

VIII. Заключні положення.

Зазначений закон має на меті скорочення кількості державних органів, уповноважених на видачу різноманітних дозволів в галузі митної справи та вдосконалення нетарифних проваджень. А для визначення якості товарів, що переміщуються через митний кордон України, доцільно створити або наділити повноваженнями один державний орган, який має діяти за принципом «єдиного вікна» у терміни, визначені цим законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.91 №959–XII // Відомості Верховної Ради УРСР – 1991. – № 29. – Ст. 377.
2. Философский энциклопедический словарь. – М.: ИНФРА–М, 2003. – 576 с.
3. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495–VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 32. – Ст. 1175.
4. Бережнюк І.Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія / І. Г. Бережнюк.– Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2009. – 543 с.
5. Стельмашук А.М. Підвищення ролі митної політики в системі захисту внутрішнього ринку / А. М. Стельмашук // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – №6. – 2011. – С. 279–286.
6. Мазур А.В. Поняття митної справи: ідея, зміст, законодавче закріплення / А.В. Мазур // Митна справа. – 2008. – № 5. – С. 8–12.
7. Пашко П. В. Щодо термінів «митна політика» та «митна справа» / П. В. Пашко // Вісник Академії митної служби України. Серія Економіка. – 2012. – № 2 (48). – С. 41–45.
8. Сандровский К.К. Таможенное право в Украине: учеб. пособ. для студ. юрид. вузов и факультетов / К.К.Сандровский. – К.: Вентури, 2000 – 208 с.
9. Шульга М.Г. Митне право України: навчальний посібник / М.Г. Шульга. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2005. – 100 с.
10. Шишка Р.Б. Митне право України: підручник / Р.Б. Шишка. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 320 с.
11. Настюк В.Я. Адміністративно-правові проблеми законодавчого регулювання митної справи в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07/ В.Я. Настюк В. Я.; Національна юридична академія України. – Х., 2004. – 427 с.
12. Комзюк В.Т. Адміністративно-правові засоби здійснення митної

справи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / В.Т. Комзюк. – Х., 2003. – 20 с.

13. Ківалов С.В. Митна політика України: підручник / С.В. Ківалов, Б.А. Кормич. – О.: Юридична література, 2002. – 255 с.

14. Настюк В.Я. Норми митного права: теорія і практика застосування: монографія / В.Я. Настюк. – Х.: Факт, 2003. – 215 с.

15. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_926.

16. Гуд А.М. Митно–правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств як базовий інститут митної справи / А. М. Гуд // Митна справа. – 2006. – № 3. – С. 48–52.

17. Градчина М.В. Налоговая система Украины. / М.В. Градчина, Н.И. Новиченко, А.В. Капина. – К.: МАУП, 2001. – 263 с.

18. Гуд А.М. Правовий статус товарів та інших предметів, що ввозяться на митну територію України / А.М.Гуд // Проблеми законності: Респ. міжвідомч. наук. зб. – Вип. 62 / Відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2003. – С. 70–74.

19. Гамидулаева Х. С. Реализация принципа законности в системе государственного управления таможенной сферы: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / Гамидулаева Х. С.; Фед. гос. бюд. уч. науки инст. гос. и права РАН. – М., 2012. – 26 с.

20. Холод В.В. Системні аспекти державного управління [Електронний ресурс] / В.В. Холод // Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган–Барановського. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=68371>.

21. Мельник А.Ф. Національна економіка: навч. посібник / А.Ф. Мельник, А.Ю. Васіна, Т.Л. Желюк, Т.М. Попович ; за ред. А.Ф. Мельник. – К.: Знання, 2011. – 463 с.

22. Угода про технічні бар'єри у торгівлі від 15.04.94 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2989.
23. Кормич Б.А. Державно-правовий механізм митної політики України: монографія / Б.А. Кормич. – Х., 2012. – 199 с.
24. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.93 № 15–93// Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №17. – Ст. 184.
25. Про затвердження Положення про переміщення цінних паперів через митний кордон України: постанова Правління Національного банку України від 22.12.2011 №469 // Офіційний вісник України. – 2012. – №9.– Ст. 335.
26. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.98 № 622 // Офіційний вісник України. – 1998. – №42. – Ст. 107.
27. Адміністративне право України: підручник. / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, В.В. Богуцький [та ін.]; заг. ред. Ю.П.Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. – 2-е вид., переробл. та допов. – Х.: Право, 2012. – 656 с.
28. Деякі питання здійснення попереднього документального контролю в пунктах пропуску через державний кордон України: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.10.2011 № 1030 / Офіційний вісник України. – 2011. – № 78. – Ст. 2882.
29. Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа: наказ Міністерства фінансів

України від 30.05.2012 № 631 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 64. – Ст. 2627.

30. Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні транзитних переміщень: наказ Міністерства фінансів України від 09.12.2012 № 1066 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 99. – Ст. 4027.

31. Про затвердження Порядку надання складським об'єктам статусу «митний склад» та позбавлення такого статусу: наказ Міністерства фінансів України від 16.07.2012 № 835 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 61. – Ст. 2491.

32. Про затвердження Порядку створення зон митного контролю: наказ Міністерства фінансів України від 22.05.2012 № 583 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 56. – Ст. 2270.

33. Про затвердження Примірного регламенту митниць Державної фіскальної служби України: наказ Державної фіскальної служби України від 05.12.2014 № 351.

34. Звіт про виконання Плану роботи Державної фіскальної служби України на 2015 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/data/files/131201.pdf>.

35. Декларація про державний суверенітет від 16.07.90 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – №31. – Ст. 429.

36. Конституція України від 28.06.96 // Відомості Верховної Ради України, – 1996. – № 30. – Ст. 141.

37. Додин Е.В. Функции и формы деятельности таможенных органов Украины / Е.В. Додин // Митна справа. – 2003. – № 5. – С. 7–22.

38. Ноздрачев А.Ф. Таможенное право: учебник / Ноздрачев А.Ф., Гравина А.А. и др.; отв. ред. А.Ф. Ноздрачев. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 688 с.

39. Батычко В.Т. Таможенное право в вопросах и ответах [Електронний ресурс] / В.Т. Батычко – Таганрог: Изд-во ТРТУ, 2005. – Режим доступу: <http://www.aup.ru/books/m229/11.htm>.

40. Бакаева О.Ю. Таможенные фискальные доходы: правовое регулирование / О.Ю. Бакаева и др., под ред. Н.И. Химичевой. – М., 2005. – 187 с.
41. Чернявский А.Г. Таможенное право: учебник / А.Г. Чернявский. – М.: Издательство «ЮСТИЦИЯ», 2016. – 556 с.
42. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 400 с.
43. Ожегов С.И., Шведова В.Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / С.И.Ожегов, В.Ю.Шведова. Российская академия наук. Институт русского языка им. В.В. Виноградова. – 4-е изд., дополненное. – М: Азбуковник, 1998. – 944 с.
44. Дворецкий И. Х. Латинско–русский словарь (около 50000 с.). / И. Х. Дворецкий. – Изд. 2-е, доп., перераб.– М. : Рус. яз., 1976. – 1096 с.
45. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.96 № 393/96–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.
46. Порядок виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа: Наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 № 631 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 64. – Ст. 2627.
47. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну: Закон України від 22.12.98 № 332–XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 11. – Ст. 78.
48. Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенція МДП) 1975 року // Офіційний вісник України – 2007. – № 3.– Ст. 138.
49. Таможенная конвенция о карнете А.Т.А. для временного ввоза товаров (Конвенция А.Т.А.) // Таможенные ведомости –1996.– № 1. – С. 124–146.

50. Дудчак В. І. Митна справа: навчальний посібник / В.І. Дудчак, О.В. Мартинюк – К: Видавництво КНЕУД, 2002. – 310 с.
51. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755–VI //Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.
52. Терещенко С.С. Основи митного законодавства: питання теорії та практики зовнішньоекономічної діяльності: навчальний посібник для студентів вищих та середньо-спеціальних закладів / С.С. Терещенко – К: Август, 2001. – 422 с.
53. Корнєва Т. В. Необхідність визначення понять заходів тарифного та нетарифного регулювання при переміщенні товарів через митний кордон України / Т. В. Корнєва // Митна справа. – 2005. – № 1. – С. 96–100.
54. Романенко В.В. Нетарифне регулювання переміщення товарів через митний кордон України: адміністративно-правові засади: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В.В. Романенко. – Х., 2012. – 199 с.
55. Єгоров О.Б. Митна економіка (Україна – СОТ – ЄС): посібник / О.Б.Єгоров – О.: Пласске, 2005.– 226 с.
56. Алексеев С.А. Регулирование использования нетарифных мер в праве ЕС: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 «Международное право. Европейское право» / С.А. Алексеев. – М., 2003. – 26 с.
57. Жорін Ф.Л. Сучасна митна політика України: навчальний посібник / Ф.Л. Жорін – К.: Магістр–XXI ст., 2006. – 176 с.
58. Додин Е.В. Нетарифное регулирование в таможенной практике Украины / Е.В. Додин // Митна справа .– 1999. – №2.– С.29–35.
59. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 562.
60. Комплексне порівняльне–правове дослідження відповідності законодавства України у сфері нетарифних бар'єрів між Україною та ЄС: технічні бар'єри та санітарія і фітосанітарія.[Електронний ресурс]. – Державний департамент з питань адаптації законодавства. – Київ, 2011. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/file/23501>.

61. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 №794–VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 13. – Ст. 222.
62. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 23. – Ст. 158.
63. Кіян О.В. Методи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / О.В. Кіян // Митна справа. – 2007. – № 2 – С. 13–16.
64. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2015 рік: постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 №1 // Офіційний вісник України – 2015. – № 6. – Ст. 123.
65. Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини: навчальний посібник. / В.В. Козик, Л.А. Панкова, Н.Б. Даниленко. – К.: Знання, 2008.- 406 с.
66. Про затвердження форми та змісту ліцензії: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Державної регуляторної служби України від 14.07.2015 № 781/38// Офіційний вісник України. — 2015. – №59. – Ст. 1947.
67. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів: Закон України від 19.12.1995 № 481/95–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 46. – Ст. 345.
68. Про затвердження переліку товарів, ввезення яких на митну територію України та/або переміщення територією України прохідним та внутрішнім транзитом здійснюється за умови обов'язкового надання митним органам забезпечення сплати митних платежів: постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 №461 // Офіційний вісник України. – 2012 . – № 40. – Ст. 554.
69. Про особливості державного регулюванні діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для

лазерних систем зчитування: Закон України 17.01.2002 № 2953–III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 17. – Ст. 121.

70. Про основні вузли для спеціалізованого обладнання з виробництва дисків для лазерних систем зчитування, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню: постанова Кабінету Міністрів України від 17.05.2002 № 672 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 21. – Ст. 1040.

71. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: Постанова Правління Національного банку України від 06.08.2003 № 327 // Офіційний вісник України. – 2003. – №36. – Ст. 1955.

72. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.93 № 15–93 // Відомості Верховної Ради України –1993. – №17.– Ст. 184.

73. Економічна енциклопедія: в 3 т. / [ред.кол. Мочерний С.В. (відп. ред.) та ін.] – Київ.: Видавничий центр “Академія”, 2000.– Т.1 – 864 с.

74. Про затвердження Порядку реєстрації зовнішньоекономічних контрактів (договорів) на здійснення експортних операцій з металобрухтом: постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 № 155 //Офіційний вісник України –2002. – №18.– Ст. 344.

75. Про затвердження Переліку товарів, експорт яких здійснюється за умови реєстрації зовнішньоекономічних договорів (контрактів): наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 11.07.2002 № 207 // Офіційний вісник України. – 2002. – №29. – Ст.1392.

76. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.95 № 35/95–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 12. – Ст. 81.

77. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання: Закон України від 20.02.2003 № 549–IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 23. – Ст. 148.

78. Про Державну службу експортного контролю України: Указ Президента України від 08.04.2011 № 448/2011 // Офіційний вісник України – 2011. – № 29. – Ст. 1256.

79. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення: постанова Кабінету Міністрів України від 20.11.2003 № 1807 // Офіційний вісник України – 2003. – №48. – Ст. 2506.

80. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного призначення: постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2004 № 86 // Офіційний вісник України – 2004. – №4. – Ст. 167.

81. Галака С.П., Гришуткін О.М., Перепелиця Г.М., Сівер О.І. Експортний контроль в системі міжнародної безпеки: навчальний посібник. / С.П. Галака, О.М. Гришуткін, Г.М. Перепелиця, О.І. Сівер; за ред. О.М.Гришуткіна. – К.: КВІЦ, 2012. – 368 с.

82. Про порядок встановлення (скасування) обмежень на експорт товарів відповідно до міжнародних зобов'язань України: Указ Президента України від 15.07.99 № 861/99 // Офіційний вісник України – 1999. – № 28. – Ст. 109.

83. Про внесення змін до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»: Закон України від 01.06.2000 № 1771–III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 37. – Ст. 307.

84. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15.12.93 №3688–XII// Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №7. – Ст. 34.

85. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.93 №3689–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №7. – Ст.36.

86. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123.

87. Про охорону прав на зазначення походження товарів: Закон України від 16.06.99 № 752–XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 32. – Ст.267.

88. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем: Закон України від 05.11.97 № 621/97–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 8. – Ст. 28.

89. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.

90. Всемирная конвенция об авторском праве [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/952_006.

91. Про затвердження Положення про Державну службу інтелектуальної власності України: постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2014 № 658 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 97. – Ст. 2783.

92. Про затвердження Порядку реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 №648 //Офіційний вісник України. – 2012. – № 50. – Ст. 2008.

93. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.99 № 1068–XIV// Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 48. – Ст. 405.

94. Тулянцева І.В. Правове регулювання переміщення культурних цінностей через митний кордон України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / І. В. Тулянцева. – Х., 2010. – 21 с.

95. Про затвердження Порядку видачі свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей або відмови в його видачі, переоформлення, видачі дубліката, анулювання: постанова Кабінету Міністрів України від 25.11.2015 № 963 // Офіційний вісник України – 2015. – № 96. – Ст. 3286.

96. Про затвердження зразка свідоцтва на право вивезення(тимчасового вивезення) культурних цінностей з території України:

постанова Кабінету Міністрів України від 20.06.2000 № 984// Офіційний вісник України. – 2000. – № 25. – Ст. 1052.

97. Про затвердження Переліку державних установ, закладів культури, інших організацій, яким надається право проведення державної експертизи культурних цінностей: наказ Міністерства культури України від 11.09.2014 №744 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 81. – Ст. 2305.

98. Про затвердження Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розміру плати за їх проведення: постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2003 № 1343 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 35. – Ст. 1889.

99. Про затвердження Інструкції про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України: наказ Міністерства культури і мистецтв України № 258 від 22.04.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0571-02>.

100. Про затвердження Порядку реєстрації отримувачів гуманітарної допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2013 №39 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 25. – Ст. 328.

101. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22.10.1999 № 1192–XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 51. – Ст. 451.

102. Про затвердження Порядку взаємодії центральних органів виконавчої влади та Національного банку щодо визнання вантажів (товарів), коштів, у тому числі в іноземній валюті, виконаних робіт, наданих послуг гуманітарною допомогою: постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2013 № 241 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 29. – Ст. 990.

103. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 № 153// Офіційний вісник України. – 2002. – № 8. – Ст. 340.

104. Про стандартизацію і сертифікацію: декрет Кабінету Міністрів України від 10.05.93 № 46–93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 27. – Ст. 289.

105. Про затвердження Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні: наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 01.02.2005 №28 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 19. – Ст. 1006.

106. Про затвердження Порядку митного оформлення товарів, що ввозяться на митну територію України та підлягають обов'язковій сертифікації в Україні, і визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 14.05.2008 № 446 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 35. – Ст. 1171.

107. Регламент (ЄС) N 765/2008 Європейського Парламенту та Ради, що встановлює вимоги для акредитації та нагляду за ринком щодо реалізації продукції та скасовує Регламент (ЄС) N 339/93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_938.

108. Рішення № 768/2008/ЕС Європейського парламенту і Ради ЄС по встановленню загальних правил торгівлі товарами і відміні Рішення Ради ЄС 93/465/ЕЕС 93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_b42.

109. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 № 1315–VII// Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 31. – Ст. 1058.

110. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 № 124–VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 14. – Ст.96.

111. Про затвердження Технічного регламенту піротехнічних виробів: постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 № 839// Офіційний вісник України. – 2011. – № 60. – Ст. 2416.

112. Про затвердження Технічного регламенту маркування матеріалів, що використовуються для виготовлення основних складових взуття, яке

надходить для продажу: постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 45. – Ст. 1849.

113. Про затвердження Технічного регламенту з екологічного маркування: постанова Кабінету Міністрів України від 18.05.2011 № 529 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 39. – Ст. 1599.

114. Про затвердження технічних регламентів щодо енергетичного маркування: постанова Кабінету Міністрів України від 07.08.2013 № 702 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 5. – Ст. 2822.

115. Про затвердження Технічного регламенту щодо правил маркування харчових продуктів: наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.10.2010 № 487 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 12. – Ст. 540.

116. Про затвердження Технічного регламенту безпеки машин: постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2013 № 62 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 9. – Ст. 344.

117. Про затвердження Технічного регламенту радіобладнання і телекомунікаційного кінцевого (термінального) обладнання: постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2009 № 679 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 50. – Ст. 1705.

118. Про затвердження Технічного регламенту безпеки простих посудин високого тиску: постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2009 № 268 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 28. – Ст. 748.

119. Про затвердження Технічного регламенту щодо назв текстильних волокон і маркування текстильних виробів: постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2009 № 13 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 3. – Ст. 86.

120. Про затвердження Технічного регламенту енергетичного маркування електричних ламп та світильників: постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.2015 № 340 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 44. – Ст. 1387.

121. Про затвердження Технічного регламенту обмеження використання деяких небезпечних речовин в електричному та електронному обладнанні: постанова Кабінету Міністрів України від 03.12.2008 № 1057 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 94. – Ст. 3109.

122. Про затвердження Технічного регламенту пересувного обладнання, що працює під тиском: постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 № 967 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 86. – Ст. 2880.

123. Про затвердження Технічного регламенту безпеки іграшок: постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 № 515 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 61. – Ст. 2192.

124. Про затвердження Технічного регламенту обладнання та захисних систем, призначених для застосування в потенційно вибухонебезпечному середовищі: постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 № 898 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 78. – Ст. 2612.

125. Про затвердження Технічного регламенту приладів, що працюють на газоподібному паливі: постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 856 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 73. – Ст. 2459.

126. Про затвердження Технічного регламенту засобів індивідуального захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2008 № 761 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 66. – Ст. 2216.

127. Про затвердження Технічного регламенту водогрійних котлів, що працюють на рідкому чи газоподібному паливі: постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2008 № 748 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 65. – Ст. 2189.

128. Про затвердження Технічного регламенту мийних засобів: постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2008 № 717 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 63. – Ст. 2128.

129. Про затвердження Технічного регламенту щодо медичних виробів: постанова Кабінету Міністрів України від 02.10.2013 № 753 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 82. – Ст. 3046.

130. Про затвердження Технічного регламенту щодо медичних виробів для лабораторної діагностики *in vitro*: постанова Кабінету Міністрів України від 02.10.2013 № 754 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 82. – Ст. 3047.

131. Про затвердження Технічного регламенту щодо активних медичних виробів, які імплантують: постанова Кабінету Міністрів України від 02.10.2013 № 755 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 82. – Ст. 3048.

132. Про затвердження Технічного регламенту закритих джерел іонізуючого випромінювання: постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 № 1382 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 93. – Ст. 3408.

133. Про затвердження Технічного регламенту морського обладнання: постанова Кабінету Міністрів України від 05.09.2007 № 1103 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 67. – Ст. 2588.

134. Про затвердження Технічного регламенту щодо пакувальних комплектів для зберігання та захоронення радіоактивних відходів і плану заходів з його застосування: постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 № 939 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 53. – Ст. 2162.

135. Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 № 4004–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 27. – Ст. 218.

136. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000 № 1645–III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 29. – Ст. 228.

137. Про затвердження Правил санітарної охорони території України: постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2011 № 893 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 65. – Ст. 19.

138. Про оптимізацію державного санітарно–епідеміологічного нагляду щодо об'єктів зовнішньоекономічної діяльності за кодами УКТЗЕД: постанова Державної санітарно-епідеміологічної служби України від 26.12.2008 № 25 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/perelik-obektiv-zovnishnoekonomichnoyi-dijalnosti-za-kodami-nor15737.html>.

139. Про Положення про Державну екологічну інспекцію України: Указ Президента України від 13.04.2011 № 454/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – №29. – Ст. 1260.

140. Про здійснення екологічного контролю в пунктах пропуску через державний кордон: постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.1995 № 198 // ЗП України. – 1995. – №6. – Ст. 143.

141. Про затвердження Положення про екологічний контроль у пунктах пропуску через державний кордон та в зоні діяльності регіональних митниць і митниць: наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 08.09.1999 № 204 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 47. – Ст. 156.

142. Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_022.

143. Про затвердження Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням і Жовтого та Зеленого переліків відходів: постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2000 № 1120 // Офіційний вісник України. – 2000. – №29. – Ст. 1217.

144. Про ветеринарну медицину: Закон України від 25.06.1992 № 2498–XII// Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 531.

145. Про затвердження Типового положення про регіональну службу державного ветеринарно–санітарного контролю та нагляду на державному кордоні та транспорті: постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2009 №801 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 58. – Ст. 2039.

146. Про затвердження Порядку пропуску вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини, через державний кордон України: наказ Головного державного інспектора ветеринарної медицини України від 21.12.1999 № 49 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 2. – Ст. 56.

147. Про карантин рослин: Закон України від 30.06.1993 № 3348–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 34. – Ст. 352.

148. Про деякі питання реалізації Закону України "Про карантин рослин": постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2007 № 705 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 37. – Ст. 1459.

149. Про затвердження Фітосанітарних правил ввезення з-за кордону, перевезення в межах країни, транзиту, експорту, порядку переробки та реалізації підкарантинних матеріалів: наказ Міністерства аграрної політики України від 23.08.2005 № 414 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 40. – Ст. 2571.

150. Міжнародна конвенція про захист рослин [Електронний ресурс].– Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_805.

151. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про захист рослин: Указ Президента України від 31.01.2006 № 81/2006 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 5. – Ст. 213.

152. Про насіння і садивний матеріал: Закон України від 26.12.2002 № 411–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 13. – Ст. 92.

153. Про Державну інспекцію сільського господарства України: Указ Президента України від 13.04.2011 № 459/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – Ст.1265.

154. Про затвердження Порядку ввезення в Україну насіння сорту, який занесений до Реєстру сортів рослин Організації економічного співробітництва та розвитку, тих сільськогосподарських рослин, до схем сортової сертифікації яких приєдналася Україна, за умови, що воно призначене для розмноження і наступного вивезення за межі країни: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 25.03.2013 № 216 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 31. – Ст. 1109.

155. Про затвердження Порядку підтвердження для ввезення в Україну насіння і садивного матеріалу сортів рослин для селекційних, дослідних робіт і експонування: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 20.02.2013 № 116 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 22. – Ст. 754.

156. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 № 771/97–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 19. – Ст. 98.

157. Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції: Закон України від 17.07.1997 № 468/97–ВР// Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 44 – Ст. 281.

158. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 № 667 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 73. – Ст. 2402.

159. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 № 442 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 74. – Ст. 2105.

160. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин [Електронний ресурс]. – Код доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_096.

161. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 15.02.1995 № 60/95–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 60.

162. Питання Державної служби України з контролю за наркотиками: Указ Президента України від 13.04.2011 № 457/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29.– Ст. 1263.

163. Про затвердження Порядку видачі дозволів на ввезення на територію України, вивезення з території України або транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.1997 № 146 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 6. – Ст. 78.

164. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 770 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 19. – Ст. 789.

165. Про затвердження Порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом: постанова Кабінету Міністрів України від 03.06.2009 № 589 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 44. – Ст. 1477.

166. Про затвердження переліку пунктів пропуску через митний кордон України, через які дозволяється переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2002 № 1950 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 52. – Ст. 2371.

167. Про лікарські засоби: Закон України від 04.04.1996 № 123/96–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 22. – Ст. 86.

168. Про затвердження Положення про Державну службу України з лікарських засобів: Указ Президента України від 08.04.2011 № 440/2011 // Офіційний вісник Президента України. – 2011. – № 11. – Ст. 604.

169. Директива Совета 93/42/ЕЕС от 14 июня 1993 года по вопросу медицинского оборудования. Directive 93/42/ЕЕС of 14 June 1993 concerning medical devices [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icqc.eu/userfiles/File/directive%2093%2042%20ees%20medical%20devices.pdf>.

170. Про обов'язкове застосування технічних регламентів: лист Державної фіскальної служби України від 02.07.2015 № 23741/7/99-99-24-03-01-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qdpro.com.ua/news/list-dfsu-pro-obovyazkove-zastosuvannya-tehnicnih-reglamentiv>.

171. Про затвердження Порядку ввезення на територію України незареєстрованих лікарських засобів, стандартних зразків, реагентів: Наказ Міністерства охорони здоров'я від 26.04.2011 № 237 // Офіційний вісник України. – 2011. – №63. – Ст. 2508.

172. Про радіочастотний ресурс України: Закон України від 01.06.2000 № 1770–ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 298.

173. Про затвердження Положення про надання дозволів на ввезення з-за кордону в Україну радіоелектронних засобів та випромінювальних

пристроїв: рішення Національної комісії з питань регулювання зв'язку України від 05.02.2009 № 1338 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 33. – Ст. 707.

174. Про затвердження порядків видачі дозволу на ввезення з-за кордону радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв спеціального призначення і ввезення з-за кордону, придбання, встановлення та експлуатації радіоелектронних засобів і випромінювальних пристроїв спеціального призначення: постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 № 184 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 30. – Ст. 874.

175. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними: Закон України від 18.11.1997 № 637/97–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 9. – Ст. 34.

176. Про створення Державного гемологічного центру України: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.1993 № 713 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/713-93-%D0%BF>.

177. Про затвердження Порядку оформлення супровідних документів та введення в обіг алмазів відповідно до сертифікаційної схеми Кімберлійського процесу: наказ Міністерства фінансів України від 09.04.2003 № 276 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 18. – Ст. 878.

178. Габричидзе Б.М. Российское таможенное право: учебник для вузов / Б.М. Габричидзе. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – 448 с.

179. Терещенко С.С. Основи митного законодавства в Україні: теорія та практика: навч. посіб. для студентів вищ. та серед. спец. навч. закл. / С.С. Терещенко, В.П. Науменко. – К.: АТ «Август», 1999. – 296 с.

180. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 № 2806–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 48. – Ст. 483.

181. Цвік М.В., Ткаченко В.Д., Петришин О.В. Загальна теорія держави і права / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, О.В. Петришин. – Х.: Право, 2002. – 432 с.

182. Авер'янов В. Б. Методологічні засади реформування українського адміністративного права / В. Б. Авер'янов // Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Вип. 12. – К., 2001. – С. 298–307.
183. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2314–III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
184. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник / С. Г. Стеценко. – К.: Атіка, 2007. – 624 с.
185. Битяк Ю.П. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк , В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю. П. Битяка, – К.: Юрінком, 2007. – 544 с.
186. Гуд А. М. Структура та шляхи модернізації нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств в Україні / А.М. Гуд // Митна справа. – 2015. – № 2.– С. 22–28.
187. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: підручник / О.М. Бандурка – Х.: Університет внутрішніх справ, 1998. – 480 с.
188. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник / В.К. Колпаков – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.
189. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: підручник для юрид. вузів і фак. / Ю.П. Битяк, В.В. Богуцький, В.М. Гаращук [та ін.]; за ред. Ю.П. Битяка. – Х.: Право, 2000. – 520 с.
190. Марченко М.Н. Общая теория государства и права. Академический курс: в 3 т. / отв. ред. М. Н. Марченко. – М.: ИКД «Зерцало–М», 2002. – Т. 2. – 528 с.
191. Дьоміна С.Ю. Адміністративна деліктність у сфері митної справи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / С.Ю. Дьоміна. – К., 2011. – 23 с.
192. Кивалов С.В. Таможенное право: административная ответственность за нарушение таможенных правил / С.В. Кивалов. – О.: НПФ Астропринт, 1986. – 175 с.

193. Калюта А. Б. Адміністративно-юрисдикційна діяльність митних органів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / А. Б. Калюта. – Х., 2007. – 18 с.
194. Остапенко О. І. Адміністративна діяльність: навчальний посібник / за заг. ред. О. І. Остапенка. – Л.: ЛІВС, 2002. – 252 с.
195. Гуд А. М. Понятия и принципы административного производства о нарушении таможенных правил / А. М. Гуд // Проблемы законности: Респ. міжвідомч. наук. зб. – Вип. 57 / Відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2002. – С. 119–125.
196. Колпаков В.К., Кузьменко О.В., Пастух І.Д. Сущенко В.Д. Курс адміністративного права України: підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко та ін. / за ред. В. В. Коваленко. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 808 с.
197. Юридична енциклопедія / [редкол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 1: А–Г. – 672 с.
198. Приймаченко Д. В. Адміністративна діяльність митних органів у сфері реалізації митної політики держави: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Д. В. Приймаченко. – Дніпропетровськ, 2007. – 468 с.
199. Авер'янов В. Б. Принцип верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практика реалізації / В. Б. Авер'янов // Право України. – 2010. – № 3. – С. 72–79.
200. Андрійко О.Ф. Проблеми адміністративно-правового забезпечення оптимізації державного управління в Україні на сучасному етапі: наукова доповідь / за заг. ред. О. Ф. Андрійко. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. – 40 с.
201. Настюк В.Я. Адміністративно-правові проблеми законодавчого регулювання митної справи в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 / В. Я. Настюк. – Х., 2005. – 36 с
202. Пиголкин А.С., Дмитриева Ю.А. Теория государства и права: учебник для бакалавров / А.С. Пиголкин и др.; под ред. А.С. Пиголкина,

Ю.А. Дмитриева.– М.: Изд. Юрайт, 2013. – 761 с.

203. Гончарук Т.С. Адміністративне право України. Загальна та особлива частина: навч. посібник / С.Т. Гончарук. – К.: НАВС, 2000. – 240 с.

204. Оніщик Ю.В. Актуальні питання структури митних правовідносин / Ю.В. Оніщик // Право та управління. – 2012. – № 1. – С. 350–358 // Електронне фахове видання. Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/prtup/2012_1/onichik.pdf.

205. Дьомін Ю.М. Правові засади організації та здійснення митного контролю в Україні: теоретичні та практичні проблеми дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / Ю. М. Дьомін. – К., 2006. – 435 с.

206. Пісьмаченко Л. М. Державне управління зовнішньоекономічною діяльністю в умовах інтеграції України у світовий економічний простір: механізми регулювання та контролю: автореф. дис. ... докт. наук з держ. управління: 25.00.02 / Л. М. Пісьмаченко. – К., 2008. – 30 с.

207. Господарський кодекс України від 16.01.2003 N 436–IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № №18–22. – Ст. 144.

208. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.

209. Козырин .А.Н. Таможенное право России. Общая часть: учебное пособие /А.Н. Козырин. – М.: Спарк, 1995. – 134 с.

210. Про встановлення порядку обліку осіб, які здійснюють операції з товарами: наказ Міністерства фінансів України від 15.06.2015 № 552 // Офіційний Вісник України. – 2015. – № 58. – Ст.1903.

211. Гуд А.М. Облік підприємства як суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності: митно–правовий аспект / А.М. Гуд // Митна справа. – 2007. – № 1. – С. 26–28.

212. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210–III //Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №12. – Ст. 64.

213. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003.– № 31–32. – Ст.263.

214. Ченцов В.В. Особливості державного управління митними органами в Європейському Союзі: структурно-функціональний аналіз / В. В. Ченцов // Теорія та практика державного управління.– 2009. – Вип. 2. – С. 417–424.

215. Питання, пов'язані із застосуванням митних декларацій: постановка Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 № 450 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 40. – Ст. 1545.

216. Про затвердження Порядку заповнення митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 № 651 // Офіційний Вісник України. – 2012. – № 64. – Ст.2629.

217. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю: наказ Міністерства фінансів України від 31.07.2015 №684 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 70. – Ст. 2323.

218. Про Митний тариф України: Закон України від 19.09.2013 № 584–VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 20-21. – Ст. 740.

219. Про затвердження Пояснень до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності: наказ Державної фіскальної служби України від 09.06.2015 № 401 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/mitne-zakonodavstvo/nakazi/63754.html>.

220. Про затвердження Порядку роботи відділу митних платежів, підрозділу митного оформлення митного органу та митного поста при вирішенні питань класифікації товарів, що переміщуються через митний кордон України: наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 № 650 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 64. – Ст. 262.

221. Про затвердження Порядку справляння єдиного збору у пунктах

пропуску через державний кордон: постанова Кабінету Міністрів України від 24.10.2002 № 1569 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 44. – Ст. 2004.

222. Про затвердження Порядку справляння плати за виконання митних формальностей органами доходів і зборів поза місцем розташування цих органів або поза робочим часом, установленим для них: Наказ Міністерства доходів і зборів України від 10.01.2014 № 804 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 10. – Ст. 349.

223. Право Европейского Союза: правовое регулирование торгового оборота: учебное пособие. / Под ред. проф. В.В. Безбаха, доц. А.Я. Капустина, проф. В.К. Пучинского. – М.: Издательство ЗЕРЦАЛО, 2000. – 400 с.

224. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 № 1678–VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Ст. 2125.

225. Про схвалення рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.03.2015 № 207-р // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 50.

226. Порядок денний асоціації між Україною та ЄС [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://www.kmu.gov.ua/document/248046005/st06978%20UA_15-1%20final.pdf.

227. Медвідь Ю. О. Впровадження досвіду країн ЄС та СНД у сфері митного пост-аудиту в Україні в контексті спрощення митних процедур / Ю. О. Медвідь // Митна безпека. – 2012. – № 1. – С. 121–130.

Додаток А

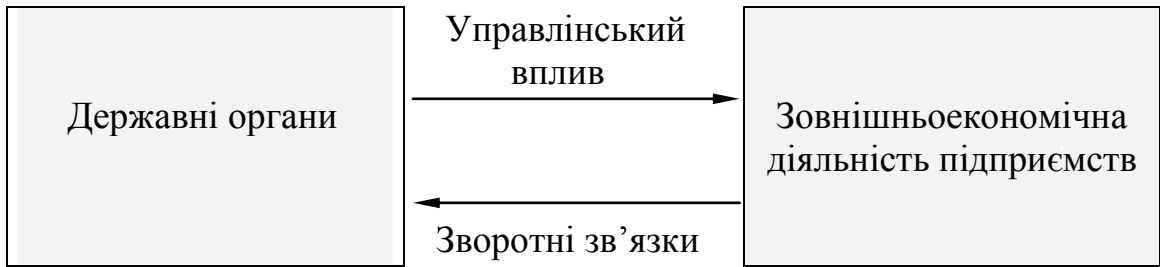

Рис. А.1 Державна система митно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств

Додаток Б

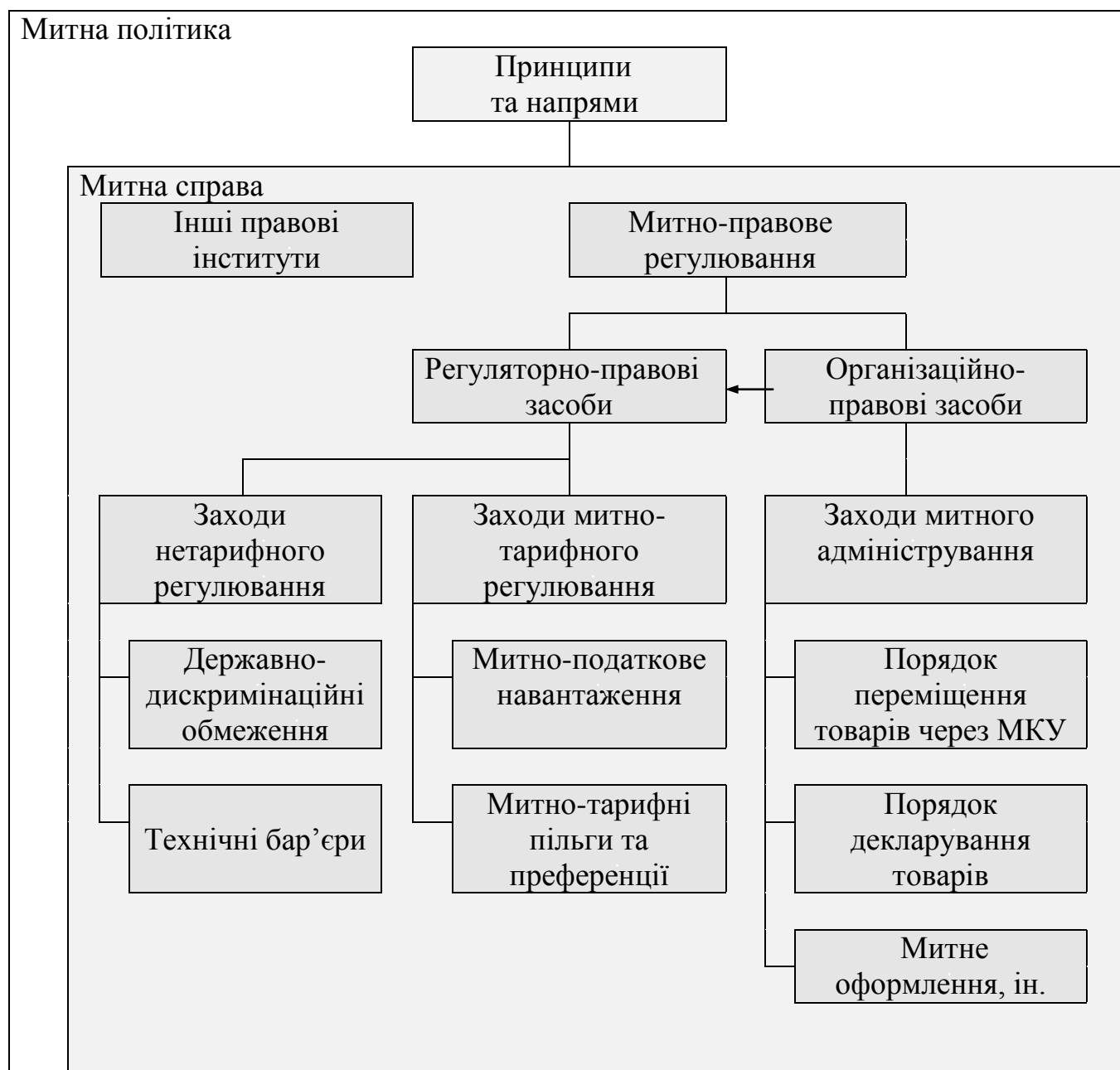

Рис. Б.1 Митно-правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств в структурі митної політики